# BISERICA ORTHODOXĂ ROMÂNĂ

Revistă Periodică Eclesiastică.

ANUL AL XV-lea, No. 6.

SEPTEMBRE.

TABLA MATERIILOR.


| | | Pag. |
|---|---|---|
| I. | Documente istorice inedite . . | 385 |
| II. | Enceclica canonică a Episcopuluĭ de Rîmnic Filaret . . . . . | 403 |
| III. | Material pentru istoria lit. Române | 422 |
| IV. | Luptele papistăşeştĭ asupra Ordodoxilor de a-ĭ face uniţĭ . . . | 425 |
| V. | St. Episcopie a Rîmniculuĭ Noul Severin . . . . . . . . . . | 432 |
| VI. | Epistola luĭ Varnava . . . . | 434 |
| VII. | Evoluţiunea Morală . . . . . | 448 |
| VIII. | Despre Biserică . . . . . . . | 465 |


BUCUREŞTI.

*Tipografia Cărtilor Bisericescĭ*

*34. Str. Principatele-Unite, 34.*

1891.

# MATERIAL

PENTRU

## COMPLECTAREA ISTORIEI BISERICEȘTI ȘI NAȚIONALE

### DOCUMENTE INEDITE.

*Sub acest titlu vom publica o serie de mai multe documente şi relaţiĭ între Mitropoliţiĭ şi Domniĭ ţěreĭ cu Patriarhatele Bisericeĭ Ortodoxe. Tote aceste documente sunt scrise în greceşte, pe care le-am tradus în Româneşte, spre folosul tuturor celor iubitorĭ de cunoştinţa trecutului Patriei nóstre.*

Patriarhul de Ierusalim Chrisant scrie Mitropolituluĭ Moldavieĭ Ghedeon de a da ajutor și sprijin noilor Egumenĭ trimiși de Patriarhul la Monastirile închinate Sf. Morment: Barnoschi și sf. Sava din Iași.

I. Prea fericite, prea înţělepte şi prea sfinte Patriarhe al sf. cetăţĭ Ierusalimul, închinându-mě sărut frăţeşte pre fericirea Vóstră.

Şi mě rog în tot-déuna prea puterniculuĭ Dumneḑeŭ, ca să vě păzască în prea sfântul şi apostolicul scaun întreg, vesel şi sănătos, îndelungat în ḑile, în pace şi în sănătate nezguduită şi în prosperitate în mulţĭ anĭ.

Scrisórea vóstră sfinţită şi respectată, salutând'o cu închinăcĭune am primit'o şi m'am bucurat de sănătatea vóstră, bună şi dorită mie; am věḑut şi câte'mĭ scrieţĭ pentru Egumeniĭ ce aţĭ trimis la Barnoschi şi la Sf. Sava, pentru cariĭ mulţămesc fericireĭ vóstre că aţĭ trimis pe aseminea trebuincioşĭ, vrednicĭ şi virtuoşi în tóte, şi pentru marea evlavie şi dragoste ferbinte ce am către Sf. Mormânt, şi către fericirea vóstră, vor avea şi de la mine ajutorul putincios şi sprijin, de aseminea şi din partea Iubitoruluĭ de Dumneḑeŭ Domn al nostru, care arată multă bună-voinţă şi îngrijire către sfinţitele vóstre Monastirĭ şi Egumenĭ, şi despre aceste dar să nu aibă nicĭ o îngrijire fericirea Vóstră. Aĭ căria anĭ fie prea mulţĭ şi prea fericiţi şi rugăcĭunele vóstre cele către D-ḑeŭ solitóre să fie cu noĭ.

1712 Iulie.

Al fericireĭ Vóstre în Christos frate
şi la ordine
*Mitropolit Moldovlahieĭ Ghedeon.*
(Iscalit Slavoneşte).

*(Orijinalul în Greceşte).*

Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ Anthim Ivireanu reîncepe corespondenţa sa cu Patriarhul Ierusalimuluĭ Chrisant, întreruptă din cause politice. Eĭ aŭ lucrat maĭ înainte mult timp împreună la editarea cărţilor sub C. Brâncoveanu.

II. Prea fericituluĭ, prea înţěleptuluĭ şi prea sfântuluĭ Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ

Domn Chrisant, prea respectatuluĭ nostru în Christos, închinăcĭune evlaviósa părintească.

Prea respectatul Boer Vestiar Grigoraşcu, aducĕtorul aceştia, să Ni fie noue deslegare îndelungeĭ tăcerĭ. N'am scris de mult fericireĭ vóstre ceĭ cinstite de D-ḑeŭ, nu din uitare orĭ nepasare, ci spre a nu ne arata îngreuetorĭ, întrevorbind prin scrierĭ nefolositóre cu privighetorul cel ce are marĭ şi ne'ntrerumpte îngrijirĭ pentru Biserică şi nenumĕrate popóre. Dar ne mustra dorinţa nóstră evlaviósă ḑilnic pentru părintésca vóstră ĭubire, şi nu nevinovată mi se represintă îndelunga tăcere. Decĭ, ca să nu aud maĭ mult dreptatea mustrăreĭ ale evlavieĭ nóstre, am lăsat la o parte orĭ-ce fel de observărĭ şi ne-am încurajat a vĕ scrie.

Epistola presentă cuprinde maĭ întâĭu închinăcĭunea datorită către prea cinstita vóstră fericire; al doilea spre a vĕ aminti, că de şi sunteţĭ departe şi de mult timp în tăcere, conservam însă nechimbată evlavia şi dorinţa, ce de la început aveam către ĭubirea de fiĭ părintească. Pe care suntem gata a o dovedi şi cu fapte, dacă ne-aţĭ învrednici când-va cu ordinele vóstre închinate. Şi cu tóte că nu suntem deajuns ca să servim dupĕ vrednicie pe prea marea vóstră fericire, cu tóte acestea suntem sigurĭ, că înăscuta vóstră bunătate va primi în tot-deauna cu buna-voinţă cu câte serviciĭ dupĕ putinţă vĕ vom sĕvêrşi. Aceste cu închinăcĭune acum, şi sarutând cu respect fericita vóstră drésptă, ne rugăm celuĭ în Treime Dumneḑeŭ, ca să acopere şi să ţină pe fericirea vóstră sănătos şi fericit în tótă viaţa. Amin.

1712 Septembre 20.

Al fericireĭ Vóstre prea respectate
gata la ordine.
*Al Ungrovlahieĭ Antim.*
(Iscălit Greceşte).

*(Originalul în Greceşte).*

## Causa rĕceleĭ relaţiilor între Anthim Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ şi Chrisant Patriarhul de Ierusalim

a provenit din restrângerea putinţeĭ de a închina la Sf. Mormênt unele monastirĭ, ca Znagovul şi altele. Se îngrija Domnitorul şi Mitropolitul ţĕreĭ de a nu ajunge tóte monastirile Ţĕreĭ supuse la locurĭ strĕine.

III. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ şi prea Sfântuluĭ Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ Domn Chrisant, pre respectatuluĭ în Christos al nostru părinte, închinăcĭune evlaviósă.

Intru tot onorata epistolă a prea respectateĭ vóstre fericirĭ, pe care cu respect şi cu evlavie o am primit de la boerul Vistiar Chir Grigoraşcu, Ni-aŭ fost motiv de multă veselie, pe deoparte pentru buna vóstră sănătate, ĭar pe de alta pentru ĭubirea părintéscă şi ĭubirea de fiĭ ce arătaţĭ pentru noĭ, reaşeḑêndu-ne pe noĭ ĭarăşĭ cu prietenie şi bună-voinţă în vechia vóstră familiaritate. Pentru tóte acestea cu mulţămită socotinţă vĕ aducem tóte mulţămirile fericireĭ vóstre ceĭ de D-ḑeŭ cinstite, şi ne rugăm din tot sufletul nostru celuĭ prea bun şi a-tot puternic Dumneḑeŭ, ca să vĕ păzască în prea sfântul şi apostolicul vostru tron în sănătate îndelungată şi în fericire nemarginită. Dar cu bucuria nĭ-a adus şi întristare nu mică, vĕḑênd unele imputărĭ şi vechile presupunerĭ pe care fericirea vóstra ḑice că le-a aruncat în adâncul uĭtăreĭ, dar că izbucnesc din adâncime şi se re'noesc în memorie cu resunet. Şi ne minunăm că lucrul este aşa, ştiind sigur (dupĕ cum şi Voĭ nu ignoraţĭ) că despre aceste am dat disvinovăţirĭ în deajunse şi înscris şi oral acelora, ce din început ni le-aŭ atribuit. Dar, fiind-că (cum se vede) n'a rĕmas fericirea vóstră convinsă, este de nevoe să maĭ presentăm încă justificarĭ, spre o demonstrare maĭ mare şi dovedire despre inocenţa nóstră. Acestea cu harul luĭ Dumneḑeŭ, nu ne lipsesc, pentru că avem ajutor adevĕrul; dar fiind-că bunătatea vóstră părintéscă ni ordonă să nu vĕ scriem nimic în acéstă cestiune, tăcem în totul pentru present, pentru supunere şi evlavie. Şi întru atâta numaĭ ne rugăm bunătăţeĭ vóstre ĭubitóre de fiĭ, să nu aveţĭ asupra nóstră nicĭ o

măhniciune despre cele petrecute maĭ înainte; pentru că noĭ daună sfântuluĭ Mormênt nicĭ n'am voit'o şi nicĭ am provocat'o. Nicĭ odată nu nĭ-am pus în mintea nóstră astfel de lucru nelegal. Ast-fel în conştiinţă curată vĕ asigurăm pre fericirea vóstră de Dumnedeŭ cinstită, a căruĭa rugăciune solitóre către D-deŭ să ne fie nouĕ de ajutor în viaţă, sărutându-vĕ cu respect sfânta vóstră dréptă.

1712 Noembre 15.

Al prea respectateĭ Vóstre fericirĭ
în tot-déuna la ordine.

*Al Ungrovlahieĭ Antim.*
(Iscalit Greceşte).

*(Originalul in Greceşte).*

Patriarhiĭ Dosoteĭu şi Chrisant şi prin scris şi prin fapte în tot-déuna aŭ aparat Ortodoximul contra tendinţilor de proselitism ale papistaşilor în Orient. Acum din noŭ Iezuiţiĭ ataca pe Chrisant, iar Anthim îl încurajaza la luptă. Declara apoĭ Antim ca va îndeplini promisiunea data, de a-ı da gratis tipografia greceasca din Târgovişte Patriarhuluĭ Chrisant, dar pentru present nu póte, pentru că este deteriorata. Aicea se vede cum Mitropolitul Anthim se ocupa de a avea ómenĭ specialĭ pentru tipografie, formând singur ucenicĭ, ca şi pe acest Mihail amintit în scrisórea acésta.

IV. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ, prea sfântuluĭ Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ Domn Chrisant, respectatuluĭ meŭ în Christos părinte evlaviósă închinăciune.

Dupĕ cum mĭ-a urat părintésca dragoste a prea respectateĭ vóstre fericirĭ, aşa s'a şi întâmplat. Şi prin rugăciunile vóstre sfinte am sĕrbătorit cu norocire şi cu bucurie şi prea cinstitele dile ale naşteıeĭ Domnuluĭ şi începutul anuluĭ noŭ, care să bine-voiască prea bunul Dumnedeŭ

să fie bun şi norocos până la sfârşit şi pentru noĭ şi pentru toţĭ Ortodoxiĭ.

Am vĕḑut conflictele, ce acum din noŭ aŭ provocat fericireĭ vóstre vrăjmăşia ne'npăcată a apusenilor şi mult ne-am întristat, vĕḑênd cum în presentele vijeliĭ aŭ alergat şi aceştĭ vătămătorĭ şi înşălătorĭ să adauge durere asupra ranelor nóstre. Dar Dumneḑeŭ ĭubeşte dreptatea şi nu va părăsi pe cuvioşiĭ luĭ. Iar aceştia ca nebunĭ şi gâlcevitorĭ vor fi izgoniţĭ şi se vor întórce mâhniţĭ înapoĭ şi ruşinaţĭ. Dupĕ porunca ce fericirea vóstră ne-aţĭ dat în prea cinstita vóstră epistolă am scris părinteluĭ Gheorghe, care este la Seraĭul Domnesc, ca să înmâneze la adresă revaşul vostru, căruĭa îĭ daţĭ 20 de cărţĭ de ale nóstre, şi fiind-că ast-fel vi se pare de cuviinţă, împartă-se la bisericile sf. Cetăţĭ pentru mântuirea nóstră sufletească; ĭar despre tot tiparul, ce ni însemnaţı, cum am hotărıt ca să-l afierosim tipografieĭ vóstre celeĭ nouĭ, pentru present nu este cu putinţă să ĭa sfârşit promisiunea, pentru că este cu desĕvîrşire stricat acela, ce ni-a rĕmas. Insă, dacă va da D-ḑeŭ sănătate în acest interval, şi va progresa aicea ucenicul nostru Mihail, cele ce a ĭeşit din gura mea nu le voĭu călca. Acesta cu cheltuelele mele va lucra, ca să priméscă fericirea vóstră aceea ce v'am promis, şi despre acésta să nu aveţı niciĭ o îndoĭală.

Preasfinţitul al Adrianopoluluĭ cu evlavie se închină fericireĭ vóstre, de aseminea şi prea micul vostru serv profesorul Avramie, cu tótă evlavia şi supunerea vĕ trimite închinăcĭune până la pămênt. Noĭ ĭarăşĭ şi ne'ncetat ne rugăm D-ḑeuluĭ, celuĭ în Treime cântat, ca să conserve pe fericirea vóstră sanătos şi fericit, sărutându-vĕ cu evlavie sfânta vóstră dréptă.

Din Târgovişte 1713, Ianuarie 21.

Al prea respectateĭ Vóstre fericirĭ
*Al Ungrovlahieĭ Anthim.*
(Iscalit Greceşte)

*(Originalul în Greceşte).*

Patriarhul Chrisant recomanda Mitropolituluĭ Anthim pe Arhidiaconul seŭ ca Egumen la Monastirea Caluĭu. Dupe acea i se trimite din Constantinopol un tipograf, pe care Anthim se însarcinéza a-l perfecţiona în arta tipografieĭ, în fine ucenicul Mihail dupĕ ce sta cât-va timp în Bucureştĭ este trimis în Olanda spre a se perfecţiona în arta tipografica.

V. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ şi prea sfinţituluĭ Patriarh al sf. Cetăţi Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnului Domn Chrisant, închinăcĭune cu evlavie.

Cel de curând asĕzat Egumen la respectata Monastire Caluĭu nĭ-aŭ adus prea onorata epistolă a fericireĭ vóstre ceĭ de Dumneḑeu cinstita, pe care luând'o cu datorita evlavie şi cetind recomandarea pentru el, n am lipsit a-ĭ arăta bine-voitórea nóstră disposiţie şi dupĕ putinţă a-ĭ da făgăduinţĭ. Căcĭ avem datorie, pentru multe cause, ca pe toţĭ casniciĭ voştri să-ĭ ĭubesc şi să-ĭ sprijin şi cu cuvêntul şi cu fapta, dupĕ cât putem; şi acésta o va cunóşte în practică, când va cere trebuinţa, Arhidiaconul care este al vostru, numit maĭ sus.

Mult nĭ-aŭ părut bine pentru tipograf, despre care ni spune fericirea vóstră, că sĕ află în Constantinopol şi ne bucurăm auḑênd ca este capabil şi cu mintea şi cu mânile. Ast-fel îl reclamă şi arta şi tipografia. Dacă va voi Dumneḑeŭ să vină aicea, nu vom lipsi pentru ĭubirea către fericirea vóstră să ĭ explicăm aceea ce nu posede, spre uşurarea arteĭ, şi de şi ar fi chĭar îndărătnic, însă vĕḑênd în practică învĕţătura adevĕrată, se va re'ntórce de la părerile luĭ şi cel gângav va deveni uşor la limbă şi curând recunoscĕtor cu mulţămire. Elevul nostru Mihail are astăḑĭ un an de când a ĭeşit din Ivir şi, după cum am auḑit, a trecut fórte greoiu calea până la Stolitza; dar cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ şi cu rugăcĭunele vóstre sfinţite, a sosit sănătos, şi de aicea pentru dorinţa de o maĭ mare învĕţătură s'a dus în Olanda, dar nu ştim cât timp va sta în acele locurĭ.

Prea sfinţitul Adrianopoluluĭ şi ceĭ-l-alţĭ Arhiereĭ aflătorĭ aicea cu evlavie sĕ închină respectateĭ vóstre fericirĭ. De asemenea şi profesorul Avramie vĕ trimite servila sa până la pămênt închinăcĭune. Acestea pentru present. Şi cu evlavie vĕ sărut fericita drépta.

1713 April 6.
Al fericireĭ Vóstre ceĭ cinstite de D ḑeŭ.
gata la ordine.
*Al Ungrovlahieĭ Anthim.*
[Iscalit Greceşte].

*Originalul in Greceşte).*

Mitropolitul Anthim da relaţiĭ Patriarhuluĭ Chrisant că a terminat de imprimat o carte, apoĭ spune că a predat şi tipografia greaca din Târgoviştea Arhiereuluĭ de Vetleem şi cá acum îĭ va da şi literile ce tórna din noŭ în Bucureştĭ spre a fi tipografia complectă. Declară Mitropolitul Anthim, ca stramuta tipografia sa de la Târgovişte la Bucureştĭ pentru uşurinţa sa. In fine ni se spune ca se turnaŭ clopote în ţara sub îngrijirea Mitropolituluĭ Anthim, pentru care materialul necesar îl lua şi din literile usate şi chiar Patriarhul Chrisant i-a daruit 50 de ocale de literă uzata pentru acest scop. Probabil ca însuşi Anthim era conducĕtorul turnătorieĭ clopotelor.

VI. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ şi prea sfinţituluĭ Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ Domn Chrisant, prea respectatuluĭ nostru în Christos părinte, inchinăcĭune cu evlavie.

Cu ajutorul luĭ Dumneḑeŭ şi prin rugăcĭunile sfinţite ale fericireĭ vóstre celeĭ cinstite de Dumneḑeŭ, în sĕptămâna trecută a luat sfârşit Cartea, ce aţĭ lăsat aicea a se tipări; s'a terminat maĭ târḑiŭ de cât nădăjduĭam, nu din negligenţa tipografilor, ci din lipsa multor litere, pentru că maĭ mult de cincĭ-ḑecĭ ocale s'aŭ turnat adoua óră,

fiind-ca s'aŭ pierdut pe drum din neluarea aminte a ómenilor voştri întâia dată, când de la Târgovişte s'a adus la Bucureştĭ. Câte (litere) s'aŭ turnat drept tóte le-am predat părintelui de Betleem, şi în puţine ḑile îĭ vom da întreg şi fără lipsă tot tiparul ca să-l conserve, fiind-că avem în scop ca să strămutăm ĭarăşĭ tipografia la Bucureştĭ pentru maĭ mare uşurinţă.

Am primit de la Arhieria sa cincĭ-ḑecĭ ocale de metal, pe care fericirea vóstră prin buna-voinţă aţĭ bine-voit a ne hărăzi pentru clopotele Bisericeĭ nóstre. Şi acum şi pentru acesta şi pentru altul, ce prin ordinul vostru am cumpĕrat puţin, arătăm multe mulţămirĭ de recunoştinţă celuĭ ce le-a dat. După aceea se va înscrie şi respectabilul vostru nume la Cartea (pomelnicul) Proscomidieĭ, ca să fie în tot-déuna pomenit. Pentru clopotul ce ordonaţĭ fericirea vóstră, ne vom îngriji cu persistenţă pentru ca să se facă după tótă cuviinţa. Dar vĕ aduc la cunoştinţa vóstră că póte va întârḑia de a se termina, pentru că vara-ĭ scurtă, şi artistul este singur, şi nu va ajunge să facă la timp prepararea necesară. Şi aceste cu închinăcĭune pentru prezent, ĭar fericitele şi de cătră D-ḑeŭ solitórele vóstre rugăcĭunĭ să ne fie nouĕ de ajutor în viaţă.

1714 Iulie 24.

Al prea respectateĭ Vóstre fericirĭ
cu totul la ordine.
*Al Ungrovlahieĭ Anthim.*
[Iscalit Greceşte].

*[Originalul în Greceşte].*

Patriarhul Chrisant cere de la Mitropolitul Anthim, de a nu se da nicĭ o carte nimănuĭ din cele imprimate, dar Mitropolitul dădusę 24 carţĭ conlucratorului Profesor Mitrofan, care în urma devine Mitropolit în loculĭ luĭ Anthim. Spune apoĭ ca a îndeplinit turnarea literilor şi ca le face daru tipografieĭ Sf. Mormênt, în fine îĭ mulţămeşte, pentru

darul de 50 ocale material uzat ce-ĭ face, de şi nu l'a primit fiind întrebuinţat deja. Profesoruluĭ Avramie nu-ĭ place vinul.

VII. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ şi prea sfântului Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ Domn Chrisant, prea respectatuluĭ nostru în Christos părinte, închinăcĭune cu evlavie

Din închinata scrisóre a fericireĭ vóstre ceĭ de D-ḑeŭ cinstită, pe carea cu respect şi cu evlavie am primit'o, vĕḑênd ce scop aveţĭ pentru cărţile ce din noŭ se vor tipări, ca să nu ĭasă afară nicĭ una din ele, ne-am întristat nu puţin. Pentru că né avênd despre acés'a înştiinţare maĭ înainte, am dat voe profesoruluĭ Chir Mitrofan, care cu multele sale rugăcĭunĭ ne-aŭ constrâns ca să aĭbă, dupĕ cum a scris, 24 cărţĭ pentru osteneala luĭ; dintre care una a trimis Prea Inalţatuluĭ nostru Domnitor, de la care a luat şi o resplată valorósă, ĭar pe cele-l-alte a ḑis că are a le trimite în patria luĭ. In cât acum, cum să îndreptăm cea s'a făcut nu ştim, şi de aceea, de şi fără ştiinţă, am tins mâna în seceriş strĕin. Ne rugăm să avem binevoitórea vóstră ertare de la ĭubirea vóstră părintească. Cheltuelele ce aŭ întrecut la turnarea literilor nouĭ şi la tipografĭ nicĭ le-am însemnat şi nicĭ este de trebuinţă să vĕ dăm despre áceste ştiinţă saŭ de sunt multe saŭ puţine, pentru evlavie tóte vi le hărăzim fericireĭ vóstre, dupĕ cum v'am făgăduit şi prin viŭ graĭ, şi nicĭ alt ceva cerem de la voĭ de cât rugăcĭune şi bine-cuvêntare.

Vĕ mulţămim ĭarăşĭ şi pentru alte cincĭ-ḑecĭ ocale de metal pe care aţĭ ḑis să ni le dea prin buna-voinţă a vóstră. Ş cu tóte că nu le-am luat, pentru că deja le cheltuise, noĭ însă ast-fel vĕ mulţămim ca şi cum le-am fi luat, fiind-că nu ne uităm la dar. ci la socotinţa filotimă a dăruitoruluĭ. Aceste la acestea. Iar fericitele şi către D ḑeŭ solitórele vóstre rugăcĭunĭ sa ne fie de ajutor în viaţă.

1714, August 9.

Aĭ prea respectateĭ Vóstre fericirĭ
la tóte ordinele
*Al Ungrovlahieĭ Anthim.*

*[Originalul în Greceşte].* [Iscalit Greceşte]

NB. Profesorul Avramie şi servul fericireĭ vóstre cu respect şi evlavie închinându-se sărută fericita vóstră dréptă, a căruĭa respect către măreţia vóstră patriarhală ḑiua şi nóptea este neadormit (după cum spune el) şi nici odată nu este cuprins de somn, dar semnele simţite ale mâneĭ şi mişcarea limbeĭ din altă căusă s'au împedicat, pe care, vrênd Dumneḑeŭ, vĕ voĭu arăta-o în alt timp.

Din causa framîntarilor politice şi a detronarei luĭ Constantin Brâncoveanu, la care lupte politice împreuna cu Domnitorul lua parte şi Mitropolitul Anthim, corespondenţa între Chrisant şi Anthim a fost suspendata doĭ anı, de teama spre a nu fi prinse de Turcı scrisorile şi a cunóşte relaţiile politice ale Ţĕreĭ Munteneştĭ. Dar resultatul final a fost, ca atât Domnitorul cu fiiı sĕĭ, cat şi Mitropolitul Anthim au fost omorîţı tiraniceşte de Turcı. Pentru acésta tăcere îndelungată se justifică prin acésta scrisóre Anthim.

VIII. Prea fericituluĭ, prea înţĕleptuluĭ şi prea sfinţituluı Patriarh al sf. Cetăţĭ Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnuluĭ Domn Chrisant, prea respectat al nostru în Christos părinte, închinăcĭune cu evlavie.

Pentru că aŭ fost ḑilele rĕle, şi presupunerele ne'ncetate şi de a corespunde ne sigur, am fost nevoiţĭ şi fără voĭa nóstră că să tăcem atâta timp despre relaţiile cu cea de D-ḑeŭ cinstită fericirea vóstră, ca să nu dăm pricină celor vicleni să scrie şi se misce contra nóstra limba vicleană. Dar, fiind-că cu ajutorul luĭ D-ḑeŭ iarna a trecut, şi vijelia s'a dus, nu este nicĭ cuviincĭos nicĭ convenabil să rĕmână încă în întărḑiere vorbirea prin scrisóre. Pentru aceea cu respect vĕ trimitem acésta, ca să se facă prin acésta întrerupere tăcereĭ. Ne cucerim şi ne rugăm prea înţĕlepteĭ vóstre fericirĭ să nu mĕ socotească afară de partea aleasă a familierilor voştri prea ĭubiţĭ; ci ca ĭubitor de fiı şi

bine-făcĕtor să ne aïbă în acea bună-voință și plăcută disposiție în care ne aflam înainte de tăcere, pentru ca bucuria vóstră să fie deplină în totul.

Aicĭ audim că în curând ne vom învrednici de plăcerea de a vĕ avea acolea, și rugăm pe prea sfântul Dumnedeŭ ca să vĕ aducă pre fericirea vóstră în bună sănătate și în totul vesel. Dar dacă în acest restimp, ce va fi până atuncĭ, ne va învrednici părinteasca vóstră ĭubire cu cinstitele vóstre ordine, cu mult ne va crește bucuria vedereĭ apropiate. Și aceste cu respect cu acésta. Iar fericitele și către Dumnedeu solitórele vóstre rugăcĭunĭ să fie de ajutor nouĕ și servuluĭ vostru Avramie, care cu închinăcĭune vĕ sărută sfânta vóstră dréptă.

1716, Martie 24.

Al prea respectateĭ Vóstre fericirĭ
gata la tóte ordinile.
*Al Ungrovlahieĭ Anthim.*
[Iscalit Grecește]

*[Originalul în Grecește].*

Mitropolitul Mitrofan, fost profesor și colaborator la editarea maĭ multor cărțĭ sub Dosoteĭu și Chrisant Patriarhiĭ Ierusalimuluĭ, era grec de origina; dupĕ caterisirea nedrépta a luĭ Anthim, numaĭ pentru că a fost om devotat politiceĭ naționale și prieten al luĭ Constantin Brâncoveanu, dupe mórtea tragică a luĭ Anthim, care a fost taĭat în bucățĭ și aruncat în rîul Marița de catra ómeniĭ pușĭ de Neculaĭ Mavrocordat, caruĭa îĭ trebuea un Mitropolit Grec; dupĕ ce s'a terminat cu Anthim, atuncĭ sa face, pentru forma, o alegere noua de Mitropolit în persóna luĭ Mitrofan, recomandat și agreat de Domnitorul Neculaĭ Mavrocordat. Acest Mitrofan era deja bĕtrên, și prin acéstă scrisóre declara că nu s'a gândit la așa ceva, dar că Domnul l'a ales. Sa rógă de Chrisant a-ĭ da povețe spre a nu greși în misiunea sa ca Mitropolit.

IX. Prea fericitului şi prea înţeleptului şi prea sfântului Părinte şi Patriarh al sf. Cetăţi Ierusalimul şi a tótă Palestina, Domnului Domn Chrisant, închinăciune evlaviósă, împreuna cu sărutarea în Christos.

Şi mai înainte adesa doream să scriem şi să ne închinăm fericireĭ vóstre, pentru că am cunoscut părintésca vóstră ĭubire şi disposiţia vóstră bine-voitóre, ce o aveţĭ către micimea mea; dar fiind-că strămutarea din loc în loc a fericireĭ vóstre mĭ-a fost necunoscută, de aceea şi numaĭ cu amintirea ne aflam în relaţia harurilor fericireĭ vóstre şi numaĭ cu mintea ne închipuim privirea vóstră; acum însă fiind-că am audit de la Prea Inalţatul Domn şi al nostru obştesc bine-facĕtor locuinţa vóstră, suntem nevoiţĭ nu numaĭ pentru bunătatea cea maĭ dinainte către noĭ, ci şi pentru că datoria şi schimbarea de acum a situaţieĭ nóstre, cu voĭa luĭ Dumnedeu, reclamă cu necesitate să vĕ scrim şi să ne închinăm cu evlavie raportându-vĕ şi arătându-vĕ cele despre noĭ. Decĭ, fiind-că Anthim al Ungro-Vlahieĭ de atuncĭ nu a ţinut ordinea datorită Arhiereilor, ci a întreprins a se amesteca şi în lucrărĭ politice, şi se pare că probabil prieteniĭ luĭ i-aŭ spus acésta pe larg, de aceea acela caterisindu-se de marea Biserică şi făcêndu-se o alegere de persóna care să priméscă îngrijirea acesteĭ de Dumnedeŭ păzite eparhiĭ a Ungro-Vlahieĭ, şi sĕvêrşindu-se votarea canoniceşte şi prin îndurarea şi voinţa prea Inalţatuluĭ şi prea înţeleptuluĭ nostru Domn şi Egemon a tótă Ungro-Vlahia, s'a înaintat micimea nóstră la acest prea sânt Scaun, cu tóte că noĭ cunoscênd slăbiciunea şi nedestoĭnicia nóstră ne-am lepădat de acésta, ca fiindu-ne nouĕ o sarcină grea de purtat; dar fiind-că n'aŭ fost cu putinţă până în sfârşit a ne opune, ne-am supus Domnuluĭ şi am înclinat grumazul, sperând în Dumnedeŭ cel a tot puternic şi ĭubitor de bine şi în ajutoriurile celor ce ne-aŭ ales, prin voĭa luĭ Dumnedeŭ, şi maĭ ales de tóte în rugăcĭunele vóstre cele primite de Dumnedeŭ, pentru care ve rugăm dupre cum înainte, aşa şi acum şi de aicĭ înainte încă maĭ mult să ne fie de ajutor, prin disposiţie părintéscă,

cu cuvêntul și cu fapta. Prea fericite al meŭ stĕpâne, fórte bine științĭ scopul meŭ, că era ca să mĕ duc la metania mea și acolo să-mĭ plătesc sfârșitul, dar fiind-că așa a bine-voit Dumnedeŭ, lucru ce nicĭ odată n'aŭ trecut prin mintea mea, mĕ rog să am ajutorul vostru prin rugăcĭunĭ și mângáere prin respectatele vóstre scrisorĭ. Fiind-că și tronul acesta este cu multă grijă și plin de învăluirĭ, de care fiind împresurat am nevoe de multe rugăcĭunĭ și ajutor spiritual. Aceste cu smerenie și mĕ rog să mĕ protejațĭ tot-déuna, pentru că am multă dorință să servesc pe fericirea vóstră la cele dupĕ putință. Iar prea sfintele și de Dumnedeu îndurătórele vóstre rugăcĭunĭ să-mĭ fie mie în ajutor.

1716, Septembrie 29.

Al fericireĭ Vóstre prea înțĕlepte serv mic
și în totul la ordine.
*Al Ungro-Vlahieĭ Mitrofan.*
[Iscalit Grecește]

*[Originalul în Grecești].*

Prin acest act Sinodal sa dărîma testamentul și dispozițiile Mitropolituluĭ Anthim, ca fundator al Bisericeĭ Tuturor Sfinților din Bucureștĭ, sa rîdica greutatea pedepselor canonice și blestemele bisericeștĭ pentru ceĭ ce ar calca decisiunele fundatoruluĭ și se permite înstreinarea avereĭ imobile sub pretext că Biserica ar avea datorii. Trece Biserica Tuturor Sfinților sub privigherea și administrarea absolută a Mitropoliților timpuluĭ din Bucureștĭ. Tóte acestea numaĭ pentru a se putea înstrĕina fondul fundatoruluĭ.

X. Scrisórea pecetluită Patriarhală și Sinodică despre sfințita monastire a Tuturor Sfinților din Bucureștĭ, zidită de Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ Anthim.

*Ieremia cu mila luĭ Dumnedeu etc.*

Lucrurile cele făcute pentru ómenĭ câte-o-dată pentru edificarea adică și înființarea bineluĭ și spre folos, aceste câte o-dată se întâmplă a cădea într'o situațiune contrară

din împrejurările timpurilor, purtându-se de vêntul vremeĭ ce curge căria sunt supuse lucrurile, câte-o-dată schimbându-se şi prefăcându-se în alt mod, pentru că sunt schimbătóre şi mutătóre după natura lor; unele din îmbelşugare şi propăşire devin maĭ rĕle, urmărite de sărăcie şi lipsă; ĭar altele din contra din neîndestulare în îmbelşugare naturalmente înaintesc spre progres. De aceea şi îngrijitoriĭ după timpurĭ şi supraveghetoriĭ lucrurilor se ocupă a le vindeca după cuviinţă şi a le aduce ajutorul putincíos şi a le pune de-a fi afară de primejdie; tot aşa şi între lucrurile bisericeştĭ din vechime să pot vedea multe parichiĭ şi aşăzăminte sfinţite, unele ajungênd de la bogăţie la sărăcie şi înjosire, ĭar altele din înjosire înălţându-se, pe care aceĭa cărora li s'aŭ încredinţat de sus după timpurĭ protecţiunea bisericéscă urmând poruncilor, ce li s'aŭ dat, cu timpul s'aŭ obicĭnuit a administra într'un chip deosebit întâmplările aşăzămêntelor la parichiĭ şi sfinţitele biserici. Decĭ, protectoriĭ obşteşcĭ datoresc în tot-déuna să aibă o prevedere comună lucrurilor de sub eĭ, ca cele ce sunt şi aŭ mijlóce să le ţie neschimbate, să le îngrijéscă şi să le îmbunătăţéscă cât este cu putinţă; pentru că este lucru potrivit şi în conformitate cu acésta, pentru care se şi recunosc în adevĕr protectorĭ şi îngrijitorĭ celor de sub mâna lor.

Apoĭ fiind-că şi cel ce a fost mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Anthim a zidit din temelie înlăuntrul Bucureştilor o sfinţită monastire pe numele Tutnror Sfinţilor cu propriele luĭ cheltuelĭ, făcênd încă şi chiliĭ în deajuns spre locuinţa şi linişţea părinţilor şedĕtorĭ în ea, şi a înzestrat'o şi ĭ-a afierosit multe şi deosebite proprietăţĭ, ca necesarĕ şi trebuitóre, mişcătóre şi nemişcătóre şi a înfrumuseţat'o cu obiecte şi vase scumpe, şi de aicĭ s'a îngrijit adică şi despre traiul eĭ neîntrerupt şi a existenţeĭ eĭ şi a cerut de la priveghierea Patriarhală şi măreţia tronuluĭ nostru Patriarhal ecumenic şi apostolic ca să o facă neatârnată, de sine stĕpânitóre, autonomă, şi de nimenea altul stĕpânită şi să se administreze numaĭ şi numaĭ de către egumeniĭ

timpurilor şi epitropiĭ eĭ, ca să fie maĭ presus de tóte peripeţiele şi ispitele timpuluĭ, ce tóte le rastórnă; căreia (monastirĭ) dupĕ cererea făcută i s'a dat maĭ înainte şi scrisóre patriarhală sinodică pecetluită de cătră Patriarhul de atuncĭ, întărind nu ştiŭ cum, asemenea cerere şi hotărând, ca acéstă monastire să fie de sine stătătóre şi nesupusă nicĭ uneĭ feţe şi nicĭ ecumeniculuĭ tron sa se supună, precum nicĭ numele Patriarhuluĭ să se pomenéscă, şi la jurăminte şi pedepse supusă pe cel ce ar îndrăzni să sdruncine acest-fel de stare a eĭ, afară de cum este, şi neatârnarea şi independenţa eĭ, care neatârnare nu se judeca vrednică de primit ca fără de cuvênt. Decĭ depunêndu-se multe cheltuelĭ şi ostenelĭ la zidirea eĭ şi a chiliilor din jurul eĭ, încă şi a afierosirelor eĭ, a urmat o datorie în de ajunsă şi multiplă, ceea ce ctitorul fundatorul eĭ, Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ Antim, avea în scop să plătéscă şi să o administreze, dar n'a ajuns a-şĭ duce scopul sĕŭ până la realizare, şi să scape acéstă amintită monastire de datorie, fiind că a murit; şi monastirea acésta a rĕmas supusă şi îngreuĭată la multe datoriĭ, primejduindu-se din causa datorieĭ să fie nedesĕvîrşită. De aceea s'a socotit lucrul cuviincios şi de trebuinţă şi s'a predat acéstă sfinţită monastire sub stĕpânirea, privegherea şi administraţia Prea sfinţituluĭ de acum Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ, pre onorat şi Exarh al Plaiurilor, frateluĭ şi conliturghisitoruluĭ nostru ĭubit în Duhul Sânt, Chir Mitrofan, ca să se îngrijască de existenţa, aşazarea şi îmbunătăţirea eĭ şi să aşeze egumen în ea dupĕ timpurĭ pe cel desĕvîrşit şi vrednic de a o administra, şi să aibă voe de a vinde unele din proprietăţĭ şi afierosirĭ ale eĭ, pentru că s'a îngreuiat de datorie şi să-ĭ plătéscă datoria şi să scape de supĕrărĭ şi greutăţĭ sfinţita monastire, pentru că să nu maĭ fie expusă imputăreĭ; de aceea s'a cerut ca să se întăréscă acéstă cestiune şi prin scrisórea nóstră Patriarhală, spre maĭ desĕvêrşită cunoştinţă şi o siguranţă maĭ statornică.

Drept aceea acest fel de cerere, fiind cuviinciósă şi privind către un scop bun, la aşezarea şi întărirea sfinţiteĭ

monastiri, nu o respingem, ci cu bună cuviință primind'o, pentru că despre ființarea sfintelor și respectabililelor monastirĭ și în general a bisericelor luĭ D-ḑeŭ multă dorință avênd, scriem și hotărâm cu socotință obștească sinodică și cu prea fericitul și prea învĕțatul Patriarh al Ierusalimuluĭ D. D. Chrisant și cu Prea sfințițiĭ mitropolițĭ din jurul nostru și cu prea onorațiĭ ĭubițĭ frațĭ aĭ noștri în Sf. Spirit și conliturgisitorĭ, ca, neatârnarea și starea de sine saŭ maĭ bine a ḑice fără cap, ca fără de cuvênt și nevrednică de primire, să fie desființată și fără putere; ĭar amintita sf. monastire a Tuturor Sfinților ce s'a zidit din temelie înlăuntrul Bucureștilor de către fostul Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Anthim, de acum și în urma să rĕmâe și să fie sub stĕpânirea, privegherea și administrarea Preasfințituluĭ de acum Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Chir Mitrofan și a celor ce vor fi Mitropolițĭ în Ungro-Vlahia cu tóte afierosirile eĭ mișcătóre și nemișcătóre. Iar blăstămurile și pedepsele cuprinse în amintita scrisóre Patriarhală Sinodică pecetluită, să fie ca nefacute și fără lucrare și deslegațĭ să fie și ferițĭ de aceste jurăminte și pedepse atât Preasfințitul Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ Chir Mitrofan, cum și ceĭ după el Mitropolițĭ, cariĭ ar primi îngrijirea Ungro-Vlahieĭ, de asemenea și Epitropiĭ după timpurĭ, precum și egumeniĭ acesteĭ monastirĭ. Apoĭ Mitropolitul Ungro-Vlahieĭ Mitrofan să aibă voe să vîndă una din proprietățile acesteĭ monastirĭ, pentru că s'a îngreuĭat datoria eĭ, cum s'a ḑis, saŭ moșii saŭ viĭ saŭ vite saŭ alt-ceva și să plătească datoria și să scape de supĕrare și de greutățile eĭ acéstă sf. monastire. Iar cele-l-alte proprietățĭ și afierosirĭ ale eĭ, după plătirea datorieĭ, să rĕmână neatăcate și nejefuite pentru tot-déuna la acéstă monastire. Datoresce Chir Metrofan al Ungro-Vlahieĭ de asemenea precum și ceĭ ce vor fi Mitropolițĭ în Ungro-Vlahia după el, să păzască și să conserve neschimbate și nestramutate acele ce ctitorul monastireĭ Anthim fost al Ungro-Vlahieĭ a așezat și despre primirea

creştinilor ce aleargă la acéstă sfinţită monăstire despre primirea străinilor şi îngroparea lor şi despre alte faceri de bine şi mile şi despre tóte acelea ce contribuesc la buna stare şi buna aşezare a sf. monastirî, să se îngrijască de ţinerea şi îmbunătăţirea eî şi să se ocupe să o supravegheze şi pe ea şi proprietăţile eî şi să aşeze egumen după timpurî pe cel vrednic şi de trebuinţă spre administrarea şi aşezarea cea de folos a eî, diriguind cele de cuviinţă şi ocupându-se de cele ce contribuesc pentru fiinţarea şi bună starea a eî, şi să înlăture şi să evite cu tótă puterea acele ce ar aduce perdere şi produce neregularitate, să facă acele ce contribue spre folosul, buna aşezare şi statornicia eî, să orînduéscă şi să reguleze bine pe părinţiî nevoitorî în ea, ca să petrécă în linişte şi cuviinţă şi să o conducă cu înţelepcîune şi să-î sfătuéscă pe toţî în Sfântul Duh, şi să poruncéscă a se păzi hotarăle sarcineî lor, după cum aŭ făgăduit înaintea luî D-ḑeŭ şi a ómenilor. Ast-fel să se facă şi nu în alt chip şi niminea să nu bărfească şi să se împotrivească, fie sfinţit saŭ laic, sub greutatea oprireî neertate şi afurisireî nedeslegate şi vecînice a a-tot puterniculuî D-ḑeŭ. Decî spre dovadă şi vecînică siguranţă s'a dat amintituluî Preasfinţituluî Mitropolit al Ungro-Vlahieî Chir Mitrofan acéstă scrisóre întăritóre a nóstră sinodică Patriarhală şi pecetluită în pergament.

1717, luna Decembrie, Indictorul 11.

Subscrişî:

*Ieremia cu mila luî Dumneḑeŭ Episcop al Constantinopoleî Romeî Noue şi Patriarh Ecum nic; Pat iarchul Ierusalimuluî Chrisant hotărĕsc; Pais'e al N omidieî; Gerasim al Nicheeî; Neofit al Nafpactuluî şi Ar eî; Ieroteî al Dristreî; Nicodim al Derculuî; Cal'nic al Varneî.*

(Din manuscriptul sub No. 605).

*[Originalul 'n Greceşte].*

C. Erbicénu.

# ENCICLICA CANONICĂ

A

## EPISCOPULUĬ DE RÎMNIC FILARET

*Urmată de comentarii canonice privitóre la ea.*

---

FILARET cu mila luĭ Dumneḑeŭ Episcopul Rîmniculuĭ. [1])

---

[1]) Filaret, care maĭ înainte a fost Arhiereŭ cu titlul Μυρέων=al Mirelor, şi care era de origină din Ioanina, adecă Macedonean, a fost rîdicat la demnitatea de Episcop al Rîmniculuĭ pentru meritele sale, ca cărturar. Filaret Episcopul de Rîmnic de la 1780—1792 şi în urma de la 1792—1793 Mitropolit al Ungro-Vlahieĭ sub numele de Filaret II, a lucrat împreună cu predecesorul seŭ Chesarie al Rîmniculuĭ (1773—1780) la traducerea în Româneşte a tuturor Mineilor, care până la acest timp nu eraŭ traduse în limba naţională, ci se serveaŭ preoţiĭ noştri cu cele greceştĭ, în epoca fanariotă pe la oraşe unde ştieau limba, ĭar maĭ înainte cu cele slavoneştı. Să ştie, că numaĭ Antologiul exista tradus de Episcopul de Rîmnic Damaschin (1710—1726) şi în care nu există de cât serviciile de la sfinţiĭ ceĭ maı însemnaţı de preste an; ĭar la ceĭ maĭ puţin însemnaţĭ li să făcuse o slujbă comună în Antologiul grecesc. Prın urmare meritele ce au radicat pe Filaret la Episcopatul de Rîmnic eraŭ, că a lucrat împreună cu Chesarie la traducerea din Greceşte a celor 12 volume de ritual, numite Minee (serviciul Sfinţilor pentru 12 lunĭ). Că Filaret Episcopul de Rîmnic era om înţĕlept şi învĕţat, o

Cucérnice Protopópe! [2])

Din sud.... blagoslovenie. Dupĕ cuprinderea acestor ponturĭ, fiind că ne-am încredințat și te-am

ştiŭ acésta şi din manuscriptele ce nĭ-aŭ rĕmas în Biblioteca Seminaruluĭ central din Bucureştĭ, unde am dat peste scrierĭ de ale sale istorice, teologice şi exercițiĭ în limba greacă, latină şi francesă. Ca o nouă dovadă de cunoştințele luĭ canonice şi ritualistice, daŭ publicitățeĭ acum prima sa Enciclică canonică adresată Protoiereilor de sub jurisdicția sa, în timpul cât a fost acolo Episcop. Enciclica fiind din 1781 (?) sunt sigur că fórte puținĭ din onorabilii parințĭ, cetitoriĭ Revisteĭ, o cunosc, şi chiar pentru ceĭ ce ar fi vĕḑut'o nu este rĕŭ a'şĭ împrospăta aceste învĕțăturĭ curat Bisericeştĭ, şi care sunt de mare folos spre pastrarea ne'ntinată şi curată a tradițiilor şi a datinelor sfintelor nóstre credințe Ortodoxe (Veḑĭ despre activitatea sa literară: „Schițe Biografice din viața Mitropolituluĭ Ungro Vlahieĭ" de Preasf. Melhisedec. 1886).

[2]) *Cucernice Protopópe*, expresie ce încă să menține în limba bisericéscă. *Cucernic* va să ḑică pios, religios. *Protopop* este cuvênt grecesc din Πρῶτος şi παππᾶς egal cu πρωτος ἱερεὺς—de unde la noĭ protopop şi protoĭereŭ, adică cel întâĭu între preoțĭ din punct de videre administrativ şi disciplinar, le prémier des prètres. Numirea greacă nu exista în vechile lexicóne, ceea ce însamnă că cuvêntul s'a luat începutul în Creştinism. Dupĕ interpretarea Canonistuluĭ Zonora la canonul XIV din Neo-Cesaria s'ar părea că Protoĭereiĭ existaŭ încă pe acel timp. Alt-fel nu se póte înțĕlege frasa: „Horepiscopiĭ fiind în locul celor 70, de aceea nu hirotoneaŭ nicĭ preoțĭ, nici diaconĭ, precum nicĭ harul Sfântuluĭ Spirit nu puteau să'l predea; dar a proaduce nu eraŭ opriți, cinstindu-se pentru îngrijirea cea către săracĭ. Carĭ datoreaŭ ca veniturile Bisericilor peste care erŭ puşĭ să le distribue la sĕracĭ, şi acésta făcênd erau în cinste..." (Veḑĭ vol. III. Συνταγμα τῶν Θείων καὶ ἱερων κανόνων ὑπὸ Ράλλη καὶ Πότλη, pag. 92). Iar în Balsamon, alt Canonist, interpretând canonul X din Antiohia ḑice: „Este oprit de canóne ca să se facă Episcopĭ în oraşele micĭ şi sate, şi de aceea hirotoneaŭ în acestea presviterĭ, adică Protopopĭ (πρωτοπαπάδας) şi Horepiscopĭ..." (idem, acelaşĭ

orânduit cu acésta dregătorie bisericéscă a protopopieĭ, întru tóte să fiĭ sârguitor a să urma întocma, însuțĭ maĭ întâĭu purtându-te cu înțelep-

volum, pag. 142). Aristen, alt Comentator al canónelor, în explicarea canonuluĭ XIII din Anghira ḑice: „Χωρεπίςκοποι δὲ εἰσίν, οἱ σήμερον ἐν τισὶ κώμαις καὶ χώραις πρωτοπαπάδες λεγόμενοι. „Chorepiscopĭ sunt ceĭ ce astă-ḑĭ se numesc Protopopĭ în unele orașe și localitățĭ" (Opera cit. vol. III, pag. 48) In ordinea officiilor și a boerilor mareĭ Bisericĭ din Constantinopol se vede și oficiul de Protopop: „Protopopul (ὁ πρωτοπαπὰς) se rîdică la propriul sĕŭ grad fără alt ordin și demritate" (idem, opul citat, vol. 5, pag. 539) Iosif Bingam în cartea sa: Origines sive antiquitates ecclesiasticae la pag. 332 ḑice: „Quod non de urbis tantum Romae presbyteris accipiendum, sed de primis sacerdotibus aliarum urbium, quibus paraeciae, id ist, tituli commisi. Graecorum infima aetas πρωτοπαπάδας vocavit, qui videtur in locum Chorepiscoporum successisse..." Sf. Athanasie în a II Apologie a sa (ediția din Paris 1698, pag 200, vol I) ḑice: „Localitatea Mareota aparține Alexandrieĭ, și nicĭ-o-dată în acea țară a fost Episcop saŭ Horepiscop; ci Bisericile aceĭ localitățĭ se supuneaŭ Episcopuluĭ Alexandrieĭ. Fie-care dintre presviterĭ aŭ propriile lor sate ca ḑece și maĭ multe la numĕr". Din aceste citate resultă, că oficiul Protopopiatuluĭ în Biserica nóstră Orthodoxă este fórte vechiu, se găsește de odată cu organisarea ierarhică, ca ajutătorĭ Episcopilor și Mitropoliților în administrarea Eparhiilor. Tot aceștĭ Protoiereĭ se numeaŭ și revisorĭ cum ḑicem noĭ astăḑĭ: „Ὁ εὐλαβέστατος πρεσβύτερος καὶ περιοδευτὴς Ἀλέξανδρος=Prea piosul presbiter și revizor Alexandru (Concil din Halcedon Pract. IV, tom. IV, pag. 535). Protopopul nu este de cât conajutătorul, omul de încredere al Episcopuluĭ, pentru a-l ușura în administrația Eparhială. Filaret Episcopul de Rîmnic îl numește pe protopop epitrop al Arhiereuluĭ, adică omul sĕu de încredere; pentru că acésta însémnă cuvêntul grec, ἐπίτροπος, procurator, vicarius din ἐπὶ și τρέπω=ἐπιτρέπω=permitto, trado, concedo. Că funcțiunea de protopop în țara nóstră a atârnat în tot-déuna de Episcopul respectiv ni-o spune tot Filaret: „*Ne-am încredințat și te am orînduit cu acésta diregătorie Bisericéscă a Protopopieĭ*". La noĭ la Românĭ protopopiile

cĭune ca un epitrop al Arhiereuluĭ, şi să aĭbĭ viaţa cucérnică cu frica luĭ Dumneḑeŭ, ca sa fiĭ spre pildă şi celor-l-alţĭ preoţĭ, ferindu-te în tot chipul de răpirĭ şi asupréle şi nedreptăţĭ, ĭar ne purtându-te cu orânduĭala, şi ne silindu-te spre împlinirea acestor poruncĭ bisericeştĭ a sa urma, măcar că aĭ căş-

sunt fórte vechĭ, se pierd în nóptea timpurilor ca şi tóte cestiunele străvechĭ. Când ne cunóştem că suntem creştinĭ găsim urmele protopopiatelor. (Consultă Miklosich, Acta patriarhatus Constantinopolitani tomus posterior). Lucrul se explică uşor. In ţěrile ocupate de Românĭ nicĭ odată n'aŭ fost multe Episcopate, şi dar Eparhiile fiind fórte întinse nu puteaŭ Episcopiĭ singurĭ, orĭ cât de activĭ ar fi fost, să administreze eĭ singurĭ conştiincios Eparhiile lor, care se compuneaŭ din maĭ multe districte; de aceea s'aŭ refugiat la acest mijloc, numindu-se la oraşele principale, —capitalele districtelor—câte un preot de încredere, care ajuta pe Episcop în păstoria spirituală luându-ĭ dintre ceĭ maĭ culţĭ.

La Românĭ apoĭ exist până astăḑĭ multe familiĭ vechĭ ce pórtă pronumele Protopopescu. Ast-fel dar, Protopopiĭ s'aŭ Protoĭereiĭ exist din tótă vechimea în Biserica Orthodoxă; eĭ aŭ luat locul Chorepiscopilor, cariĭ se ocupaŭ cu administraţia unor Bisericĭ din un oraş al uneĭ Eparhiĭ. dar cariĭ tinḑênd a abuza aŭ fost desfiinţaţĭ şi în locul loŕ s'aŭ aşezat Protoĭereiĭ, şi aceştia dupĕ aceea aŭ ocupat şi locul visitatorilor, devenind eĭ revisorĭ. Decĭ pentru ca Protoĭereiĭ de pe timpul Episcopuluĭ de Rîmnic Filaret să ştie ce trebue să facă în funcţiunea lor şi sa'şĭ cunóscă îndatoririle ce sunt strîns legate de misiunea lor, aŭ făcut acéstă Enciclică canonică, chemându-ĭ la îndatorirĭ Episcopie fără Protoĭerie póte fi, ĭar Protoĭerie care să n'aĭbă o Episcopie de unde se depindă nu se póte. Protoĭerie electivă este un lucru anticanonic, căcĭ nimic de felul acesta nu cunosc. în vechĭul Orthodoxism; ş'apoĭ ce ar însemna a fi ales de un colegĭu ce n'are dreptul de a-l numi? căcĭ acest drept îl are numaĭ Episcopul, în numele căruĭa ajută la mersul administrativ al uneĭ Eparhiĭ. Apoĭ cum s'ar putea să fie ales, impus Episcopuluĭ, pe când după canóne numaĭ Episcopul este respunḑĕtor de starea bună orĭ rea a Eparhieĭ?

tigat cinste şi milă de la noĭ, dar precum ḑicem arătându-te nevrédnic să ştiĭ ca atuncea veĭ avea ne cinste şi urgie, acésta poruncim :

Ponturile de urmarea ce să cade a face şi a da povăţuire cucérnicul Preot Kir Popa... ce s'aŭ orânduit Protopop la sud [3]) precum maĭ jos arată.

*a*) Nimenea să nu îndraznésca a face Besérica în Eparhie, far de voia şi blagoslovenia nóstră, dupe porunca Pravilii, ci maĭ întaiu sa ni sa arate locul, şi moşia a cuĭ ĭaste, şi departarea Beséricii câta iaste una de alta, şi adunarea creştinilor câta ĭaste, şi aşa dându-i-sĕ voe de încépere sa se faca, şi isprăvindu-se, ĭar să ne înştiinţéze cum ca s'aŭ savârşit, şi cum ca are tóte céle trebuincĭóse deplin, ca sa aiba şi blagoslovenie de târnosire. [4])

[3]) *Preot Kir Popa ce s'au orînduit protopop la sud...* Cuvêntul *preot* probabil că se derivă din latinescul prae-eo, a merge înainte, a conduce pe cine-va în cele spirituale, a interpreta altora cuvintele Scripturei etc., cât despre cuvêntul *popa*, apoĭ este cu totul latin *popa* şi însémna sacrificator, cu tóte ca şi cuvêntul ĭereu-ἱερεὺς, sfinţit grecește, este mult întrebuinţat în textele vechi româneştĭ. *Sud* este cuvênt slavon şi însemnézi ţinut, district, aşa se numea districtele din vechime, maĭ ales în Valahia.

[4]) Dacă s'ar fi păzit acéstă disposiţie luată în Eparhia Rîmniculuĭ de catră Filaret Episcopul, astă-ḑi n'am intimpina atâtea greutăţi în formarea parohiilor. Dupĕ canóne nu póte cine-va zidi o Biserica prea aprópe de alta, pentru cuvêntul că nu s'ar putea cu demnitate ambele întreţinea. Apoi despre acésta aşa se exprima Fotie Patriarhul în Nomocanonul sĕŭ: „Ca cel ce voeşte a zidi casă de rugaciune sau Biserică să vorbéscă despre acésta cu Episcopul cetăţeĭ şi sa o doteze cu cele de nevoe pentru luminĭ şi sfânta liturgie, cum şi conservarea loculuĭ nestramutat şi întreţinerea servitorilor, şi atuncĭ Episcopul făcênd tuturor cunoscut lucrul, se duce acolo cu public şi cu rugaciune, înfinge crucea, şi apoi incepe clădirea. Dupĕ aceea cel ce începe a zidi o Biserica nouă saŭ a restaura una veche

*b*). Să aĭbă purtare de grijă a cerceta lipsele după la sfintele Besérici, atât céle din lăuntru cât

---

este obligat, împreună cu clironomii sĕĭ, de economi şi de administratorul (Provincieĭ) ca să sĕvêrşască ceea ce a început". Tot Fotie ḑice: „Dacă cine-va ar sĕvêrşi liturgie în casă particulară în şoprône proastiĭ-aule, saŭ ar permite cuĭ-va să sĕvêrşască, sau fără de preoţĭ consacraţĭ de Episcopul locurilor, locul în care s'a făcut cu ştiinţa stĕpânuluĭ, se consfinţeşte Bi ericeı prin Episcop, Econom şi administrator, după disposiţia III-a a cap. II din Nearale..‹ Iar dacă stĕpânul nu ştia despre acésta, nu se supunea pĭerdereĭ, dar îngrijitoriĭ ceĭ ce ştiau, ómenii salariaţı şi emfiteuţiĭ se exilaŭ din Provincie şi averea lor era luata de Biserica; ĭar administratoriĭ provinciilor neglijând acestea cu ştiinţa erau supuşĭ la o dare de 50 litre (aur)" (Veḑı Nomo-canonul luĭ Fotie, vol. I. pag. 117 şi 118 în opera Σύντ .γμα τῶι θε ων καὶ ἱερῶν κανονων). Aceste disposiţii luate de Imperiul Bisantin, în curgerea timpuluĭ ni le-aŭ conservat Fotie şi din care resulta, că nu orı cine, orĭ şi când şi în orĭ-ce loc şi distanţa póte cladi o Biserică, ci lucrul trebue să se faca cu ştiinţa şi aprobarea Episcopuluĭ Eparhiot, alt fel era supus locul acela confiscareĭ, în favórea Bisericeı, ĭar oficialiĭ la pedepse de exılare şi confiscare. Pentru ce óre s'au luat aseminea dısposiţii energice? Pentru a nu se zidi Bisericĭ de cât acolo unde se simţa nevoe şi se da admisiunea Episcopuluı? Rĕspunsul este uşor de dat, pentru ca canónele 'l prevĕd. Era ınterḑis sub aspre pedepse cononice „de a nu se întruni creştiniĭ în adunarĭ (Biserici) particulare, despreţuind Bıserica" (canon VI din Gangra). care era oficial recunoscută, spre a nu se nutri eresiile, schismele şi ambiţiile celor bogaţı, carii n'ar fi voit a urma la Biserica comună împreună cu poporul. Biserica ın tot-déuna aŭ combatut mândria şi îngâmfarea bogaţilor şi a aristocraţilor, impunêndu li obligaţiunea de a merge împreună cu poporul la aceeaşĭ Biserica. Cu tóte acestea şi în Orient şi în ţară noĭ în timpurile de decadenţa naţ'onala sı când puterea boerilor era fară margenı, s'au ridit atâtea bisericuţĭ şi paraclise pe lângă palatele lor, în cât am ajuns a avea prin oraşele principal nenumĕrate bisericuţĭ, care cu dispariţiunea acelor familiĭ, au disparut şi putinţa întreţinereĭ lor; ĭar clerul de pe la acele bisericuţı boereştı a ajuns sa

şi céle de afară, adecă de vor fi Beséricile dezvălite, şi va ploa într'ânsele, saŭ vor fi ne îngrădite, şi vor zăcea pe lângă Besérici saŭ întindă dobitóce, să aĭbă a da poruncă Preoţilor, şi în ştire locuitorilor, saŭ ctitorilor ce vor fi aĭ aceĭ Besérici,

cerşitorésca. Cine are ochĭ n'are de cât să se uĭte în Bucureştĭ şi Iaşĭ etc. şi va constata faptul prin sine însuşi. După dispoziţiile canónelor (31. Apostolic, 2 şi 5 din Antiohia, 51, din Laodicia şi 31 şi 39 din Sinodul Ecumenic din Trula) este obigat fundatorul unei biserici a o înzestra cu cele trebuitóre pentru vecinicie, ĭar gerarea avereĭ era lasata necondiţionat pe sama Episcopuluĭ locului. Ctitorul n'avea şi nicĭ succesoriĭ luĭ nici un drept de a numi orĭ recomenda el personalul Bisericeĭ, nici a-l distitui ad placitum; ci acest drept îl avea absolut numai Episcopul. El, ctitorul, avea numai acest drept perpetuu de a fi pomenit în tot-déuna numele lui şi a familieĭ luĭ în acea Biserica. Averea consacrată Bisericeĭ era declarata prin dreptul Bisantin nealienabila, sub orĭ-ce formă şi în ori ce împrejurarĭ. (Consultă Fotie, Nomo-canonul vol. I. pag. 82—108 unde sunt citate tóte nuvelele Imperatorilor Bisantini în acésta cestiune, de asemenea comentariile lui Balsamon, Zonora şi Aristen la canónele citate, în opera Σύνταγμα των Θείων καὶ ἱερων κανονων). Dupĕ ce se termina Biserica cu tóte cele trebuitóre, apoĭ se înştiinţa Episcopul, care trebuea s'o sfinţască (târnosească, dupĕ expresiunea veche bisericeasca). Putea, nu numai el singur, Episcopul, s'o sfinţiască, ci trimitea, ceea ce se face şi asta ḑi, pe Protoiereĭ să sĕvêrşa ca sfinţirea, numaĭ aciea trebue să aibă sfinţitul *Antimis*, prevĕḑut cu sfintele móşe ale unui martir şi care trebuea să fie sfinţit şi subscris de Episcopul locului. Sa nu uităm că în vechime tóte Instituţiile de bine facerĭ ca: casele de asilurĭ pentru călători şi sĕraci, o piciile, orfanotrofiile, casele de bĕtrâni (gherondocomiile) casele pentru sĕracĭ, tóte erau puse sub sprijinul şi îngrijirea Bisericeĭ de către legile bisantine şi de unde a venit datina şi la noĭ la Românı, pentru că legislaţiunea nóstră veche era cuprinsă din obiceĭul ţĕrei şi legile Bizantine. Nu veţĭ găsi o singură instituţie sociala de bine-facere la Românĭ, care sa nu fie puse sub patronagĭul Bisericeĭ, ĭar acésta pentru

ca după datoria ce aŭ să le învălĕscă, să le îngrădĕscă, ca să numaĭ între dobitócele în tindă saŭ în curtea Besériciĭ preste mormênturile creştinilor [5])

ca fundatoriĭ n'aveaŭ încredere în alte persóne, ce se strecóra prin timp. In firea omenească stă înascut simţul şi dorinţa de a trai în vecĭnicie, adică şi dincolo de mormênt, lucru pe care numaı sf. Biserică Creştină îl învaţă, crede şi îl realiséza prin acte şi cerimoniĭ religióse, prin urmare garantézã pe donator pe vecĭnicie. Acésta însamnă pomenirile pentru ceı rĕposaţĭ ctitorĭ şi donatorĭ şi miluitorı sfintelor locaşurĭ şi altor aşezĕminte pentru binele obştesc, ce sa fac anual pe la Bisericĭ.

[5]) Toţĭ Protoĭereiĭ în reviziile lor prin judeţe sunt obligaţĭ a observa strict, ca sfintele Bisericı să fie bine întreţinute de ctitorĭ, enoriaşı sau de comune, adecă: sa fie curat spoite, bine acoperite, pentru a nu ploŭa pe cupole şi ziduri şi ast-fel de timp a se deteriora. Este mare ruşine şi lipsă de respect pentru sf. nóstră Religie de a se lasa în neîngrijire şi paraginire sf. locaşurı, pentru că ele sunt cartea vie în care strĕiniĭ privitorĭ citesc definitiv simţul religios şi moralitatea ce predomina în acea localitate, la acel popor! Chiar onorabiliĭ parohı şi superiorĭ sunt datorĭ înşişĭ a sfătui poporul de a'şĭ întreţınea Biserica lor, care este casă de obşte a lor, locul de asil şi alinare la nevoĭ şi necazurı. După canonul 88 al Sinoduluĭ din Trula nu este permis a se introduce în sfintele B'sericĭ anımale şi nicĭ paserĭ şi nimic din alte creaturı, pentru că Biserica este înfiinţata numaĭ pentru om, ca fiinţă religiósa şi morală. Numaĭ puţin trebue onorab. Protoĭereı a observa strict dacă împrejurimele Bisericeı sunt în stare bună, spre a nu intra în curtea Bisericeĭ animale, cacĭ este o profanare de cele sfinte, ĭar preotul vrednic de canonisire. Asta-dı prin o nouă disposiţie a Guvernuluı, pentru igiena publica, cimitirile sunt scóse afara din curtea Bisericilor, nu cum era pană în present. Trebue dar ca şi aceste cimitire sa fie bine ıngradite, prevĕdute cu şanţurı şi în mijloc daca-ĭ posibil cu o mică capela, unde la nevoe sa se pótă face şi serviciul înmormêntareĭ. Este o profanare ĭarăşĭ de cele sfinte de a se lăsa desgrădıte şi ın negligenţă cimitirile. pentru ca atâta recunoştinţă conservăm pentru părinţiĭ şi rudele nóstre câta se arata prin fapta, adică prin

Să cercetéze şi în sfântul oltar pentru Sfânta Pricestanie, sa vadă în ce loc, şi cu ce pastrare o ţin preoţiĭ. Să ia aminte sa nu fie în loc care să mucezéscă, saŭ sa aĭbă stricăciune de şórecĭ. Sa nu cum-va să o ţie pre la casele preoţilor, ci să se păstréze întru o cutióra în sfântul oltar. [6]) Aşijde-

îngrijirea ce o avem pentru mormintele lor. Din tóta vechimea locurile unde erau depuse rĕmaşiţile pămênteştĭ ale părinţilor, fraţilor şi rudelor nóstre, erau respectate cu multa religiositate şi aspru pedepsiţĭ cei ce le-ar profana, orĭ le-ar deschide spre a le jefui (Consultă canónele 61 şi 66 ale Sf. Vasilie, idem canónele 7, 8 şi 9 ale Sf. Grigorie Nisis din Pidalionul române c).

[6]) Despre păstrarea Sf. Agneţ, adica a sf. Cominecăturı, este dator şi Protoiereul a cerceta, dar mai ales sub aspră pedeapsă canonică preotul este obligat a se îngriji cu cel maĭ mare respect şi sfinţenie de a-l păstra pe sfanta Masă, bine închis şi la loc uscat spre a nu mucezi. Sa ştie ca sf. Cominecătura se păstréză pentru trebuinţĭ urgente în tóta vremea preste an gata în sf. Altar, în Chivot, aşa numit metaforic, care nu-i de cât o cutie de metal bine închisa. Nu este permis ca acea cutie să fie de sticla, lut sau şi de lemn, după cum am vĕdut cu regret pe la unele biserici de ţară—în aşa numite rachiţe—pentru ca sunt fragile şi represinta puţinul respect ce'l avem catră Sf. Corp al Domnului Christos. De ordinar Chivotele sunt de metal. aur, argint, platină şi aramă, dar aurita pentru a evita ocsidarea. Chivotele în decomun au forma uneĭ Biserică şi câte-o-data chiar a Bisericeĭ acelia. Chivotul trebue să stea în tot-déuna pe Sf. Masa în Altar şi nu este îngaduit de a se lua sf. Corp în casele preoţilor şi a sta pe córde ori prin saltarele lor, sau a se purta în sîn de cât la nevoe, şi îndată ce preotul a sevêrşit sf. împărtăşire, cu mult respect să ducă grabnic restul sfântuluĭ Corp şi să-l aşeze în Biserica în Chivot. Nu-ĭ vorbă, am audit şi acésta, că uniĭ din Protoĭereiĭ timpurilor vechĭ, pentru a putea ciupi ceva de la preoţiĭ mai cu stare, apoi svêrleau farîmaturi de pâne prin jurul Chivotuluĭ şi pe sf. Masa şi pretexta în urmă ca ar fi din sfântul Corp, şi atuncĭ vaĭ de preot, numaĭ el ştia cu cât scapa! Abuzul este de când-i omul şi va dura cât va fi, dar tot abuz se va chema!

rea şi sfântul Antimis să aĭbă sfinte móşte, să nu fie învechit, şi spart, nicĭ sa fie al altuĭ Arhiereŭ strein, ci al Eparhieĭ. [7]) Sfintele vase să fie de co-

[7]) *Antimisul*, 'Αντιμίνσιος,—'Αντιμίνσια—sunt cuvinte din timpul decadenţeĭ grecităţei, de aceea jumĕtate este grecesc ἀντὶ—în loc de—şi jumĕtate latinesc μίνσα—mensa—masa, adică în loc de masa, acea ce ţine locul sf. Mese. In Lexiconul luĭ Suida cetim: 'Αντιμίνσιον παρὰ Ρωμαίοις τράπεζα πρὸ τοῦ δικαστηρίου κειμένη,—Antimis la Romanĭ era masa ce era aşezată înaintea tribunalului. In canonul 7 din Sinod al VII Ecumenic cetim:.. „Decı câte din respectatele temple s'au sfinţit fară sfintele móşte ale martirilor, hotarîm ca în acestea sa se faca depunerea móştelor cu obicinuita rugaciune. Iar cel ce ar sfinţi templu fără sfintele móşte sa fie catherisit, ca unul ce calca tradiţiile bisericeştı". Iconomahiĭ pe lângă ca combăteaŭ uzul sfintelor icóne în Bisericĭ şi închinaciunea data lor, apoĭ eı nu întrebuinţaŭ nicĭ sf. móşte la sfinţirea Bisericilor lor, ceea ce a dat motiv Sf. Sinod de a-ı combate şi a restabili în Biserică tradiţia. Sa ştie că la începutul creştinismuluı creştinii se adunau pe locurile unde suferise martirii, şi când puteau preferaŭ a zidi temple creştine pe locurile unde veteraniĭ soldaţĭ aı luı Christos primise martirul, pentru care cuvênt şi Bisericele aŭ purtat numirea de Martirĭu (Μαρτύρια). De acolo vechia tradiţie că şi pe locurile unde nu se martiriz ase vre un creştin, dar era nevoe de a se edifica o Biserica, se puneau sf. móşte de ale martirilor numaĭ în sf. Masă, şi maĭ în urmă în sfinţitul antimis, care ţinea loc de masa. Balsamon interpretând canonul acesta dice: „Era obiceiu eclesiastic ca sfinţitele temple să se sfinţasca prin sfintele móşte ale martırilor.... Ar dice cine-va: Şi cum se sfinţesc asta di casele de rugăciuni fară depunerea móştelor? Şi de ce nu se fac în aceste şi serviciĭ de cătra Episcopĭ, ci numaĭ de catră preoţi? S'a audit ca antımisele ce sa dau din partea Arhiereilor, ın timpul când se face sfinţirea templului, când se daŭ la casele de rugăciunĭ, ţin loc de sfinţire, adecă de întronare, înoire şi deschidere. De aceea dar s'au şi numit antimise, adecă representaţiunĭ şi înlocuirea tuturor acestor minse, ce complectéza sf. Masa a stĕpânului" .. Tot Balsamon continuă... „Intrebând cine-va cum se face sfinţirea Bisericilor? Am audit

sitorĭ, de nu să va putea de argint, ĭar nu de pa-

că înfingirea temelieĭ se face numaĭ prin rugăciunea Episcopuluĭ locului, și devine stavropigiu locul; ĭar consacrarea după terminarea templuluĭ, când se săvârșesc cele pentru deschidere, și întronarea și tóte cele trebuitóre luĭ, atuncĭ când se unge cu sf. mir și se depun móștele martirice". (Vedĭ Σύνταγμα τῶν θείων και ἱερῶν κανόνων, vol. II, pag. 580—582). Despre acest sujet ĭată ce ne spune și Manuel Episcopul Bellensiei la întrebarĭ: „Știm cum sa fac antimensile. Când Arhiereul el însușĭ săvârșește sfințirea, din pânza cu care acopere și face învalirea meseĭ, țiind o parte mica și subscriind'o o dă preoților, și fără de acesta nu pot servi". Noĭ însa Clericiĭ ortodoxi n'avem nevoe de atâtea explicărĭ, pentru că știm, ca sfințitul Antimis sa sfințește de catra Arhiereul locului, se prevede cu o particica de sf. móște ale vre-unui martir, s'apoĭ îl subscrie și'l dă Bisericei ce are nevoe, după canóne în dar, adică fară vre-o plata de cât costul brut al materieĭ. Nu se póte face din alte materii de cât matasă, in și pânză. Nu este permis a se spala și nicĭ a-l întrebuința fiind rupt sau tăeat de vechime, în aseminea caz preotul trebue sa'l aducă la Protoierie, care este obligata a-ĭ da unul nou în loc. Nu este bine ca de câte orĭ sa schimbă un Episcop în o Eparhie sa se dea Antimise noui, când cele existente de la predicesorul Episcop sunt în stare buna; de aseminea sub nicĭ un cuvânt nu póte săvârși preotul liturgia pe un Antimis ce l-ar aduce cu sine din altă Eparhie, saŭ n'ar fi iscălit de Episcopul locului, sau ar fi cărpit orĭ spălat. Fara de Antimis nu se póte săvârși sfânta liturgie. Antimisul singur, în casurĭ de nevoi, turburarĭ, rescóle și resbóe ține loc de sf Masă. Un act, din timpul Patriarhuluĭ de Ierusalim Chrisant, dă deslegare Episcopuluĭ de Belgrad, ca pot săvârși sf. liturgie în timpuri de nevoe în padurĭ, munțĭ și peșterĭ, numai daca au cu eĭ Antimisul, pentru ca acesta așa se practica la popórele barbare din Asia și care's creștine, apoĭ ca acest obiceĭu, ḑice Chrisant, are loc și la Moldova în multe împrejurarĭ grele, bóle și resbóe. tot așa se practică și în Valahia. Aceste ḑise de Chrisant Patriarhul, au însemnatate mare pentru noĭ Româniĭ. In tot casul Antimisele după ce se învechesc trebuesc depuse la Episcopia respectiva, pentru ca ele pot deveni cu timpul

mânt saŭ de lemn. [8]) Să cercetéze de are zdravene

indicele cel maĭ sigure despre întinderea uneĭ Episcopiĭ şi numele Episcopuluĭ şi datele din diferite epoce (Vedĭ Suiceri Thesaurus, vol. I, pag. 378 şi 379). Cel ce voeşte să cunóscă maĭ mult despre Antimins să citească respunsurile luĭ Ioan Episcopul Chitruluĭ către Constantin Arhiepiscopul Dirahiuluĭ (Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων v. 5, pag. 415 şi 416).

[8]) Sfinţitele vase—ἱερὰ σκέβη—ḑise şi odórele Bisericeĭ, unele din ele sunt în întrebuinţare în Biserică chiar de la începutul eĭ, de când s'a sĕvêrşit frângerea pâneĭ prin Apostolĭ. Aceste vase odată consacrate pentru Biserică, nu puteaŭ sub nicĭ un cuvênt fi întrebuinţate la alte trebuinţĭ. Canonul 73 Apostolic ḑice: „Vas de aur saŭ de argint consacrat, saŭ pânzĭ, nimenĭ să nu le substragă pentru întrebuinţarea proprie. Iar dacă s'ar surprinde cine-va să se pedepséscă cu aforisenie". (Consultă şi canonul I al Sinodului Constantinopolitan ţinut în Biserica Sf. Apostolı şi interpretarea luĭ în Balsamon. Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανονων, vol. II, pag. 684 şi 685). Numaĭ pentru eliberarea din robie a creştinilor de la păgânĭ era permis a se da chĭar şi sfinţitele vase şi argintariile de pe icóne, dupĕ ce maĭ întaĭu le topeau (Vedĭ Codicile luĭ Iustinian I, II. 21). Pentru conservarea vaselor sfinte încă în cele maĭ vechĭ Bisericĭ exista un loc anumit *Schevofilachiu*=Σκευοφυλάκιον= Veşmêntarie= (adica loc in care se conserva vasele) şi era încredinţate uneĭ anume persóne—Schevofilachiuluĭ, de unde cu timpul a ĭeşit şi boeria de Schevofilacs. Iată câte sunt vasele sfinţite în întrebuinţare în Biserica nóstra orthodoxă:

1) Potirul—Paharul—Ποτήριον, Calix, Poculum, fabricat din metal de aur, argint, platină, iar de era de bronz şi cositor, trebuea să fie aurite, pentru a nu o s la. Să găsesc şi de pĭetre de preţ ca matostat etc., ba şi de sticla în timpurile primare, care din causa fragibilităţeĭ au fost suspendate din uz. Forma era acea a vasuluĭ amforeĭ, adică paharul cu pedestal şi maĭ des his la gură. Nu se ştie ce formă a avut paharul cu care a servit Iisus Christos pe Uceniciĭ sĕĭ la sf. Cină, probabil, însă că să fi avut acéstă formă orientala. (Consulta Suiceri Thesaurus vol. II, pag. 813).

Besérica odajdiile céle trebuinciόse tόte. Adecă

2) Steaŭa—ἀστερίσκος—Stella, al căria serviciu este de a nu se atinge de sf. Corp acoperemêntul. Nu se aminteşte despre ea de ceĭ vechĭ sf. Parinţĭ, dar necesitatea eĭ este evidentă. Ea simbolisézâ steaŭa din Bethleem.

3) *Suliţa—Copia*—λόγχη—culte, cu care se scόte din prescure sf. Corp şi cele-l-alte părticele ştiute; ea, suliţa se termină de obiceĭu la cela-l-alt capăt cu o cruce. Despre ea aminteşte şi Patriarhul German, cum şi liturgierele nόstre orthodoxe vechĭ.

4) *Buretele*—Σπόγγος—Burete de mare şi a căruia întrebuinţare în Biserică este fόrte veche (Veḑĭ Sf. Ioan Chrisostom, Omilia a 3 către Efesenĭ). Serveşte pentru a curăţi corect sf. Potir de micile fărâmaturı din Potir şi de umeditatea rĕmasă în sf. Potir.

5). *Discul—talerul*—Δίσκος, pe care să pune sf. Agnit şi tόte particelele scόse din prescure. Vechimea luı este de odată cu a Potiruluĭ.

6) *Linguriţa*—Λαβίς, Κοχλιάριον, cu care ne'npartăşim şi care s'a inventat de bună samă pentru a evita vărsarea sfintelor de pe timpul când creştiniĭ se cominecaŭ direct din Potir. Introducerea linguriţeĭ se atribue de Goar Sf. Ioan Crisostom (Veḑĭ introducerea luĭ în liturgie, Εὐχολόγιον sive rituale Graecorum). Biserica Romană papistaşască a suspendat linguriţa, ş'a întrodus cleştele, pretextând că unde este corp. acolo şi sânge, treaba lor.

7) *Ripidele*, Ῥιπίδια, despre acestea sa face amintire în Constituţiile Apostolice (8 12). Ele serveaŭ pentru a preveni de a nu cădea insecte saŭ pulbere din aer în sf. Potir. La început erau purtate de Economĭ şi Sacheları în Biserica patriarhala, astaḑı însă de diaconĭ. Amintirea lor a rĕmas acum în d p inderea orĭ tradiţia liturgică, când adeca se ḑice Creḑul, preotul descoperind Potirul îl umbreşte cu acoperemêntul.

8) *Ibricelul* de fiert apă—ζέον—pe care o varsă preotul în sf. Potir la timpul ştiut. Aceste sunt sfintele vase saŭ odόre în Biserica nόstră. Tόte aceste au şi însemnare simbolică, aşa Potirul simbolisază mântuirea nόstra prin comunicare—„*Păharul mantuirei eĭ voĭu lua şi numele Domnuluĭ voĭu chiema*". Steaua de deasupra disculuĭ preconisézâ steaua ce a condus pe Magiĭ din Persia la Bethleem. Copia,

epetrahilul, stihariul, felonul, rucaviţele şi poïasul, sau far de acéstea slujésc, [9]) asémenea şi cărţile

lancea cu care a fost impuns Iisus Christos pe Cruce— *„Şi unul din ostaşĭ cu suliţa în cósta luĭ a împuns şi îndată a ĭeşit sânge şi apă“*. Buretele, curăţirea nóstră de pĕcate prin sf. Cominecare. Discul, eslele ba şi mormêntul luĭ Iisus Christos Linguriţa, cleştele prin care unul din Serafimĭ a luat carbunele de pe sfeşnic şi l'a dat profetuluĭ Isaia pentru a se curăţi de pĕcatele luĭ. *Ripidele*, a carora loc la noĭ asta-ḑĭ ţin acoperemintele (procoveţele) însamnă splendórea şi majestatea divină încunjurata de cetele îngereştĭ. In fine. apa calda, zelul credinţeĭ cum şi imitarea căldureĭ interne a sângeluĭ luĭ Christos. Pe aceste vase trebue să le cerceteze cu de amaruntul Protoiereul la orĭ-ce Biserică, şi dacă le-ar găsi în negligenţa sa pedep sésca pe preot, ĭar de ar fi cu lipsa să-l oprească de a maĭ oficia, pĕna nu le va avea tóte şĭ în condiţiĭ canonice.

[9]) Veşmintele necesare pentru servirea în sfânta nóstră Biserica Orthodoxă, la tóte împrejurările şi timpurile şi în special la sĕvêrşirea sf. Liturgiĭ, sunt următórele, pentru tóte gradele ierarhice, diaconĭ, preoţĭ şi arhiereĭ.:

1) *Stiharĭul*—Στιχάριον—alba, tunica, dalmatica, camisia, talaris. Acest veşmênt nu era alt-ceva de cât haina sau veşmêntul lung pana la glesne ce se intrebuinţa în Orient, şi cu deosebire era fabricat din pânza de in; Grecĭ îl numeau ποδήρης şi χιτών ἀστραγαλωτὸς, adeca haĭna pănă la glezne. La Romanĭ în Roma era înterḑis tinerilor de a purta dalmatica, ci o haĭnă, făra manici. S'a numit Stiharĭu pentru dungele orĭ vergile ce avea acest veşmânt pe care-l purtau Episcopiĭ ceĭ maĭ însemnaţi. Gherasim Patriarhul se exprima aşa: „Şferile (λορία) cari sunt la extremitatea mânicilor însamna legaturile luĭ Iisus Christos la mâĭnĭ; ĭar cele de pe laturĭ (dungele) însamnă sângele varsat din cósta luĭ Christos pe Cruce“. (Veḑĭ Goar. pag. 110). Să maĭ înfrumuseţă şi cu litere şi triunghiurĭ. cum ne spune Balsamon. Când era simplu se numea cămeşă—camisia. Stiharĭul în genere a fost în vechime de culóre alba, maĭ ales al Episcopuluĭ, la diaconĭ variaŭ colorile, de aceea se asamănă mult cu dalmatica (Veḑĭ 'Ρομπότου λειτουργική pag. 201). La papistaşĭ maĭ este o haĭna, numită *amictus*, care

corespunde cu *anavolarĭul nostru* impus de marele Pahomie pentru monahĭ, acest veşmênt la noĭ nu există. L'abbé Martigny în Dicţionarul seŭ Antiquités Chrétiennes, la pag. 651 ḑice: „Amictul este singurul veşmênt asupra căruia este nesiguranţă.... Isidor de Sivila îl numeşte *anabolarium* şi afirmă ca a fost maĭ întâĭu un voal de care se servea femeile pentru a'şĭ ascunde umerile... Uniĭ socot că amictul ar fi fost acel voal ce acoperea capul şi care la ceĭ vechĭ se numea mafort... La început amictul se purta pe deasupra şi nu pe de desupt cum se practică acum". Noĭ nu-l avem acest veşmênt, care n'are nicĭ o întrebuinţare specială necesară.

2) *Orarĭul*—'Ωράριον, care se derivă din latinescul osoris şi corespunde cu prosopul saŭ basmaŭa cu care se ştergea pe faţa( Veḑĭ Trebellius Pollio; Istoria Imperatorilor Romanĭ). Orarĭul orĭ sudarĭul era obiectul de care se servea în timpul oficiereĭ, şi de aicea a devenit un semn distinctiv. In Sinodul din Laodicia prin canónele 22 şi 23 se interḑice ĭerarhieĭ inferióre, ipodiaconilor, ceteţilor şi preoţilor de a purta Orarĭu. Pană pe timpul luĭ Isidor Pelusiotul (seculul al V-le) Orarul avea forma batisteĭ. Sf. Ioan Chrisostom compară orarul cu aripele îngerilor. Dupĕ cum ceĭ din jurul Imperatorilor ordonaŭ poporuluĭ cele ce eraŭ de realisat prin un semn făcut cu hlamida, orĭ maĭ adese cu haĭna de deasupra; de aseminea şi diaconul conduce prin el pe popor în rugăcĭunĭ, ţinênd cu cele treĭ degete ale mâneĭ drepte Orarĭul.

3) *Epitrahiliul*—ἐπιτραχήλιον—stola, ḑis corupt şi patrahir şi patrafir, este ornămêntul de distincţiune al Preotuluĭ, de aceea se numeşte de către latinĭ stola, adică veşmênt prin escelenţă. Epitrahiliul era un semn de ornamênt distictiv, maĭ ales la Perşĭ, şi de unde a împrumutat apoĭ Imperatoriĭ bizantinĭ aşa numitele πιλατίκια, adică engolpiile. Evhologiul ḑice: „*Ca preotul pune în jurul grumazuluĭ seu epitrahiliul*"; Latiniĭ numeau epitrahiliŭ şi Orarĭul, de unde deducem că orarĭul diaconuluĭ a luat forma de acum (în locul basmaleĭ ce era altă data) de la epitrahil, şi-l pórta atârnat de umerĭ, în cât pus în jurul gătuluĭ pe deasupra stiharĭuluĭ devine epitrahiliŭ. Insemnarea luĭ simbolică în creştinism erte frânghia cu care a fost legat Iisus Christos (Veḑĭ 'Ρουμπότου λειτουργική pag. 202).

4) *Cingulul*, Ζώνη—Cingulum—ḑis brâu şi poĭas în ve-

chime la Românĭ. Intrebuințarea luĭ este evidentă, ajută pe servitorĭ, preoțĭ și Arhiereĭ, spre a fi maĭ comodĭ în efectuarea serviciuluĭ: „*Bine-cuvêntat fie Dumnedeŭ care mĕ încinge cu putere*".

5) Mânecările—ἐπιμάνικα—ἐπιχειρόκτια, altă dată se numeaŭ și rucavițe, slavonește, la Românĭ. Tot pentru ușurarea și îndămanarea la serviciŭ s'aŭ întrodus și mânecărele, pe care în vechime le purtaŭ numaĭ Episcopiĭ, dupĕ Balsamon, ca semn de onóre distinsa. Maĭ târdiŭ li s'aŭ permis și preoților a le purta. Mânecările corespund cu manușile Imperatorilor, dar fiind-că ceĭ sfințițĭ ba și poporul în vechime puteau să ia sf. Corp cu mânele góle, pentru acest cuvênt a luat forma de astă dĭ în întrebuințare (Vedĭ Ῥομπότου λειτουργικὴ pag. 203). In urmă aŭ devenit mânecările în întrebuințare și la diaconĭ.

6) *Ipogonatul*—Ὑπογονάτια—Nebidernița. Ipogonatul corespunde cu traista apostolică în care depuneau strângênd de la credincioșiĭ avuțĭ mile, și pe care apoĭ le împarțaŭ la ceĭ săracĭ. Cu timpul a ajuns un ornamênt de distincțiune la toțĭ Arhiereiĭ și se da ca semn de onóre de aceștia și preoților distinșĭ prin erudiție și conduită. Ipogonatul se leagă de Cingul în partea dréptă.

7) *Feloniul*—φαιλόνιον—φαινόλιον, casula, planeta saŭ paenula=penula, care se maĭ numește la noĭ și Sfită. Veșmênt în forma clopotuluĭ fără mânecĭ, întrebuințat de ceĭ vechĭ în călatorie. Acésta îmbracaminte o purta de bună sama și Apostoliĭ, și de acest fel de veșmênt vorbește și Apostolul Pavel în Epistola a II-a catră Timoteiu.

Probabil ca prin imitare felonul s'a consacrat ca veșmênt sfințit în Biserică în amintirea Apostolilor, însemnând că trecĕtorĭ și nestabilĭ suntem noĭ Creștiniĭ pe acest pămênt. Felonul era veșmênt comun atât pentru preoțĭ cât și pentru Arhiereĭ, cu deosebire că cel al Arhiereilor avea multe crucĭ pe el și pentru care se numea polistavru. Un asemenea odor, polistavrul sf. Ioan Chrisostom, există încă în țara nóstra, în Episcopia de Roman, descris de Preasf. Episcop Melhisedec. Colórea este preferata acea albă, cu tóte că orĭ-ce colóre este în uz și numaĭ la dile de întristare pot fi și negre (Consultă Balsamon în prerogativele Patriarhatuluĭ, idem Dimitrie Honiatus). Insemnarea simbolica este hlamida cu care a fost îmbrăcat Iisus Christos, când a fost dus la răstignire.

8) *Sacosul*—Σάκκος—pe care-l pórtă astă-dĭ toțĭ Arhie-

reiĭ de pe timpul căderei Constantinopoluluĭ. Pe timpul Imperiuluĭ Bizantin numaĭ Patriarhiĭ îl purtaŭ şi maĭ în special cel de Constantinopol, cum ne spune Balsamon. După Dimitrie Honiat şi Patriarhul pe atuncĭ îl îmbrăca numaĭ la Paştĭ, Cincĭ-decime şi la Naşterea Domnuluĭ. Forma Sacosuluĭ a provenit din dalmatica, pe care o purtau Imperatoriĭ Romeĭ. Despre Felon şi Sacos aşa se exprima Simeon al Tesaloniculuĭ: *Sacosul* (felonul) *preconisază prin credinţă haĭna cu care a fost îmbracat Mântuitorul, de aceea are şi forma saculuĭ, pentru că nu are acele ce se numesc mânecare. Prea evident tot aceeaşĭ represintă şi Sacosul pe care-l îmbracă ceĭ maĭ distinşĭ dintre Arhiereĭ, şi de aceea se numeşte şi acesta sacos*". (Vedĭ Goar pag. 113, să se observe şi paginele 114 şi 115 unde sunt reproduse vechile veşminte ale Bisericeĭ nóstre Orthodoxe, şi din care resulta că noĭ n'am făcut nicĭ cea maĭ mica schimbare în veşmintele bisericeştĭ).

9) *Omoforĭul*—ὠμοφόριον, Pallium, pe care-l pórtă Arhiereiĭ peste Sacos. Observăm că la papistaşĭ îl pórtă numaĭ Papa şi uniĭ din Arhiepiscopĭ, carora li se concede acéstă prerogativa. Omoforiul în Biserica nóstra are două forme, mare şi mic. Este curios ca pe unele icóne se vede că şi uniĭ din Imperatoriĭ creştinĭ purtaŭ un fel de Omofor. Pentru întaĭa óră se întâlneşte făcêndu-se amintire de Omofor în Isidor Pelusiotul (Epist. 136. I) care ĭată ce ne spune de formarea şi însemnătatea luĭ: „*Omoforĭul Episcopuluĭ fiind din lână şi nu in, însémnă óĭa cea pĭerdută, pe carea căutând'o Domnul a aduş'o pe umere la ale sale. Decĭ Episcopul fiind în chipul luĭ Christos, îndeplineşte lucrul aceluĭa şi arata prin formă că este următor a bunuluĭ şi mareluĭ Păstor şi ĭa aminte cu scumpatate: Căcĭ când însuşĭ adeveratul Păstor este de faţă prin arătarea Evangeliilor la închinătorĭ, să rîdică în picĭóre şi depune Episcopul forma imităreĭ, fiind că se vede a fi de faţă însuşĭ Domnul şi Dumnedeu, conducĕtorul Stauluiĭ*".

10) *Mitra*—Μίτρα—Κίδαρις, infula, tiara, reqnum, triregnium. Să ştie că servitoriĭ orthodoxĭ în vechime serveau cu capetele descoperite, şi numaĭ Patriarhiĭ de Roma şi Alexandria, după Simeon al Tesaloniculuĭ, purtau pe capete în timpul liturgieĭ mitre. Acum cu toţiĭ, Episcopiĭ pórtă mitre. Acéstă mitra a fost stema împĕrătească, care după aceea a luat forma conica, ĭar acuma forma chidareĭ.

Se vĕd mulţĭ Imperatorĭ bisantinĭ purtând aceeaşĭ mitră, care o au astă-ḑĭ Episcopiĭ, cu puţine deosebirĭ. Mitra este fórte veche în us în Biserică, dacă facem abstracţiune de formă; aşa Policarp spune, dupĕ cum nĭ raportă Eusebiŭ (Ist. Eccl. 3, 31. şi 5 24) că Evangelistul Ioan purta pe cap petală. La latinĭ mitra a avut diferite forme până a ajuns a fi cu două córne şi maĭ în urmă cu treĭ. Papa în unele împrejurărĭ pórtă tiara ce are formă conică şi se numeşte regnum (Veḑĭ Ῥομπότου λειτουργικὴ pag. 206 şi 207).

11) *Cârja*, Δικανίκιον, baculum şi pateriţă ḑis, şi probabil s'a luat numirea din Orient, pentru că acolo toţĭ demnitariĭ, cum şi la Constantinopol, purtaŭ acest băţ diferit ornat, chĭar şi în ţară la noĭ îl purtaŭ boeriĭ marĭ. In Constantinopol Impĕratul înmâna cârja pastorală Patriarhuluĭ (Veḑĭ Codinŭ în cap. 20). La noĭ la Românĭ Domnitoriĭ şi acum Majestatea Sa Regele înmânéză Cârja pastorală Arhiereuluĭ ales şi se numeşte *Investitura*. Cârja se dă cu ceremonie prescrisă în tot-déuna şi însémnă autoritatea pastorală. Astă-ḑĭ în Constantinopol i se dă Patriarhuluĭ de Suveran, ĭar Episcopilor de către unul din Arhiereiĭ Sinoduluĭ, cu care ocasie i se pronunţă aceste cuvinte: „*Primeşte cârja ca să păstoreştĭ turma încredinţată ţie a luĭ Christos; şi celor supuşĭ să li fie prin tine întărire şi sprijinire, ĭar asupra celor nesupuşĭ şi nestatornicĭ, întrebuinţaz'o ca băţ de cuminţire şi de învĕţătură.*

12) *Mandia*, Μανδύας—Mandyas, care cu puţin diferă de felon ca forma, a fost îmbrăcamintea monahilor. Cea a Episcopilor prin ornamentarea sa, luxul şi colórea eĭ purpurie, aminteşte purpura împĕrătească bisantină.

Despre tóte aceste veşminte bisericeştĭ trebue să se ocupe preotul a le ţinea în bună stare, dacă le posede Biserica sa; ĭar de nu atuncĭ pe tóte acele ce le are, preoţeştĭ şi diaconeştĭ. Negligenţa şi ţinerea lor murdară orĭ rumpte şi zdrenţóse arată nepăsarea şi netragerea de inimă a preotuluĭ la cele bisericeştĭ ce represintă, şi acésta produce multă înjosire asupra importanţeĭ roluluĭ ce înfăţoşeaza preotul. Am vĕḑut cu multă mulţămire sufletească că aŭ început a se introduce veşminte bisericeştĭ din materiile fabricate în ţară, maĭ ales în Episcopia de Rîmnic-Noul Severin. Protoĭereul în visita sa canonică inspectorala trebue sa cerceteze cu deamăruntul dacă preotul are veşmintele absolut necesare pentru serviciŭ, dacă le întreţine bine şi

sunt curate. Dacă cum-va le ar găsi rumpt·, aruncate, neglijate şi svărlite cu nepăsare să-l raporteze Episcopuluĭ imediat, pentru că acésta însamnă, după canóne, lipsă de respect către lucrurile sfinţite. Pentru acest cuvênt şi fericitul întru amintire Episcop de Rimnic Filaret a atras cu multă stăruinţă atenţiunea Protoiereilor, de a nu uita cercetarea veşmintelor în reviziile ce fac şi li spune categoric *că fără de acestea să nu slujască.* Cu deosebire preotul nu póte sĕvêrşi nicĭ o rugaciune, dacă nu are cu sine Epitrahiliul, care-ĭ semnul seŭ distinctiv de sfinţitor al tainelor şi săvîrşitor al litaniilor.

(Va urma)

C. Erbicénu.

## MATERIAL PENTRU ISTORIA LITERATUREI ROMANE.

Introducerea luĭ Manu Apostol la Sentinţele vechilor filosofĭ", traduse de altul din italieneşte, în care întroducere acest Manu declara ca tóţa activitatea ştiinţifică, literară şi tótă resuflarea Grecilor din Orient se datoreşte în acele timpurĭ Domnitorului Constantin Brâncovénu.

Prea piosuluĭ şi prea Inălţatuluĭ Domn şi Egumen a tóta Ungro-Vlahia, Domnul Domn Ioan Constantin Basarab Voevod, închinaciune sărvila şi umilita!

Cele ale Grecilor se cuvin Domnitoruluĭ filelin şi tóte câte fiiĭ iubitorĭ aĭ Grecieı sau învăţaţiĭ scriu orĭ inventează cu mintea, tóte se datoresc Măriei Tale ceĭ de D-ḑeŭ cinstite, prea Inălţate şi iubitorule de Christos Domnitorule, care eştı şi cel maĭ zelos sprijinitor a învăţaturei greceşti şi bine-facĕtorul cel maĭ uman al Grecilor. Pentru aceea cu drept cuvênt se dedică şi se afierosesc cu închinăciune piositaţeı tale ceĭ prea Inalte sentinţele filosofice, care de curând s'au tradus în limba nóstră comună apla; pentru ca şi datoria nóstra o pretinde şi cuviinţa ne obliga ca să se faca şi traducerea acestora, ĭar dedicatorul acestora este şi prin naştere şi prin creştere al Grecieĭ, căria Tu îĭ eştĭ binefăcĕtor. Căcĭ ce datorie nu avem cătră a Ta darnică recunoştinţa şi noĭ fiiı Grecilor şi Grecia nascĕtórea nóstra

obştească? pentru că vedem pe faţă în aceştĭ prea fericiţı anĭ aĭ paziteĭ tale de D-ḑeŭ Domniĭ ca înfloreşte ĭarăşĭ aceą glorie reputată, ce dın vechime şi de la început a căştigat neamul nostru cu înţalepcĭunea sa până la margenile lumeı; fiind-că şi prin mareţia Ta de suflet cu stralucitele bine-facerĭ se rechıamı aicea învĕţătura Grecilor la întàĭa demnitate. Aicea se reînoeşte vechıa strălucire a ştiinţelor; aicea se exerciteazı minţele ĭubitorilor de învĕţatură în tótá ştiinţa Grécą şi în întrebuinţarea virtuósă. Şi unde a răsărit când-va în ajutorul Greciei un sóre atât de bine-facĕtor? Unde am vĕḑut noĭ, fiiı eĭ, o (mâna) dréptă atât de îmbelşugată în dar, care să ne dea cu dărnicie nu numaĭ cele spre folosul şi susţinerea nóstra, când saŭ ne refugiem saŭ când ne aflam în acésta Provincie pazită de Dumneḑeŭ? ci înca se economisasca şi de departe acele ce sunt saŭ trebuitóre sau necesare pentru ca să câştige ĭubitoriĭ de înveţatură orı-ce ştiinţa spre onórea şi glorıa neamuluı nostru? Şi încă aceste bogate darurĭ le avem ḑilnic din mâna Ta cea bine-făcĕtóre, prea bunule Domn, care se bucură sa împarta continuŭ şi pe întrecute tuturor bine-facerile sale. Deci ca îndatorită (Grecia) primească prea Inalta Ta Majestate şi de la mine cel maĭ mic serv al eĭ acest prea mic semn de umilinţa şi de disposiţie de recunoştinţa, pentru că sunt şi eŭ unul din ceĭ fórte mult şi cu prisos miluit de Domnia Ta cea ıubitóre de Christos. Cu tóte ca pe lângă bine-facerile nenumĕrate ce am primit de la marea Ta îndurare, ceea ce'ţĭ dedic este de puţin preţ şi înjosit, dar mĕ rog cu plecacĭune să o primiţĭ cu ochĭu milostiv şi cu inima bine-voitóre, fiind propriŭ Regilor şi Domnilor sa bine-facă cu îmbelşugare şi sa primească lucrurĭ micĭ în semn de umilinţa din partea credincĭoşilor sĕĭ servĭ şi supuşĭ. Iar Impĕratul Impĕraţilor—Dumneḑeu—sa vĕ păzască pe Inălţimea Vóstră cea de D-ḑeŭ cinstită, prea piósă şi prea mareaţa în tronul Domnesc cu deplină fericire şi veselie pană la bĕtrâneţe pacĭnice şi prea adâncı,

spre fala şi gloria neamuluĭ nostru şi pentru fericirea şi siguranţa acesteĭ strălucite Provinçiĭ.

Al Înălţimeĭ Tale ceĭ păzite de D-ḑeŭ
umilit şi prea mic serv.
*Manu Apostol.*

NOTA. Acéstă dedicaţie la carea intitulată: Γνωμικα Παλαιῶν τινων Φιλοσόφων—*Sentinţele unor vechĭ filosofĭ*—este urmată încă şi de o precuvêntare catra cititorĭ şi în care Manu Apostol Athenianul declară că s'a tradus din italieneşte aceste sentinţĭ dupĕ ordinul ce expres, ı-a dat Domnitorul Constantin Bassarab, de cunoscutul profesor al Academieĭ din Sf. Sava, Preotul Avramie: Προστάξει τοῦ εὐσεβεστάτου καὶ Ὑψηλοτάτου ἡμῶν Αὐθέντου καὶ Ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας, Κυρίου Κυρίου Κωνσταντίνου Μπασσαράμπα Βοεβόδα, ἀπὸ τῆς Ἰταλικῆς εἰς τὴν ἡμετέραν ἁπλὴν διάλεκτον ὁ λογιώτατος διδάσκαλος καὶ ἱεροκῆρυξ ἱερεὺς ὁ Ἀβράμιος. Dedicaţia este de o importanţă rară pentru literatura aceluĭ timp, pentru că în ea se declară de catrĕ un Grec contemporan ca Domnitorul Constantin Brâncoveanul era cel maĭ vajnic sprijinitor al desvoltareĭ literatureĭ Greceştĭ în Valahia. Mulţimea cărţilŏr imprimate în greceşte pe timpul seŭ, ajutorurile cu banĭ în Orient pe la tóte Patriarhatele şi şcólele, aducerea de profesorĭ din Constantinopol şi de pe aiurea la Academia din Bucureştĭ, justifica pe deplin că ceea ce ḑice Manu Apostol este un adevĕr real. Aceste sentinţe aŭ fost de pe atuncĭ traduse şi imprimate în limba română. odata în Târgovişte şi altă dată în Monastirea Neamţuluĭ din Moldova. Se maĭ găsesc aceste sentinţĭ şi în manuscripte vechĭ, dintre care posed şi eŭ un exemplar din timpul luĭ Constantin Brâncoveanu, de asemenea şi D-l M. Gaster citează din un al manuscript cu data din 1713 aceste sentinţe (Veḑĭ Christomatie Română, vol. II. pag. 4—8).

C. Erbicénu.

## Istorisire prea adevĕrată între Ruşĭ şi Polonezĭ şi a resboĭuluĭ lor, ce s'a făcut pentru Orthodoxie.

Intre aniĭ 1,759—60 şi până la 70 şi maĭ încolo, m'am tâmplat şi eŭ în acele timpurĭ, fiind nevoit ca sa trec eu prin un oraş al Leşilor ce să chĭamă Liov (Lemberg), care-ĭ capitala Livonieı; şi am vĕḑut în mijlocul ţĕreĭ mulţime de cărţĭ nenumĕrate strânse una peste alta, cu multă îngrijire, formând un mic munte. Intrebând pe un óre-carı din aceĭ ce să afla şi sta de faţă acolo, ce este acéstă mare mulţime de cărţĭ şi de ce s'aŭ adunat aicea? Aciea mĭ-aŭ respuns şi aŭ ḑıs: Aceste cărţĭ ce le veḑĭ aicea, care sunt expuse, sunt cărţile a şapte Eparhiĭ, adică a tuturor Bisericilor Ortodoxe şi Orientale şi le-aŭ adunat Latiniĭ ceĭ bisericeştĭ, împreună cu boeriĭ şi Domnitoriĭ lor şi mâne au ale da foc ca să le ardă. Ast-fel s'a hotarît dupĕ ordinul Papeĭ de la Roma ca să întórcă pe tóte aceste şapte Eparhiĭ la papistăşie şi dogmele lor, şi vrênd şi nevrênd, atât pe Arhiereiĭ cât şi preoţiĭ Ortodoxĭ Ruşĭ ca sa primească dogmele Papeĭ şi să-l recunóscă de cap al Bisericeĭ. Câţĭ dintre ortodoxĭ ar voi să se împrotivească, să se pedepsească cu tăerea capuluĭ şi sa-ĭ frigă cu foc, şi alte multe şi

deosebite pedepse sa ĭa, ca în timpurile vechı la Impĕraţiı de demult aĭ Grecilor, cariĭ pedepseaŭ pe martirĭ. Iar câţĭ nŭ s'au grabit şi nu ş'aŭ ras barbile lor dintre arhiereĭ şi preoţĭ de buna voe, Leşiı, ceĭ fară de lege, cu sila ĭ-aŭ ras în launtrul unuĭ teatru unde-ı adunase. Şi nu numaı barbele, ci la mulţĭ din ceĭ ce se împrotiveaŭ le smulgeau barbile împreună cu pielea; cine póte istorisi ţipetele şi strigătele preoţilor Ortodoxı? Şi pre maı mulţĭ dintr'aceştia ĭ-aŭ omorît, aruncându-ĭ de vii, câţĭ nu aderaŭ, jos sub pamênt, unde în acest scop sĕpase gropĭ fórte adâncĭ, ca nişte puţurĭ, şi de vii îĭ acopereaŭ cu pamênt, ca alţi Copronimĭ, Iconomahĭ şi Creştinomahĭ şi-ĭ ucideau, dupre cum şi Copronim pe mărturisitorĭ. Şı cu acest aspru şi fară de lege mijloc şi constrîngere îĭ întorceaŭ la dogmele lor cele mincĭunóse şi au desrădăcinat Ortodoxia din tótă Polonia, adıcă Lehia şi ı-aŭ îndopat cu alte cărţĭ, ĭarăşĭ ruseştı, dar care cuprindea falşitaţile lor. Dar în părţîle de sus ale Poloniei cu numele Litva, ĭar de eı numite Lituania, ruseşte Bela-Rosie, ĭar în romeíca Rosia-alba, exista un Principat fórte mare, adică Domniat mare, care este situat şi la confiniile moscoviţilor, ce să chıama Smolensca. In acest Principat al Litveĭ aflându-se un Arhiereŭ, adecă Mitropolit a aceluĭ loc, numit Chir Gheorghie Conevschi, om fórte ortodox, înţălept, învĕţat, şi mare matematec, grec, în putinţa de a vorbi limba greacă, limba vorbitóre pe care o vorbim noĭ acum n'o ştia, ci cu frase din sfânta Evangelie, în limba latină era fórte admirat, apoĭ ruseşte, nemţeşte, franţuzeşte, italieneşte şi poloneşte. Un ast-fel de om n'a maĭ vĕdut nicĭ odată ochiı meĭ. Practic şi teoretic ca nimenı altul, om ca de 40 pană la 45 de anĭ, renumit şi pentru virtuţile luı şi pentru faptele luĭ. Dupĕ Apostolul acest fel de Arhiereŭ să cuvine să fie noŭĕ etc., la care am aflat şi eu har şi am convorbit cu el în Mitropolia luĭ. Şi pe acest arhiereu prea Ortodox îl suparau latiniĭ (papistaşiı) şi-l pizmueau maĭ cu sémă. Găsind timp priincıos a trimis şi la acesta ca să primească *Unia* şi hotărîrele Papeĭ, dar

el de loc nu se clatina. Cu tóte acestea în Eparhia luĭ, flariĭ (călugăriĭ Iezuiţĭ papistaşı) puneaŭ în intrigĭ bisericile Ortodoxilor, iar copiiĭ celor ce primise uniaţia ĭeşind din şcóle şi pe când acesta liturgisa svârlea cu pietre şi lemne în ferestrele Mitropolieĭ, dar el în nicĭ un chip nu se pleca la dogmele şi inovările Papeĭ, ci resista cu barbăţie şi ĭĭ combătea ca matematic şi ca unul ce era înfrumuseţat cu înalta Teologie. Iar vicleniĭ părinţı papistaşĭ şi ceı-l-alţĭ conlucrătorĭ aı lor s'aŭ sfatuit să trimită să l prinda pe ascuns şi deodată şi cu puterea şi să-l aducă în Sinodul lor cel fară de lege şi pierḑĕtor, adică la ḑisul Liov, ca sa'şı faca şi cu el voıa lor, întru fără de legile lor. Dar ĭarăşĭ un romeu ortodox aflându-se în acel oraş Liov, prin mijlocul unora din prieteniĭ luĭ a auḑit sfatul vicleaŭ ce aŭ facut asupra acestuĭ bun Arhiereu, şi ceea ce era să se întâmple acestuı arhiereu a luĭ Christos, că saŭ să móră orĭ sa se închine şi să priméscă cele ale Papeı, dupre cum şi alţiĭ; şi îndata înainte de a trimite acela poruncile lor ca să-l prindă zapciĭ Lıtveĭ şi sa li-l trimita, l'a prevenit bunul romeŭ şi ĭ-au făcut cunoscute aceste tıiste ştirĭ. Decĭ şi bunul Arhiereŭ, primind ştiinţă de sfătuirile asupıa luĭ, în nóptea aceea s'a suit în trăsura luı şi ducêndu-se pe alt drum s'a refugiat, şi abıa a reuşit si a intrat în confiniile Rosieĭ, adică în Smolensca. Atuncĭ ĭată şi protivniciĭ, ce-l fugăreaŭ din urma, cât pe ce sa-l prinda; Dar vrênd şi voind D ḑeu, a scapat teafăr în Selemet, mulţămind luı Dumneḑeŭ pentru ca l'a mântuit din mânile şi pedepsele papeĭ. Şi de acolo din Smolensca a mers cu tóta pacea şi libertatea la Petersburg. Acolo avênd audienţa catră Marea Dómnă Impĕrateasă, şi la Sfântul Sinod, lı-au vestit tóte cele ce s'au întâmplat; cu tóte ca şi acolo se auḑise ceva din cele ce s'aŭ întâmplat, dar nu atât de tiranizĕtóre şi constrîngatóre. Atuncı dar, atuncĭ, prin poruncă împĕratésca aŭ început Ruşiĭ să caute şi să cerceteze vechile tratate şi convenţiile ce aveaŭ Ruşiĭ cu Leşiı şi s'au găsit în tratatele de pace ale lor, din 1685, că ceı ce

ţin dogmele Romeilor şi carii locuesc în Polonia, adică Lehia, să fie cu toţii liberĭ, atât arhiereiĭ lor, cum şi preoţiĭ şi tot clerul bisericesc să fie ne ispitiţĭ şi nesupăraţĭ şi eĭ şi şcólele lor şi poporul tot să'şĭ aibă drepturile lor. Atuncĭ Marea Rosie a scris mareluĭ Rigă al Leşilor Stanislav Poniatovschi, şi către toţĭ magnaţiĭ aristocraţieĭ odată şi de două orĭ, ca se înceteze şi sa se liniştească de a provoca aseminea scandale nepotrivite şi se nu calce fără de cause tratatele şi condiţiile de pace şi de linişte. Pentru că apoĭ va urma sa-şĭ dea cuvênt înaintea luĭ Dumneḑeŭ, pentru că acésta să socoteşte ca o insulta în tótă Impĕrăţia Mareĭ Rosiĭ, şi de acum înainte este nesuferită. Să dea dar pace Ortodoxilor, după vechile tratate încheĭate. Iar aceştia, neam mândru, aŭ respuns: că Rosia are îndeajuns pămênt ca să-ĭ aşeze şi să-ĭ proteje (pe orthodoxĭ) şi despre Rigatele strĕine nicĭ să se îngrijască şi nici să se atingă, pentru că n'are nicĭ un drept. Scriŭ şi arata glorioşiĭ Arhiereĭ şi Mitropoliţĭ aĭ Leşilor, împreună cu ceĭ întâĭ aĭ aristocraţieĭ catră papă— *Uteţ-sfentago*: „*Rosia ne amenință în acest lucru ce facem la bisericile și bisericașiĭ Grecilor*". Iar fericitul parinte Papă respunde: că de şi aţĭ făcut lucrurĭ bune, dar de acum înainte în tot Rigatul vostru Biserică Grecésca să nu se afle, şi nicĭ sa se audă în tot pământul vostru şi stĕpânirea vóstră, şi rugăciunele luĭ va sfărîma pe vrăjmaşiĭ şi protivniciĭ Ruşĭ, ca un polonez să alunge o mie de Ruşĭ şi să nu aibă nicĭ o teamă de aceĭa, în cât numaĭ rugăciunea şi bine-cuvêntarea luĭ ajunge să combată şi se împrăştie pe inimiciĭ lor. Auḑênd şi cetind de acestea Marea Rosie, a fost nevoită de a trimite representant la Varşavia, la Rege şi la ceĭ maĭ marĭ boerĭ aĭ aristocraţieĭ şi s'a adunat mare Consiliŭ în palatul Regeluĭ şi toţĭ ceĭ maĭ marĭ şi demnitariĭ şi Arhiereiĭ şi Mitropoliţiĭ papistaşĭ de la Eparhiile lor la Varşavia, şi a început adunarea mare. Decĭ trimisul representant, Domnul Neculaĭ Repnin, Principe, adeca Cnéz, a propus cestiunele şi drepturile Rosieĭ; pe care Regele le primea, da promisiunĭ şi li se în-

china, ca cestiunî drepte şi legale; ïar ceï-l-alţî magnaţî toţî ḑiceaŭ în glas mare: că maî bine uzază de rugăcïunea Papeï de cât de ameninţările Rosieï. Tóte acestea scriindu-le şi arătându-le representantul Dómneï Sale, a îndemnat'o să trimită cincï comandamente de armată (5 000) înlăuntrul fruntariilor Polonieï pentru a-ï înfricoşa, că póte îşî vor schimba părerea. Aceştia însă de loc, ci se purtaŭ şi vorbeaŭ dinprotivă.

Dar ïată în puţine ḑile, prin ordinul representantuluï au ajuns două comandamente în Varşavia, când ïarăşî adunându-se în adunare ceï maï marï aŭ început a discuta despre interesele lor. Unul însă cel maï întaïu, Mitropolitul Cracovieï şi Castelar a îndrăznit şi a ḑis cuvinte şi blasfeme contrare asupra mareï Dómne a representantuluï Repnin şi după sfârşirea fără nicï un resultat a adunăreï lor, s'aŭ dus fie-care la ale lor. In acea nópte vrednicul representant a călcat Palatul luï Pispic din Cracovia, acela care a îndraznit să insulte, cu câţî-va soldaţî în mijlocul nopţeï şi râdicându-l, cum l'aŭ gasit dormind, şi punêndu-l în o căruţă veche acoperită cu rogojinî, îndată a fost exilat de Ruşî în Curlandia, la Castrul Riga (care Castru prea fericitul şi pururea amintitul Petru cel Mare l'a luat de la Sfeḑî cu multă vărsare de sînge) ca să se păzască acolo. Făcêndu-se ḑiŭa nu puţină turburare şi vuet s'a făcut în launtrul Varşavieï, din partea Leşilor. Dar curând s'aŭ împrăştiat, ca alungaţî de foc, toţî ceï maï marï aï Leşilor şi aŭ început şi aceştia a se pregăti în contra Ruşilor, care s'a numit Confederaţie şi în scurt timp s'aŭ adunat, cum spuneaŭ aceştia, ca la 200,000 înarmaţî. In acest timp ducêndu-se aceste înştiinţărî la Petersburg, au trimis şi alte armate în deajunse şi au început rĕsbóele de ambele părţî. Conducĕtorul şi cel întaïu al Principatuluï Litveï, numit Xenţa Razivil, fiind la confiniile Rosieï, lânga Smolensca cu armata luï de 40,000 disciplinată şi nedisciplinată, s'aŭ înprotivit armateï ruseştî şi a început rĕsboïul, şi atâta l'a ajutat rugăcïunea papeï, că abea cu greutate aŭ putut fugi,

ca de foc urmarit, la confiniile Moldavei şi acolo s'a luat resuflarea sa. Si după ce a trecut fluviul Dunarea atunci se minuna cum şi unde se află şi dacă încă îl mai urmăreaŭ Ruşii; şi de acolo de unde a fost rĕsboiul, până la Confiniile Moldaviei, care se chiama Movilăŭ, departare de două-deci de dile, avea cu el şi pe femeea luĭ şi până la una sută soldaţĭ, carii l'a urmat din aĭ luĭ, iar alţiĭ vaĭ de eĭ, uniĭ aŭ fugit, alţiĭ s'au împrăştiet în tóte părţile, iar majoritatea cu generalul lor au fost sclaviţĭ de Ruşi. Intâmplându-mĕ şi eu să fiŭ în acele părţi, m'am învrednicit de i-am fost interpret şi mângâitor luĭ. Şi de acolo, după câte-va dile, pana s'a dat ştiinţa luĭ Bogdan-Beĭ (Domnuluĭ Moldavieĭ) a plecat spre Iaşĭ şi de acolo s'a dus în Ungaria şi s'a împraştiat, pe ici colea şi bogăţia luĭ şi ţara luĭ adica Litva şi asta-dĭ este sub stĕpânirea Moscovilor, tótă Rosia-albă, cel maĭ mare şi cel întâiu Rigat al Polonilor. Şi aşa a ţinut rĕsboĭul lor nouă anĭ şi maĭ mult sînge de al Ruşilor s'a vĕrsat, dar şi din partea Leşilor, prin rugăciunele papei, cariĭ cu totul s'au nimicit. Vedeaĭ cum îĭ duceaŭ Moscoviţiĭ di cu di pe ceĭ maĭ marĭ şi pe soldaţiĭ lor ca pe nişte condemnaţi şi nenorociţĭ sclavĭ, în cât au umplut tóte castrele lor de Leşĭ sclavĭ. Dintre ceĭ mulţi am cunoscut şi eŭ pe uniĭ, avênd libertatea de a-ĭ visita în locurile închise şi în temniţile unde iĭ ţineaŭ. Şi mângâindu-i le diceam: Cum vĕ aflaţĭ? Cum staţi cu rugăciunele papeĭ? şi în ce hal şi nenorocire i-aŭ adus rugaciunea luĭ? Carii însă respundeaŭ: Că totul şi tóta pricina el (papa) a fost şi este, de aŭ cadut şi au ajuns în aşa nenorocita afanisire; 1360 de ani avênd libertate aristocraţia lor, iar acum prin falşa şi înşălatórea luĭ rugaciune, tóte le-aŭ pĭerdut şi au rĕmas la atâta dispreţ, rĕstrişte şi desĕvêrşită ruinare!

Acéstă istorisire este transcrisă din un manuscript, ce să află în insula Samos, în Monastirea numită Isvorul Maĭceĭ Domnuluĭ (Ζωοδόχου Πηγῆς), de către eruditul scriitor Epaminonda I. Stamatiade, la 1891. Autorul acesteĭ

istorisirĭ a evenemențuluĭ a fost martŭr ocular, cum singur spune, de aceea i se póte da tótă credarea. El este un calugar, cu numele Dionisie. Scrierea s'a făcut în grecește de acest Dionisie în Pirgul Lavreĭ sf. Simeon Stilitul din Palestina, în anul 1786, în luna Noemvrie. Multă minte putem lua noi Românii din acéstă mică scriere, dar de mare valóre!

Fiind-că se amintește în ea ca Razivil s'a refugiat pentru a'șĭ scapa vĭața în țara nóstra, am credut că este bine a poseda și noĭ acéstă istorisire între documente, pentru cunoștinta și plinirea istorieĭ naționale.

C. Erbicénu.

# SFÂNTA EPISCOPIE A RIMNICULUI NOUL SEVERIN.

## XXVII.

### Pentru vadurĭ de moară pe Jiiu i pentru moara ot Gĭoroc dela hagi Costandin.

Prea sfinţite părinte Kiriu Kir Kesarie Episcopu Rîmniculuĭ, cu fiiasca plecăciune sarut drépta prea Sfinţii tale.

Pentru moara mea din Gĭoroc ce am cumpărato del rĕpş. Stolnicul Vlăduţul Ganescul la 1769, [64]) vĕḑ căm scii, ca sau sculat dumnéluĭ badea Vasile Vameşul cu judecată ca să o ĭa, şi scriĭ ca maĭ aproape ar fi sfânta mônăstire ca să o rĕscumpere, [65]) la care eu ĭată că arat prea sfinţieĭ (tale) gândul şi scoposul mieu, ca miau fost dintruntâı de când am luato, ca avênd norocire să traesc cât va fi voia milostivuluĭ Dumneḑeu sá iau ce voiu putea, ĭar după viĭaţa mea sa fie înkinată la sfânta mônăstire, ce se praznuĭeşte hramu sfeti Nicolaie, care e zidită de rĕpo-

---

[64]) Din acest loc se vede că la 1769 Vladuţ Ganescu era încă în viéţa, în óre-ce la 1778 data acestuı document murisa.

[65]) P. S. Kesarie în dorul seu de a înmulţi averea Bisericeı, ce acum era metoh al Episcopieı, propune luĭ Hagi Pop, ca să cedeze móra de la Gĭoroc P. S. Sale, maĭ ales că acésta móră este *maĭ aprópe de mônăstire*. Acésta dovedeşte, că dupre obiceıul timpuluı şi veciniĭ avéu un drept de protimisis la rescumpărarea imobilelor.

satu Stolnicu Vlăduţu Ganescul [66]) şi epitropi [67]) care vor fi la sfânta mônăstire pĕ vremurĭ, să aibă în tot anul să vêndă făină del moară, faină de leĭ doĭ spre ḑece, şi să dea un sărindar să slujască preoţiĭ cariĭ sĕ vor afla la sfânta monăstire pe toţĭ aniĭ, cât va sta moara i mônăstirea, care sărindar să încépă la luna luĭ Octomvrie 15 şi să sĕ pomeniască toţĭ epitropiĭ. Ci de va avea sfânta mônăstire norocire ca să nu scape din mâna mea, voiŭ avea şi eŭ norocire în urmă de pomenire. Iar de va da judecata să mĭo iea, să dea samă aceia înaintea dreptuluĭ judecător la adoao venire. Şi pentru întemeierea sfinteĭ mônăstirĭ să ţiĭ prea sfinţia ta acest sinet al mieu. Şi eŭ ĭar, ca să întemeiezu maĭ bine, de la anul viitor să aibă epitropiĭ să ceie la omul mieŭ anume Crăciun Hristea leĭ doĭ spre ce. din venitul moriĭ să slujască sărindar. Şi acum, cu alta nam cu ce mĕ arăta la sfeti Nicolaie, fără am dat de face niște sfeșnice marĭ doao, şi gătinduse le voiu trimite, de sĕ va putea ca să vie până la sfeti Nicolaie bine ar fi, de nu tot va priimi sfeti Nicolaie şi maĭ pe urmă. Şi cu tótă fiasca plecăciune rĕmâiu,

Al prea sf. maĭ mic şi plecat fiiu sufletesc.

1778 Noemvrie 8.

Hagi Costandin Pap. întăresc cu iscălitura mea.

---

[66]) Biserica St. Nicolai din Craiova la 1778 era cunoscuta cu numirea de mônastire, şi apoĭ, că acésta mônastire era zidita de Vladuţ Gănescu. Maĭ întaĭ nicĭ o menţiune şi aici de Zatreni; şi dacă se ḑice. ca mônastirea era zidita de Vladuţ, fiiul lui Barbu Gănescu, acésta însemnéza, că Barbu Ganescu este ctitorul Bisericei de la început, iar Vladuţ a continuat a fi şi după mórtea parinteluĭ seŭ, pe timpul caruia încă nu apucase a se ispravi Biserica.

[67]) Epitropiile pe la Bisericele din ţara românéscă, care au dreptul de a administra averile lor, sînt împrumutate din Biserica de Orient şi în eserciţiul dreptului lor egalizau cu patronii Bisericelor din Apus şi mai ales a celor din Anglia. Biserica St. Nicolai din Craiova a avut de Epitrop, acésta o cunóştem din documente, pe Vlăduţ Gănescu, care a primit dania Prejoiului dela Radu Zatrénu; dar se vede, că o asemenea Epitropie avea Biserica şi la 1778, când încă nu se regulase, ca ea să fie administrată de împuterniciţiĭ Episcopilor dupĕ vremi.

# EPISTOLA LUĬ VARNAVA.

Bucuraţi-vě în pace fiĭ şi fiĭce, întru numele Domnuluĭ celuĭ ce ne-a ĭubit pre noĭ.

I. Marĭ şi bogate fiind dreptăţile luĭ Dumneḑeŭ către voĭ, maĭ mult de cât orĭ-ce lucru şi maĭ pre sus de tóte mě bucur pentru sufletele vóstre fericite şi prea mărite. Ast-fel aţĭ primit harul cel sădit al daruluĭ spiritual. Pentru care mě felicitez maĭ ales pre mine însu-mĭ, sperând a fi mântuit, căcĭ věd cu adevěrat în voĭ rěvărsat din fântâna cea plină a Domnuluĭ pre Spiritul (sânt) asupra vóstră. Ast-fel m'a uĭmit privirea vóstră pre mine cel ce doream fórte mult de voĭ. Fiind bine încredinţat de acésta şi bine convins, că vorbiţĭ între voĭ, că eŭ ştiŭ multe şi că Domnul m'a condus pe calea dreptăţeĭ, şi eŭ mě silesc, ca să vě ĭubesc maĭ mult de cât sufletul meŭ; căcĭ mare credinţă şi ĭubire sě află în voĭ în speranţa vieţeĭ luĭ. Considerând decĭ acésta, că dacă ar trebui să daŭ voue o parte din cele ce am primit, ar fi pentru mine un câştig ca să vě împărtăşesc şi voue ast-fel de lucrurĭ spirituale, de aceea m'am nevoit a vě scrie în scurt, ca împreună cu credinţa vóstră să aveţĭ şi o cunoştinţă desěvêrşită. Treĭ sunt preceptele Domnuluĭ: Speranţa vieţeĭ este începutul şi sfêr-

şitul credinţeĭ nóstre; şi dreptatea judecăţeĭ începutul şi sfêrşitul; ĭubire cu bucurie şi veselie de fapte este mărturia dreptăţeĭ. Căcĭ cunoscute aŭ făcut Domnul prin profeţĭ cele trecute şi cele de faţă, precum şi cele viitóre, dându-ne putere a gusta din primiţiĭ. Care vedêndu-le sĕvêrşite fie-care pe rând, precum s'a dis, maĭ avuţĭ şi maĭ superiorĭ să ne apropiem spre temerea de el. Iar eŭ nu ca un dascal, ci ca unul dintre voĭ, voĭu arăta puţine, prin care să vĕ bucuraţĭ în cele de acum.

II. Fiind dilele rele şi avênd putere numaĭ cel ce lucréză, să ne silim a căuta dreptăţile Domnuluĭ. Ajutórele credinţeĭ nóstre sunt temerea şi răbdarea, ĭar acele ce ne ajută în luptă sunt îngăduinţa şi cumpătarea. Decĭ rĕmâind curate acestea, celor ce privesc la Domnul, sĕ bucură de dênsele înţelepcĭunea, priceperea, ştiinţa, cunoştinţa. Ni s'aŭ descoperit prin toţĭ profeţiĭ, că nicĭ sacrificiele, nicĭ arderile de tot, nicĭ darurile nu sunt de trebuinţă, dicênd unde-va: *Ce-mĭ trebue mulţimea jertfelor vóstre, dice Domnul. Sunt sătul de arderile de tot, grăsimea meilor şi sângele taurilor şi al ţapilor nu voesc, chĭar dacă aţĭ veni să mi le arătaţĭ. Căcĭ cine caută de acestea din mânele vóstre? Să nu maĭ călcaţĭ în curtea mea. De-mĭ veţĭ aduce flórea făineĭ în zadar; mi-ĭ scârbă de tămâĭa vostră, lunele nouă ale vóstre şi sâmbetele nu le voĭu băga în samă.* Acestea le-a abrogat, ca legea cea nouă a Domnuluĭ nostru Iisus Christos, care este fără jugul nevoĭeĭ, să fie proaducere nu făcută de mânĭ omeneştĭ. Cacĭ le dice ĭarăşĭ: *Nu cum-va eu am poruncit părinţilor voştri, când au eşit din Egipet să-mĭ aducă arderĭ de tot şi jertfe? Acésta am poruncit lor: fieşte-carele dintre voĭ să nu cugete ceva rĕu în inima luĭ în protiva aprópeluĭ şi să nu ĭubiţĭ jurămêntul mincinos.* Decĭ trebue să înţelegem, să nu fim nepricepuţĭ, sensul bunătăţeĭ părinteluĭ nostru; căcĭ nouĕ ne vorbeşte, ne voind ca şi noĭ rătăcind ca dênşiĭ să căutăm, cum să ne apropiăm de el. Iar nouĕ aşa ne vorbeşte: *Jertfa Domnuluĭ inima zdrobită, miros de bună mirésmă Domnuluĭ este inima ce-l prea mă-*

*reşte, pe care o a plăsmuit el.* Să ne îngrijim deci, fraţilor, de mântuirea nóstră, ca nu cum-va cel rĕŭ să năvălescă asupra nóstră şi să ne răpéscă de la viaţa nóstră.

III. Decĭ ĭarăşĭ ḑice despre acestea cătră dênşiĭ: *Pentru ce postiţĭ mie, ḑice Domnul, ca să se audă astă-ḑĭ cu strigare glasul vostru? Nu acest post am ales eŭ, ḑice Domnul, ca să şĭ umiléscă omul sufletul sĕŭ; nicĭ de aţĭ strîmba ca un cerc grumazul vostru şi aţĭ îmbrăca sac şi cenuşă aţĭ presura, nicĭ aşa nu veţĭ chema post primit.* Iar nouĕ ne ḑice: *Iacă acest post am ales eŭ ḑice Domnul: dezlégă tótă legătura nedreptăţeĭ, dezlégă obligaţiunele contractelor silite, lasă pre ceĭ frânţĭ în libertate şi rumpe tótă scrisórea cea cu nedreptate. Frânge celor flămânḑĭ pânea ta, şi de veĭ vedea pre cine-va gol, îmbracă-l. Pre ceĭ fără acoperemênt du-ĭ în casa ta, şi de veĭ vedea pre cine-va umilit să nu-l trecĭ cu vederea, nicĭ să întorcĭ faţa ta, căcĭ este semânţa némuluĭ tĕŭ. Atuncĭ va eşi de diminéţă lumina ta şi vestmêntul tĕŭ îndată va rĕsări şi va merge înaintea ta dreptatea şi mărirea luĭ Dumneḑeŭ te va încunjura. Atuncĭ veĭ striga şi Dumneḑeŭ te va auḑi, şi încă grăind tu va ḑice: aicĭ sunt; dacă veĭ lepada de la tine legătura şi întinderea mâneĭ şi cuvêntul cel de cărtire şi veĭ da celuĭ flămând pânea ta din sufletul tĕŭ şi-ţĭ va fi milă de sufletul necăjit.* Pentru acésta, fraţilor, îndelung răbdătorul Dumneḑeŭ a îngrijit cum trebue să crédă poporul în sĭmplitate, pe care l'a pregătit ĭubituluĭ sĕŭ şi pre noĭ ne a învĕţat de tóte ca să nu ne alipim ca nişte proseliţĭ de legea lor.

IV. Decĭ se cuvine pentru cele de faţă ca mult cercetând să căutăm, cele ce ar putea să ne mântuĭască. Să fugim ĭute de orĭ-ce fapte nedrepte, ca să nu ne prindă lucrurile nedreptăţeĭ şi să urâm greşala timpuluĭ acestuĭa, ca să ĭubim cele viitóre. Să nu dăm loc sufletelor nóstre, ca să aĭbă putere a discuta cu ceĭ pĕcătoşĭ şi rĕĭ, ca să nu ne asemĕnăm lor. Scandalul desĕvêrşit s'a apropiat, de carele s'a scris, precum ḑice Enoh, căcĭ pentru acésta va prescurta Domnul timpurile şi ḑilele, ca să grăbéscă ĭubi-

tul sĕŭ şi să vie în moştenirea sa. Căcĭ ḑice şi profetul ast fel: *Ḑĕce regate vor împĕrăţi şi după aceea se va scula un rege mic, care va umili treĭ regĭ de odată.* Tot despre acésta ḑice Daniel: *Şi am vĕḑut a patra fiară maĭ rea şi cumplită şi maĭ tare dĕ cât tóte fiarele măreĭ şi cum din ea aŭ eşit ḑece córne şi din acestea a eşit un corn mic şi cum de-odată a umilit cele treĭ córne marĭ.* Se cuvine dar să înţelegeţĭ. Şi acésta încă vĕ rog, ca unul dintre voĭ, încă şi cu o deosebită dragoste ĭubind pre toţĭ maĭ mult de cât sufletul meŭ, să luaţĭ aminte de voĭ şi să nu vĕ asemĕnaţĭ acelora cariĭ pĕcătuesc ḑicênd, că legea nóstră rĕmêne voue. Dar eĭ ast-fel o perdură pentru tot-déuna primind de la Moisi; căcĭ ḑice Scriptura: *Şi a fost Moisi în munte postind patru-ḑecĭ de ḑile şi patru-ḑecĭ de nopţĭ şi a primit legea de la Domnul, table de peatră scrise cu degetul mâneĭ Domnuluĭ.* Dar întorcêndu-se la idolĭ o perdură, căcĭ aşa ḑice Domnul: *Moisi, Moisi, grăbeşte de te pogóra ca a pecătuit poporul tĕu, pe care l'aĭ scos din pămêntul Egiptuluĭ.* Şi a înţeles Moisi şi a aruncat cele douĕ table din mânile sale şi s'a sfărâmat legea lor, ca legea ĭubituluĭ Iisus să se scrie în inima vóstră întru speranţa credinţeĭ luĭ. Multe încă voind a scrie, nu ca un dascal, dar m'am silit a scrie precum să cuvine celuĭ ce ĭubeşte, ne lăsând nimic din cele ce avem, fiind gata a face şi a suferi tóte pentru voĭ. De aceea să luăm aminte la ḑilele cele de pe urmă, căcĭ nimic nu ne va folosi nouĕ tot timpul vieţeĭ nóstre, dacă nu ne vom împrotivi acum în acest timp rĕŭ şi la scandalurile viitóre, precum să cade fiilor luĭ Dumneḑeŭ. Şi aşa ca nu cum-va vre-o pată négră să se furişeze, să fugim de tótă deşertăcĭunea şi să urîm până în sfârşit faptele căeĭ rĕle. Să nu vĕ amăgiţĭ ca să trăiţĭ singurĭ ca şi cum aţĭ fi justificaţĭ, ci întrunindu-vĕ la un loc să căutaţĭ, ceea ce este de folos tuturor, căcĭ ḑice Scriptura: *Vaĭ celor ce sunt prudenţĭ în eĭ înseşĭ şi înţelepţĭ pentru eĭ.* Să devenim spirituali, să ne facem templu desĕvêrşit luĭ Dumneḑeŭ. Pe cât ne este dat, să

cugetăm cu frică de Dumnedeŭ și să ne silim a păzi poruncile luĭ ca să ne bucurăm întru îndreptările sale. Domnul *va judeca* lumea *fără a cauta în faţă*. Fie-care va primi precum a făcut; de va fi făcut bine, dreptatea luĭ va merge înaintea sa; de va fi făcut rěle, plata rěutăţeĭ va fi înaintea luĭ; ca nu cum-va liniştindu-ne, ca chemaţĭ să adormim întru pěcatele nóstre și cel rěŭ să nu prindă putere asupra nóstră și să ne scótă din Impěrăţia Domnuluĭ. Incă și acésta cugetaţĭ, fraţiĭ meĭ; dacă dupě atâtea semne și minunĭ, făcute în Istrail, vedeţĭ că tot aŭ fost părăsiţĭ; să ne silim ca să nu ne găsim, cum ḑice Scriptura, *mulţĭ sunt chemaţĭ, dar puţinĭ aleşĭ.*

V. De aceea a bine-voit Domnul a şĭ da trupul pĭerḑăreĭ, pentru ca să ne sfinţim prin ĭertarea pěcatelor, care este prin vărsarea sângeluĭ luĭ. Căcĭ este scris de el atât pentru Istrael, cât și pentru noĭ. Căcĭ ḑice aşa: *S'a rănit pentru pècatele nóstre şi a pătimit pentru fără de legile nóstre; cu rana luĭ noĭ toţĭ ne-am vindecat. Ca o óie spre junghiere s'a adus şi ca un mĭel mut înaintea celuĭ ce-l tunde.* Decĭ cele maĭ marĭ mulţămirĭ trebue să aducem Domnuluĭ, căcĭ și cele trecute ne-aŭ arătat și în cele presente ne-au învěţat și de cele viitóre nu suntem necunoscětorĭ. Căcĭ ḑice Scriptura: *Nu pe nedreptul sě întinde cursa paserilor.* Acésta ḑice, pentru că cu dreptate pĭere omul, care având cunoștinţă de calea dreptăţeĭ sě întórce în calea întunereculuĭ. Incă și acésta, fraţiĭ meĭ: dacă Domnul a voit a pătimi pentru sufletul nostru, fiind domn al lumeĭ întregĭ, căruĭa ĭ-a ḑis Dumnedeŭ la începutul lumeĭ: *Sa facem om dupre chipul şi asemănarea nóstră;* decĭ cum a îngăduit a pătimi de mână de om? Invěţaţĭ. Profeţiĭ având darul de la dênsul aŭ profetisat, ĭar el trebuind să se arěte în trup, pentru ca să învingă mórtea și să dovedéscă învierea din morţĭ a făcut acésta, pentru ca să se dea făgăduinţa părinţilor și însuşĭ pregătindu-şĭ un popor nou, încă fiind pe pămênt să arěte, că însușĭ făcênd învierea va judeca. Apoĭ învěţênd pre Istrail și făcênd

atâtea semne și minunĭ, nu făcea acésta pentru renume și ca să fie ĭubit. Decĭ alegênd pre apostoliĭ sĕĭ, ca să predice evangeliul sĕŭ, ómenĭ maĭ rĕĭ de cât orĭ-ce pĕcat, ca să arate, că n'a *venit să chĭeme pre ceĭ dreptĭ, ci pre pĕcătoșĭ*, atuncĭ s'a arătat pre sine a fi fiul luĭ Dumnedeŭ. Căcĭ dacă n'ar fi venit în trup, cum s'ar fi folosit ómeniĭ vĕdêndu-l pre el, căcĭ privind sórele, care óre când nu va fi și este lucrul mânilor sale, nu pot să se uĭte în razele luĭ. Și așa Fiul luĭ Dumnedeŭ a venit întreg ca să expieze suma pĕcatelor acelora, cariĭ aŭ dat morțeĭ pre profețiĭ sĕĭ. De aceea a pătimit, căcĭ dice Dumnedeŭ, că ranele trupuluĭ luĭ sunt de la eĭ, *când sĕ bate păstorul lor atuncĭ sĕ ucid oile turmeĭ*. El a voit să pătiméscă așa, căcĭ trebuĭa să sufere pre lemn. Căcĭ dice cel ce a profetizat pentru el: *Cruță sufletul meu de sabie, pătrunde cu cue carnea mea, că adunarea celor viclenĭ m'au cuprins.* Și ĭarășĭ *spatele mele le-am dat spre bătăĭ și falcile mele spre palmuirĭ și fața mea* (nu o am întors de către rușirea scuĭpărilor) *am pus'o ca o pĭatră tare.*

VI. Decĭ făcênd porunca, ce dice: „Cine este cel ce sĕ „luptă cu mine? să stea înaintea mea. Saŭ cine este cel „ce sĕ judecă cu mine? să se apropie de pruncul Dom„nuluĭ. Vaĭ vouĕ că toțĭ ca un vestmênt vĕ vețĭ învechi „și molia vĕ va mânca pre voĭ"! Și ĭarășĭ dice profetul, cum ca o pĭatră tare s'a pus spre sdrobirea inimeĭ: „Iată, „voĭu pune în temeliele Sionuluĭ pĭatră de mult preț, alésă, „în capul unghĭuluĭ, cinstită". Dupĕ aceea, ce dice? „Și „cine va crede întru ea, va trăi în etern". Decĭ în pĭatră este credința nóstră? Să nu fie, dar fiind-că Domnul întru putere a pus corpul sĕŭ, căcĭ dice: „Și m'a pus ca o „pĭatră tare". Pe lângă acestea dice profetul: „Pĭatra pe „care nu o aŭ băgat în sémă ziditoriĭ, acésta s'a făcut în „capul unghĭuluĭ". Și ĭarășĭ dice: „Acésta este diŭa cea „mare și minunată pe care a făcut'o Domnul". Vĕ scriu maĭ simplu ca să înțelegețĭ, eŭ sunt peripsema [1]) dragosteĭ

[1]) Sunt gata a me jertfi pentru voi.

vóstre. Căcĭ ĭarăşĭ ce ḑice profetul? „Incunjuratu-m'a adu-„narea celor rĕĭ, încunjuratu-m'aŭ ca albinele fagurul şi „pentru cămaşa mea aŭ aruncat sorţĭ". Decĭ fiind-că avea să se arate în trup şi să pătiméscă, arătată este patima luĭ. Căcĭ şi de Istrael ḑice profetul: „Vaĭ sufletuluĭ lor, „căcĭ aŭ adunat sfat înprotiva lor ḑicênd: Să-I legăm căcĭ „ne supără pe noĭ". Ce le ḑice alt profet Moisi? „Iată, a-„cestea ḑice Domnul Dumneḑeŭ: Intraţĭ în pămênt bun, „pe care s'a jurat Domnul luĭ Abraam şi Isaac şi Iacob „şi-l stĕpâniţĭ pre eĭ, pămênt din care curge mĭere şi lapte". Dar ce ḑice cunoştinţa, ĭuaţĭ aminte. Nădăjduiţĭ, ḑice, în Iisus, care s'a arătat vouĕ în trup. Căcĭ omul este pămênt ce pătimeşte; căcĭ din pămênt s'a făcut Adam. Decĭ ce ḑice? „In pămênt bun, pămênt din care curge mĭere şi „lapte"? Bine-cuvêntat să fie Domnul nostru, fraţilor, care a pus în noĭ înţelegerea şi priceperea celor ascunse ale sale. Căcĭ ḑice profetul cuvêntul Domnuluĭ; cine să înţelégă, fără numaĭ cel înţelept şi iscusit şi acel ce ĭubeşte pre Domnul sĕŭ; decĭ dupĕ ce ne-a reînoit pre noĭ prin ĭertarea pĕcatelor, ne-a făcut să avem altă formă, cu suflet ca al pruncilor, ca şi cum ne ar fi schimbat. Căcĭ ḑice Scriptura despre noĭ, vorbind cătră fiĭul (părintele): „Să „facem om dupre chipul şi asemănarea nóstră, şi să stĕ-„pânéscă dobitócele pămêntuluĭ şi paserile cerĭuluĭ şi pescĭĭ „măreĭ". Şi a ḑis Domnul vĕḑênd că făptura nóstră este frumósă: Creşteţĭ şi vĕ înmulţiţĭ şi stĕpâniţĭ pămêntul". Acestea cătră Fiĭul. Dar îţĭ voĭu arăta, cum vorbeşte şi cătră noĭ. A doŭa creaţiune o a făcut în timpurile de pe urmă. Căcĭ ḑice Domnul: „Iată voĭu face cele de pe urmă „ca şi cele dintăĭu". Privitor la acésta a predicat profetul: „Intraţĭ în pămêntul dintru care curge mĭere şi lapte şi-l „stĕpâniţĭ pre el". Iată decĭ, că din noŭ suntem formaţĭ, dupre cum ĭarăşĭ în alt loc ḑice profetul: „Iată, ḑice „Domnul, voĭu smulge de la eĭ", adecă de la aceĭ ce vor avea spiritul Domnuluĭ, „inimele de pĭatră şi le voĭu da „inimĭ de carne". Pentru că însuşĭ a voit să se arĕte în

trup și să locuĭască între noĭ. Căcĭ templu sfânt Domnuluĭ este, fraților, selașul inimeĭ nóstre. Căcĭ ḑice Domnul ĭarășĭ: „In ce mĕ voĭu arăta înaintea Domnuluĭ Dumneḑeuluĭ meŭ „și-l voĭu preamări? ḑice: Mărturisi-mĕ-voĭu ție în Biserica „fraților meĭ, și-țĭ voĭu cânta ție în mijlocul Bisericeĭ sfin- „ților“. Și ast-fel noĭ suntem aceĭa, pre cariĭ ne-a întrodus în pămênt bun. Dar de ce lapte și mĭere? Pentru că pruncul să hrănește maĭ întaĭu cu mĭere și apoĭ cu lapte; așa și noĭ întăriţĭ fiind prin credința ce avem în făgăduințele Domnuluĭ, să trăim cu cuvêntul predicăreĭ stĕpânind pămêntul. Iar maĭ sus a ḑis: „Să créscă și să se înmulțască „și să stĕpânéscă pesciĭ“. Dar cine póte acum să fie stĕpân preste animale, saŭ pescĭ, saŭ preste paserile cerĭuluĭ? Căcĭ trebue să știțĭ, că a stĕpâni, însémnă a avea putere, ca cine poruncește să stĕpânéscă. Fiind că acum nu este așa, decĭ nouĕ ne-a ḑis, când-va; când și noĭ vom fi așa de perfecțĭ, în cât să moștenim testamentul Domnuluĭ.

VII. Ințelegeți dar, fiiĭ veselieĭ, că bunul Domn tóte ne-a arătat nouĕ maĭ înainte, ca să cunóștem, cuĭ trebue să mulțămim aducêndu-ĭ laude pentru tóte. Decĭ dacă fiĭul luĭ Dumneḑeŭ, care este Domnul și judecătorul viilor și al morților, a pătimit, pentru ca rana luĭ să ne învieze pre noi, să credem, că fiĭul luĭ Dumneḑeŭ n'a putut să pătiméscă fără numaĭ pentru noĭ. Dar și rĕstignit fiind a bĕut oțet și fĭere. Ascultațĭ, cum și pentru acésta ne-aŭ înștiințat maĭ înainte preoțiĭ templuluĭ, scriind porunca: „De nu va posti cine-va, cu mórte să móră“, a poruncit Domnul, fiind că și el pentru pĕcatele nóstre a bine-voit a aduce jertfă vasul spirituluĭ, ca să se împlinéscă figura făcută în Isac, care a fost adus pe altar. Decĭ ce ḑice în profetul: „Și să mănânce din țapul, care în ḑiŭa ajunăreĭ să aduce pentru tóte pĕcatele. [1]) Luațĭ bine séma: „Și să

[1]) Textul acesta nu este în Scriptură, cu tóte ca este indicat în Numere 29, 11 unde se vorbește despre un țap adus pentru pecat, afara de ceĭ doĭ ezi, dintre cariĭ unul era pentru ardere de tot și altul luĭ Azazel, ce se aduceu în ḑiua împecareĭ. Despre al treilea țap vorbește și Iosif Flaviu (Antic. III. c. 10. 3) precum și în Mișna Menah 11. 7.

„mănânce numaĭ preoţiĭ toţĭ măruntaĭele ne spălate cu oţet“. De ce? Fiind că eŭ trebue să-mĭ daŭ trupul pentru pĕcatele poporuluĭ meŭ cel noŭ, trebue să beţĭ fĭere cu oţet, mâncaţĭ numaĭ voĭ, pe când poporul posteşte şi plânge în sac şi cenuşă, ca să se arate, că el trebue să pătiméscă prin eĭ. Ascultaţĭ ce porunceşte: „Luaţĭ doĭ ţapĭ frumoşĭ „şi deopotrivă şi-ĭ aduceţĭ şi să priméscă preotul unul ca „ardere de tot pentru pĕcate“. Dar cu cela-lalt, ce să facă? *Blestemat*, ḑice să fie *unul*. Vedeţĭ cum să arată figura luĭ Iisus. „Să-l scuĭpe toţĭ, să rumpeţĭ şi să puneţĭ lână ro-„şietică pe capul luĭ şi aşa să se triméţă în deşert“. Şi după ce să face aşa, acel care duce ţapul în pustie, ĭa de pe dênsul lâna şi o pune pe o tufă, ce se chĭamă ĭenipere, ale căreĭ fructe găsindu-se pe câmp obicĭnuim a le mânca; fructele acestuĭ arborel sunt dulcĭ. Decĭ ce este acésta? Ascultaţĭ: „Unul pe altar, ĭar altul blestemat“, şi încă cel blestemat sĕ încununézĭ? Fiind că-l vor vedea în acea ḑi avênd haĭnă mohorîtă, lungă pănă în călcăe, învĕlindu-şĭ trupul şi vor ḑice: Nu este acesta pe care noĭ l'am rĕstignit despreţuindu'l, batjocorindu'l şi scuĭpându'l? Cu adevĕrat el era, care se numea pre sine atuncĭ fiĭul luĭ Dumneḑeŭ. Dar cum este aseminea luĭ? De aceea aseminea ţapuluĭ şi deopotrivă, pentru ca vĕḑêndu-l venind, să fie despreţuiţĭ aseminea ţapuluĭ. Veḑĭ dar figura luĭ Iisus ce trebuĭa să pătiméscă. Dar de ce să pue lâna în mijlocul spinilor? Acésta este figura luĭ Iisus pusă în Biserică că precum acel ce voĭa să râdice lâna carmozină, de óre-ce eraŭ spinĭ grozavĭ, trebuea să sufere mult şi să se osteneéscă pănă să o aĭbă, aşa, ḑice şi aceĭ cariĭ voesc să mĕ vadă şi să ajungă la împĕrăţia mea trebue să mĕ posadă prin multe necazurĭ şi suferinţe.

VIII. Ce figură credeţĭ că este, când să porunceşte luĭ Istrail, ca óceniĭ cariĭ sunt încărcaţĭ de pĕcate, să aducă o juncă şi junghiindu-o să o ardă, dupe aceea copiiĭ să ĭa cenuşă să o pue în vase şi de lemn să lege lână mohorîtă (ĭată ĭar figura cruceĭ şi lâna mohorîtă) şi isop şi aşa

copiii pe rând să stropéscă poporul, ca să se curăţe de pĕcate? Vedeţi, cum în simplitate vĕ vorbeşte Domnul. Viţelul este Iisus; ĭar ómeniĭ pĕcătoşĭ cariĭ jertfesc sunt aceĭ cariĭ aduseră pre Domnul la mórte. Apoĭ nu maĭ sunt ómeniĭ, nicĭ onórea pĕcătoşilor. Iar copiiĭ stropiud, sunt aceĭ cariĭ ne vestiră nouĕ ĭertarea pĕcatelor şi curăţenia inimeĭ, cărora s'a dat puterea a predica evangelia, cariĭ sunt doĭ-spre-ḑece sprę mărturia seminţielor (căcĭ în Istrael eraŭ două-spre ḑece seminţiĭ). Dar pentru ce stropeaŭ treĭ copiĭ? De sigur spre mărturia luĭ Abraam, Isaac şi Iacob, pentru că aceştia eraŭ marĭ înaintea Domnuluĭ. Dar de ce lână pe lemn? Pentru că împĕrăţia luĭ Iisus este pe lemn şi pentru că aceĭ ce nădĕjduesc spre dênsul vor vieţui în etern. De ce împreună cu lâna şi isop? Pentru că în împĕrăţia luĭ vor fi ḑile rĕle şi urîte, în care ne vom mântui; pentru că şi corpul ce sufere, prin necurăţiele isopuluĭ să vindecă. Şi de aceea, făcêndu-se acestea ast-fel, nouĕ ni s'a arătat, ĭar acelora rĕmân întunecate, fiind-că nu auḑiră glasul Domnuluĭ.

IX. Vorbeşte ĭarăşi despre urechĭ, cum se va tăĭa împrejur inima nóstră. Ḑice Domnul în profet: „Intru auḑul „urechiĭ se vor supune mie". Şi ĭarăşĭ ḑice: „Cu auḑul vor auḑi ceĭ de departe, cele ce am facut vor cunóşte"; şi: „Tăiaţi-vĕ împrejur inimile vóstre," ḑice Domnul şi ĭarăşĭ ḑice: „Auḑi Istraile, acestea ḑice Domnul Dumneḑeul tĕu". Şi ĭaraşĭ spiritul Domnuluĭ profeţeşte: „Cine „este cel ce voĭeşte să vieţuĭască în vecĭ; cu auḑul să asculte glasul fiĭuluĭ meŭ". Si ĭaraşĭ ḑice: „Auḑi ceriule „şi asculta pamêntule, că Domnul a grăit acestea spre „mărturie". De aseminea ḑice: „Auḑiţĭ cuvêntul Domnuluĭ, „căpiteniele poporuluĭ acestuĭa". Şi ĭarăşĭ ḑice: „Ascultaţĭ, fiilor, glasul celuĭ ce strigă în pustie". Decĭ a tăĭat împrejur urechile nóstre, ca auḑind cuvêntul să credem. Dar şi taĭerea împrejur, în care credeau eĭ, s'a abrogat. Căcĭ ḑice: Taĭerea împrejur nu carneĭ să se faca; dar eĭ sunt călcatorĭ de lege, pentru că îngerul cel reu ĭ-a amăgit pre

eĭ. Dice către eĭ: „Acestea dice Domnul Dumnedeul vostru“ (aicĭ gasesc o poruncă) „sa nu sĕmanaţı pe spinĭ, tăĭaţi vĕ „împrejur Domnuluĭ vostru“. Şi ce dice? „Tăĭaţĭ împrejur „învêrtoşarea inimeĭ vóstre şi cerbicea vóstra să nu o în„vĕrtoşaţı“. Primeşte ĭarăşĭ; „Iată dice Domnul, tóte né„murile sunt ne tăĭate împrejur, ĭar poporul acesta este ne„tăĭat înprejur la inimă“. Dar veĭ dice: poporul acesta este tăĭat înprejur ca semn al legătureĭ. Dar orĭ-ce Sirian şi Arab şi toţĭ preoţiĭ idolilor. Decĭ şi aceştia sunt din testamentul lor. Dar şi Egiptenii aŭ tăĭere înprejur. Decĭ înţelegeţĭ, fiiı ĭubireı, despre tóte cu prisosinţă, că Abraam, care cel dintâĭu a dat tăĭerea împrejur, privind cu spiritul la Iisus a tăĭat împrejur, primind învĕţătura a celor treĭ litere. Căcĭ dice: „Şi a tăĭat împrejur Abraam treĭ sute opt-spre-dece bărbaţı“. Ce se înţelege óre aicĭ? Luaţĭ séma, puneţı maĭ întâĭu opt-spre-dece şi deosebiţĭ treĭ sute. Dece şi opt, sunt ιη′ (18) aĭ pre Iisus. Fiind că crucea în formă de T era semnul haruluĭ, dice şi treı sute. Ast-fel să arata Iisus în cele doua litere şi crucea în a treĭa. Ştie acésta, acel ce a plântat darul învĕţătureĭ sale puindu-l în noĭ. Nimene n'aŭ primit cuvênt maĭ adevĕrat de cât voĭ; dar ştiŭ, că sunteţĭ vrednicĭ.

X. Că şi Moisi a dis: „Sa nu mâncaţĭ porc, nicĭ vultur, „nicĭ uliu, nicĭ corb nicĭ vre un peşte care nu are solzĭ“, să înţelege treĭ principiĭ în pricepere. Indată după aceea le dice Domnul în Deuteronomiu: „Şi voĭ da poporuluĭ a„cestuĭa învĕţăturile mele.“ Nu este dar porunca luĭ D-deŭ ca să nu mănânce, ci Moisi a vorbit cu spiritul. Despre porc de aceea vorbeşte, pentru că dice să nu te lipeştı de nişte ast-fel de ómenĭ, cariĭ sunt ca porciĭ; adecă cariĭ, trăind în desfrânărĭ, uĭtă de Domnul, ĭar lipsindu-se de cele trebuincĭóse, cunosc pre Domnul, ca şi porcul, când manâncă nu cunóşte pre stĕpân, ĭar când flamânzeşte grohăeşte, şi primind mâncare ĭarăşĭ tace: „Să nu mâncaţĭ „vultur, nicĭ erete, nicĭ uliu, nicĭ corb“; să nu vĕ lipiţĭ, dice, nicĭ se vĕ asemĕnaţĭ ómenilor acelora, cariĭ nu ştiŭ

sa-şĭ gătéscă de mâncare cu ostenélă şi sudóre, ci răpesc cele strĕine întru nedreptatea lor şi caută ca şi cum ar umbla întru neştiinţă şi privesc prin prejur, pe care l'ar despoia pentru avariţie, ca şi aceste paserĭ, care nu-şĭ pregătesc căutându-şĭ nutriment, ci şeḑênd leneşe caută, cum ar răpi carne strĕină, şi sunt în rĕutatea lor aducĕtóre de mórte. „Şi sa nu mănâncĭ morun, ḑice, nicĭ de cele cu „multe picióre, nicĭ caracatiţa"; să nu te lipeştĭ ḑice nicĭ să te asemenezĭ unor ast-fel de ómenĭ, cariĭ sunt tot-déuna necuvioşĭ şi chĭar condamnaţĭ la mórte, precum şi pesciĭ aceştia, singurĭ blĕstemaţĭ, înótă la adânc şi nu sa râdică ca ceĭ-l-alţĭ pescĭ, ci staŭ în pămênt, care este în fundul măreĭ. Dar şi *ĭepure să nu mănâncĭ.* De ce? Să nu fiĭ, ḑice, stricător de copiĭ şi să nu te facĭ asemenea acestora, fiind că ĭepurile în fie care an să înmulţeşte; căţĭ anĭ trăeşte atâtea semne are dinapoĭ. Dar nicĭ *hiena să nu mănâncĭ;* nu veĭ fi, ḑice, adulter nicĭ stricător de pruncĭ, nicĭ te veĭ asĕmâna acestora. Pentru ce? Fiind că animalul acesta pe fie-care an schimbă sexul şi acum este bărbat, acum femeĭe. Dar şi mustela cu dreptul să o urăştĭ. Sa nu fiĭ, ḑice, aşa, precum am auḑit că fac nelegĭuire cu gura prin necurăţie, nicĭ sa te uneştĭ cu necuratele acele, care fac fără de lege cu gura. Căcĭ animalul acesta cu gura concepe. Decĭ despre mâncarĭ primind Moisi treĭ precepte spiritualminte a vorbit aşa ĭar eĭ primiră dupre pofta trupuluĭ ca şi cum ar fi fost vorba numaĭ de bucate. David însă înţelege sensul celor treĭ mandate spiritualminte şi ḑice ĭarăşĭ: „Fericit bărbatul, carele n'a umblat „în sfatul necredincĭoşilor" precum şi pesciĭ umbla la adênc prin întunerec; „şi în calea pĕcătoşilor n'aŭ stătut". precum sunt aceĭ, cariĭ să pare că sĕ tem de Domnul, dar pĕcătuesc ca porciĭ; şi pre scaunul pĭerḑĕtorilor n'aŭ şeḑut, ca şi paserile care şed spre pradă. Aveţĭ acum şi despre mâncărĭ deplină cunoştinţă. Iarăşĭ ḑice Moisi: „Mâncaţĭ „orĭ-ce animal cu copita despicată şi care rumegă". Ce ḑice? Că acolo ce primeşte mâncare, cunóşte nutrimentul

şi mulţamit de sine să pare că se bucură. Bine a ḑis privitor la porunca. Căcĭ ce ḑice? Uniţi-vĕ cu aceĭ ce să tem de Domnul, cariĭ cu inima cugetă la porunca, pe care o primiră, cariĭ vorbesc de poruncile Domnuluĭ şi le păzesc, carii ştiŭ, că cugetarea este fapta veselieĭ şi carii rumegă cuvêntul Domnuluĭ. Dar ce însemnéză copita despicată? Că dreptul umbla în lumea acésta, dar aştéptă şi vécul sfânt. Vedeţĭ cât de frumos a legislat Moisi. Dar cum sa înţelege şi să socoteşte acésta pentru dênşiĭ? Pentru noĭ bine înţelegênd poruncile ḑicem, cum a voit Domnul. De aceea a tăiat împrejur urechele şĭ inimile nóstre, ca să le pricepem.

XI. Sa vedem acum dacă s'a îngrijit Domnul a ne vesti maĭ înainte despre apă şi despre cruce. Despre apă s'a scris cătra Istrael, cum ei nu primesc botezul acela care în adevĕr aduce ïertare de pĕcate, ci să pregătesc pentru un altul. Cacĭ ḑice profetul: „Spaĭmântéză-te ceriule, şi „pentru acésta maĭ ales să se îngrozască pamêntul, fiind că „două şi rĕle a făcut poporul acesta; pe mine, izvorul „vieţiĭ, m'a parasit şi-şĭ sĕpara grópa morţeĭ. Aŭ piatra „pustie este muntele meu cel sfânt Sinaĭ? Ca veţi fi ca puiĭ pasereĭ ce sbóră stricându-i-se cuibul“. Si iarăşi ḑice profetul: „Eŭ voiu merge înaintea ta şi voiu aplana munţiĭ „şi porţile cele de aramă le voiu sdrobi şi zăvórĕle cele „de fier le voiu frânge şi-ţĭ voiu da ţie vistieriĭ întunecate, „ascunse, neveḑute, ca să cunóscă că eŭ sunt Domnul „Dumneḑeŭ“. Şi: „Vei locui în peştera înalta de piatră „tare şi apa luĭ credincïósa; rege cu mărire vei vedea şi „sufletul vostru va cugeta frica Domnuluĭ“. Şi iarăşĭ în alt profet ḑice: „Şi va fi, cel ce va face acestea, ca un pom „rĕsădit lângă izvórele apelor, care va da rod la timpul „sĕu, frunza luĭ nu va cădea, şi tóte câte ar face vor spori. „Nu aşa necredincioşiĭ, nu aşa; ci ca pléva pe care o „spulberă vêntul de pe faţa pamêntuluĭ. Pentru acésta nu „vor sta necredincioşiĭ la judecată, nicĭ pĕcătoşii în sfatul „drepţilor, că ştie Domnul calea drepţilor şi calea pĕcato-

„şilor va peri“. Vedeţĭ cum să descrie apa şi crucea de odata. Cacı acésta dice: Fericiţĭ, aceĭ ce nadăjduind în cruce, să pogóră în apă, pentru că plata însamnă când le dice *la timpul sèu;* atuncĭ, dice, voĭu rĕsplati. Acum însĕ dice: că *frunza luĭ nu va cadea*, ceea ce însemnéză, că tot cuvêntul, ce ar eşi de la voĭ prin gura vóstră cu credinţă şi ĭubire, va fi spre întórcerea şi speranţa multora. Şi ıarăşĭ alt profet dice: „Şi era pămêntul luĭ Iacob maĭ „lăudat de cât tot pamêntul“. Acésta însemnéză: vasul spiritului sĕŭ străluceşte. Apoĭ ce dice? „Şi un rîŭ curgea „la drépta şi din el rĕsárea arborĭ frumoşĭ şi orĭ cine va „mânca din eĭ va vieţui în vecı“. Acésta dice, pentru că ne pogorîm în apă plinĭ de pĕcate şi spurcaţĭ, dar eşim purtând în sufletul nostru fructul temereĭ şi al speranţeĭ în Iisus. „Şi orĭ-cine va mânca din ele va trai în vecĭ“, adeca; orĭ-cine va audi cuvintele acestea şi va crede, va trăi în vecĭ.

(Va urma)

# EVOLUȚIUNEA MORALĂ.

In anul 1749, Academia francesă din Dijon a propus un premiŭ pentru cea maĭ bună lucrare scrisă asupra acesteĭ chestiunĭ: „A contribuit óre progresul științelor și al artelor la rîdicarea moralitățeĭ și îmbunatățirea moravurilor“? Intîmplator, a aflat din ziare despre acest premiŭ scriitorul și pedagogul frances din acest timp Jean-Jacques Rousseau. In el s'a născut dorință arzĕtóre de a rezolvi acéstă chestiune. El a rezolvit o și a abținut premiul propus de Academie; dar a rezolvit-o în mod negativ. „Cultura, scrie el, conrupe moravurile; virtuțile, după arătările istorieĭ, devin rarĭ și dispar cu desĕvêrșire cu cât maĭ mult deasupra orizontuluĭ rĕsare sórele civilisațiuneĭ. Ast fel a fost în Egipet, Grecia, Roma și în alte țĕrĭ; în Roma, de exemplu, cu ivirea filosofilor, artiștilor și altor ómenĭ culțĭ, au dispărut caracterele rĕzboinice, spiritele marĭ patriotice și locul lor l-aŭ ocupat luxul și moleciunea; din contra, virtuțile și caracterele marĭ să întâlnesc la popórĕle maĭ puțin civilizate: la vechiĭ Perșĭ, la Spartanĭ, la Schițĭ, la Germanĭ etc. O ast-fel de sórtă aștépta pe toțĭ aceĭ ce tind a se cultiva din mândrie. Ințelepciunea eternă ne-a condemnat la fericită ignoranța“....

Din timpul luĭ Rousseau a trecut maĭ mult de un veac; științele și instrucțiunea, cultura și civilisațiunea aŭ progresat mult și tot progresază mereŭ din an în an, facênd pașĭ giganticĭ; și cine ar putea arăta marginea de la care ele nu ar putea înainta maĭ departe? Tocmaĭ pentru acésta tn timpul nostru e maĭ interesant și maĭ principal a repeta

chestiunea, propusă altă dată de Academia din Dijon. Care ar fi óre respunsul ce am primi?

E un fapt constatat, că cu cât ştiinţa progresază în timpul nostru, cu atâta mai mult să rĕspândesc şi să înrădacinézá în societatea modernă ideile materialiste şi ateiste şi tendinţile evdemoniste, cu atâta mai mult ḑic, să jăluesc moraliştii, predicatorii şi părinţii generaţiunei tinere asupra conrupţiunei moravurilor. Să pare, că nici odată starea morală a societăţei nu a decăḑut mai jos în Europa ca în timpul de faţă, cu deosebire dacă luam în considerare progresul rĕpede ce s'a făcut în alte sferi ale vieţei moderne întelectuală şi materială. Aprópe întregul edificiŭ social şi politic modern e bazat pe nişte principii opuse principiilor moralei adevĕrate,—e bazat pe un egoism şi sensualism grosolan practicat de mulţi indiviḑi în mod fórte manifestat. Să pare chiar că cu cât o clasă a societăţei sta pusă mai sus, cu atâta mai puţin acéstă clasă respectă principiile morale. Dar pe lângă acésta, în timpul nostru sunt şi alte motive, care fac ca chestiunea evoluţiunei moralei,—saŭ cu alte cuvinte, chestiunea, dacă omenirea în decursul istoriei progresază ori decade din punctul de vedere moral, dacă merge înainte ori înapoi, în sfârşit, daca să apropie ori să depărtézá de destinaţiunea ei,—să fie o chestiune la ordinea ḑilei şi să se impue tuturor ómenilor în cari înteresele cugetărei sunt încă vii şi cari nu să mulţumesc numai cu credinţa órbă în opiniunele timpului. Aceste motive noi le constatăm în tendinţa timpului modern de a privi asupra moralei în mod negativ, de a distruge ori-ce ideal moral, de a nimici chiar condiţiunile vieţei morale. [1]) Timpul în care trăim noi e timpul decepţiunilor, disilusiunilor şi nemulţumirilor generale de viaţă. Acésta s'a exprimat atât în teorie cât şi în practică. In teorie s'a exprimat prin creaţiunea filosofiei pesimiste moderne, care declară că lumea şi viaţa sunt fára scop şi absurde, iar bunul suprem al omului şi al ori-cărei fiinţi vieţuitóre îl vede în aşa numita „nirvana budistă", adecă în nimicirea totala a lumei şi a vieţei, care mai curând saŭ mai târḑiŭ are să şi să se întâmple (tótă fiinţa sa va transforma în nefiinţă). In practică s'a exprimat prin creşterea

[1]) Comp. La Morale par Yves Guyot 1883, Paris.

progresivă din an în an a numĕruluĭ sinuciderilor, carĭ distrug cea maĭ principală și fundamentală condițiune a activitățeĭ morale, adecă viața, și prin desvoltarea și rĕspândirea pe o scară întinsă a socialismuluĭ, care, dacă s'ar realisa, ar avea de consecvență o anarhie generală, trasformarea omenireĭ într'o turmă de sĕlbatecĭ și chiar animale, cuprinse de cele maĭ grosiere instincte; atuncĭ ar peri din lume orĭ-ce virtute, orĭ-ce ideal moral.

Iată fapte, luate din viața modernă, care ne-ar face sa credem că noĭ nu suntem maĭ bunĭ de cât strămoșiĭ noștri, că omenirea nu face progres în privința moralitățeĭ; din contra póte că regresază. Dar, studiind maĭ cu de amăruntul viața modernă în tótă extensiunea eĭ, n'ar rĕmânea fara respuns și acel ce ar voi să dovedéscă progresul moral al omenireĭ. Plecând simplu numaĭ de la ideia progresuluĭ în genere, s'ar putea demonstra ca există și un progres moral, cacĭ dacă omenirea progresază în tóte privirile, apoĭ nu e natural a presupune ca ea progresază și în privirea morala? Tot asemenea s'ar putea demonstra progresul moral plecând de la ideia despre destinațiunea omuluĭ. Omul are destinațiunea de a sa perfecționa și cultiva tot maĭ mult și a să face pe deplin fericit. Dar acéstă destinațiune ar fi imposibila de ajuns daca omenirea n'ar progresa în privirea morală. Cum ar putea să se justifice așteptările generale ale ómenilor la un viitor maĭ fericit și maĭ glorios, daca eĭ ar fi condemnațĭ a sĕ scăpata tot maĭ mult pe panta demoralisăreĭ?

Cum vom constata decĭ noĭ progresul moral? Dacă omul progresază în tóte privirile, și dacă problema viețeĭ luĭ consta în aceea, ca el sa se apropie tot maĭ mult de destinațiunea finală a sa, care este perfecțiunea intelectuală și morală urmata de deplină fericire, apoĭ fara îndoĭală trebue sa fie și un progres moral. Dar fiind că forța morala (voința) e forța cea maĭ adânca și maĭ liberă, fiind că, pe de alta parte, natura omenéscă în timpul de față să afla într'o stare moralo-anormala, de aceea progresul moral nu póte a sa sĕvêrși cu aceeașĭ rĕpegiune, plenitudine și neîntrerupere cum pot a să sĕvêrși și să sĕvêrșesc cele-l-alte progrese ale omenireĭ (ca de pilda progresul intelectual și material), carĭ staŭ maĭ la o parte de puterea centrala și liberă a voințeĭ.

Dar maĭ întâĭ de tóte să explicăm ce e moralitatea. Moralitatea este o calitate imperiósa şi necesară atât a societăţilor omeneştĭ în genere, cât şi a fie-căruĭ om în parte, ca fiinţă raţională şi liberă. Filosoful, învĕţatul, poetul, artistul, preotul, inventatorul maşinilor, comerciantul, meseriaşul, agricultorul, omul de stat—toţĭ aceştia sunt colaboratorĭ în imperiul vast al moralitaţeĭ, de óre-ce toţĭ aceştia îşĭ determină activitatea lor prin voinţa lor condusă de raţiune şi legea morala. Orĭ şi cât de mica şi neînsemnată ar fi ocupaţiunea unuĭ om, totuşĭ acésta nicĭ odată nu profaneaza moralitatea, ci din contra are mare însémnătate şi valóre la realisarea eĭ; de óre-ce întâea şi cea maĭ însĕmnata chestiune în ideia moralităţeĭ este chestiunea despre subiect, adecă, despre voinţa şi dispoziţiunea lăuntrica a omuluĭ în acţiunile sale, ĭar nu despre obiect, adecă, despre lucrurile exterióre produse de om. Tóte ştiinţele, instituţiunele şi ordinile societăţilor omeneştĭ, avênd fie-care din ele câte un scop aparte, de óre-ce fie-care exprimă o ideĭe anumită, în acelaşĭ timp contribuesc în comun la perfecţionarea morala şi fericirea neamuluĭ omenesc, şi prin urmare tóte la un loc aŭ de ţinta a lor finală—moralitatea, orĭ ajungerea bineluĭ moral. Incă Aristotel învĕţa, că pentru ca cine-va să pótă fi moral şi prin urmare fericit are nevoe de a poseda óre-cari bunurĭ, adese-orĭ chĭar pur exterióre şi corporale, ca de pildă tăria şi frumuseţa corporală, averea etc. Saŭ cine nu e de acord, că dacă de pildă raţiunea şi libertatea, pe care ne întemeĭem noĭ de ordinar când vom a caracterisa deosebirea omuluĭ de animal, ar fi puse în corpul caluluĭ, saŭ daca în loc de mânĭ noĭ am avea aripĭ, fară îndoială că destinaţiunea omenéscă nu ar fi putut fi ajunsă nicĭ-odata; prin urmare, pentru realisarea moralităţeĭ se cer nu numaĭ nişte particularităţĭ lăuntrice, particularităţĭ psihice, dar şi óre-cari particularităţĭ exterióre, particularităţĭ corporale. Aşa dar, morala îşĭ extrage materialul sĕŭ din tóte ştiinţele şi din tóte sferele vieţeĭ omeneştĭ; ea e ştiinţa κατ ἐξοχήν (per excellentiam). Morala întru cât-va are aceeaşĭ însĕmnătate, care în anticitate o avea Pedagogia, dupĕ Platon. Atât vieţeĭ, cât şi ştiinţeĭ Platon dădea un colorit special pedagogic; în sistema filosofică a luĭ, noĭ nu întalnim pedagogia ca ştiinţă, ci din contra la dênsul ştiinţa devine pedagogie, saŭ maĭ

bine dicênd andragogie, de óre-ce la Grecii vechĭ ómenii maturĭ nu eşiaŭ de sub tutela educatóre a statu'uĭ.

Acum să desfăşurăm óre-care părţĭ ale vieţeĭ moderne, cari aŭ însĕmnătate şi referinţă asupra moraleĭ şi cari ne vor obliga a considera timpul nostru de superior tuturor timpurilor trecute în privinţa moralităţeĭ. Intâĭul lucru, ce atrage atenţiunea generala în timpul nostru şi proclamă sus şi tare superioritatea morală a omuluĭ modern, este puterea şi stĕpânirea ce spiritul omenesc exercită asupra natureĭ. Nicĭ o-dată, ca în timpul de faţă, nu s'aŭ realisat maĭ bine cuvintele Scriptureĭ adresate ómenilor: „Impleţi pământul şi îl stĕpâniţĭ pre el“. Ş'apoĭ cine nu e de acord, că pentru a deveni cine-va moral să cere între altele, ca spiritul sĕŭ să exercite óre-care stĕpânire asupra corpuluĭ, să fie întru cât va liber de legăturele materieĭ şi să pótă dispune de acésta dupĕ voinţa sa. Causa pentru care popórĕle sĕlbatice staŭ pe o tréptă morala jósnică nu constă óre în aceea, că viaţa lor spirituală e totalminte cufundată în natura materială, condusă exclusivamente de impulsiunĭ corporale organice şi îmbătată de impresiunĭ sensuale, gâdilitóre? De aceea dominarea spirituluĭ omenesc asupra natureĭ, asupra materieĭ e una din cuceririle cele maĭ capitale ale timpuluĭ nostru. Şi acéstă cucerire e datorită maĭ cu sémă descopeririĭ legilor natureĭ. Căcĭ era imposibil, ca spiritul omenesc să dispună de natură şi să se foloséscă cu succes de ea, daca el nu cunoştea proprietăţile şi legile eĭ. Până când omul n'a ştiut proprietăţile şi legile natureĭ, nu numaĭ că n'a putut dispune de ea în mod conscient şi a o pune în serviciul scopurilor sale, dar maĭ degrabă el era gata a o diviniza şi a se aduce pre sine jĕrtfă pe altarul eĭ. Când însă omul a aflat că natura de care e încunjurat e órbă şi mecanică, în timp ce el posede raţiune conscientă şi voinţa liberă, atuncĭ numaĭ a întrat în luptă cu natura şi s'a făcut stĕpân pe ea. Ş'apoĭ cine ar fi în stare să enumere tóte acele bine-facĕtóre descoperirĭ şi invenţiunĭ, cari s'aŭ făcut şi să vor face încă în decurgerea timpuluĭ, cu cât maĭ mult să vor descoperi şi cunóşte forţele şi legile natureĭ! Cât timp şi mijlóce trebuĭa să peardă cine-va altă-dată pentru a face o călătorie de o mie chilometre de pildă; pe când astă-dĭ, mulţumită drumurilor de fer, de câte avantaje, conforturĭ şi eftinătate nu

să bucură un călător! Câte munci şi suferinţi omeneşti nu costa altă dată de pildă construcţiunea vre unuĭ edificiŭ măreţ, orĭ realisarea uneĭ întreprinderĭ industriale saŭ agricole!—Pe când actualminte, mulţumită invenţiuneĭ maşinilor, munca omenésca sa economiseşte fórte mult. Dar pe lânga acésta, ce câmp vast de activitate e deschis în timpul nostru! Timpul nostru presintă o incomparabila mulţime de materialuri pentru lucru; ş'apoĭ fie-care material are proprietaţile şi legele sale proprii, cu cari conformându-se lucrătorul, îşi variază, şi aşa ḑicênd, îşi individualizază activitatea sa. In timpul nostru, în urma invenţiuneĭ drumurilor de fer, telegrafelor, telefónelor etc., s'a făcut posibila o aşa de bogată şi rĕpede schimbare de cugetărĭ între societaţile omeneştĭ şi indiviḑĭ, ca într'o singură ḑi noĭ putem afla şi cunóşte mult mai mult de cât alta dată sa putea afla şi cunóşte într'un an întreg. De ce copióse mijlóce dispunem pentru a ne exercita şi educa moralminte!

O a doua trăsătură caracteristică a timpuluĭ nostru, care de asemenea denota un progres moral însemnat, este înmulţirea enorma a contactului şi asociaţiunilor între ómenĭ,— atât între indiviḑĭ aparte, cât şi între societaţĭ, state şi popórĕ întregĭ. In timpul nostru, ideia despre unitatea întreguluĭ gen omenesc devine tot maĭ înţelésă şi mai clara în mintea ómenilor, şi împreuna cu ea să deşteptă din ce în ce maĭ tare simţul necesităţeĭ susţinereĭ şi ajutorului mutual. In timpul nostru, tot neamul omenesc voeşte óre-cum a fi o singură societate măreaţă, membriĭ căria să-şĭ împărtaşască împreună bucuriile şi suferinţele, plăcerile şi durerile lor şi sa se ajute mutual, începênd de la individul uneia şi aceleiaşĭ naţiunĭ orĭ rasă şi sfârşind cu locuitorul ţĕrilor celor maĭ îndepartate ale pămêntuluĭ. In acésta ideie nu putem a nu observa o apropiere însemnată de idealul sublim al iubireĭ creştine. De acésta ne vom convinge dacă vom lua séma, că, paralel cu desvoltarea şi realisarea ideieĭ moderne arătate, merge tot-odată desvălirea şi perfecţionarea uneĭ alte ideĭ, tot atât de măreţe, a ideieĭ ce proclamă libertatea şi egalitatea drepturilor ómenilor, că în fine în timpul nostru s'a pus baze nu numaĭ la societăţĭ comerciale şi industriale, ci şi la societăţĭ naţionalo culturale, moralo-disciplinare, religióso-bine-

făcĕtóre şi în genere la societăţĭ pentru educaţiunea şi ajutorarea omuluĭ.

Egalitatea drepturilor ómenilor s'a exprimat maĭ întâĭ de tóte în recunóşterea şi respectarea libertăţeĭ personale a individuluĭ. Sclăvia personală, de şi caracterisază de ordinar epocele cele maĭ obscure şi maĭ triste ale istorieĭ omenireĭ, totuşĭ ea sa întâlneşte chiar şi la popórĕle cele maĭ civilisate ale anticităţeĭ—ca de pildă la Grecĭ şi Romanĭ, şi cele maĭ marĭ geniĭ, precum aŭ fost Platon şi Aristotel, nu numaĭ ca justificaŭ sclăvia, dar chiar demonstrau că fără dênsa nu pot exista societaţile omeneştĭ. Optspre-ḑece veacurĭ s'a luptat cultura creştină cu acest jug nedemn al omenireĭ şi acum a reuşit în fine sa faca ca şi negrul să se bucure de libertate. In timpul nou s'a râdicat de asemenea condiţiunea femeeĭ şi a copiilor; pe când în anticitate femeea era considerata ca sclavă a barbatuluĭ, iar parintele putea dispune de viaţa copiilor dupĕ arbitru. Egalitatea drepturilor ómenilor s'a exprimat în fine în egalitatea tuturora înaintea legilor precum şi în recunóşterea libertăţeĭ conştiinţeĭ individuale.

Am spus maĭ sus, că în timpul nostru s'aŭ pus baze la o mulţime de societaţĭ şi stabilimente de bine-facere şi ajutor. Pentru a ne încredinţa în acésta ar trebui să ne aducem aminte despre orfanotrofiele nóstre, grădinele fröbeliene, institutele de copiĭ lepădaţĭ, ospiciele pentru bĕtrênĭ, surdo-muţĭ, alienaţĭ, etc., casele ospitaliere pentru săracĭ, spitalurile, consulturile medicale şi farmaciele gratuite, ospătăriele populare eftene, societăţile de încurajare a junimeĭ studióse, societăţile pentru ajutorarea fetelor fără zestre, societăţile biblice, ateneele şi comitetele pentru conferinţĭ populare, societăţile pentru imprimarea şi rĕspândirea în popor a cărţilor instructive şi morale, casele de asigurare, de economiĭ etc. etc. Ce-ĭ dreptul, unele dintre aceste societăţĭ şi instituţiunĭ bine-făcĕtóre actualmente sunt de abea în germene (maĭ ales la noĭ), dar cine póte sa se îndoiasca că, cu propăşirea moralităţeĭ, nu numaĭ că se vor desvolta şi îmbunătăţi cele existente, dar să vor înfiinţe şi altele nouĭ? Saŭ cine nu va recunóşte în tóte aceste societăţĭ şi stabilimente de bine-facere ale timpuluĭ nostru solicitudinea şi îngrijirea staruitóre a omuluĭ modern pentru bună starea şi fericirea aprópeluĭ sĕŭ, dupĕ cum ordóna prec p-

tele creştine? Maĭ mult înca, omul modern ş'a manifestat umanitatea sa nu numaĭ cătră aprópele sĕŭ, care pórtă acelaşı chip divin ca şi el, ci chıar cătră animale; aşa de pildă, dacă nu la noĭ, cel puţin în alte state, s'aŭ înfiinţat societăţĭ şi chıar stabilimente pentru protejarea şi cultivarea animalelor.

Dacă vom lărgi cercul nostru de observaţiune şi vom întórce atenţiunea nóstră asupra relaţiunelor moderne dintre popórĕ şi state, apoĭ vom observa cu claritate, ca şi aceste relaţiunĭ sunt pătrunse de spiritul bine-făcĕtor al umanităţeĭ. In timpul nostru nu maĭ póte fi posibila dominaţiunea absoluta a unuĭ stat asupra celor-l-alte state, stĕpânirea exclusivă a uneĭ singure naţiunı pe pamênt, precum acésta era posibil de pildă în anticitate, când în capul statelor şi naţiunelor stateaŭ Grecii saŭ Romanii. In anticitate relaţiunele internaţionale eraŭ bazate exclusivamente pe principiul dreptuluĭ celuĭ maĭ tare, şi de aceea statele micĭ şi slabe uşor să topeau în faţa statelor celor marĭ şi puternice, cădênd jĕrtfa în ghĭarĕle rapace ale acestora, fără dreptul de apelare. Dar din timpul luı Hugo Groţiu, renumit prin celebra sa operă: „De jure belli ac pacis“ (1629), în sistema dreptuluı internaţional a început a întra principiul dreptăţeĭ şi al umanităţeĭ creştine. De aceea în timpul nostru şi statele necivilisate aŭ dreptul de a exista de a rândul cu cele civilisate; şi statele necreştine îşĭ aŭ locul lor printre cele creştine. In anticitate însă, din contra, sa credea ca statele fara cultură nu pot exista de-a rândul cu cele civilisate; ĭar în evul mediu statelor necreştine, li sa denega dreptul de coexistenţă cu cele creştine. Nu trebue însa sa uĭtăm, că relaţiunele internaţionale, politice şi diplomatice în timpul nostru fórte adese orĭ sunt lipsite de caracter adevĕrat moral; căcĭ pe când morala e întemeĭată maĭ cu samă pe abnegaţiune, desinteresare şi ĭubire, relaţiunele politice şi diplomatice sunt conduse fórte adese orĭ de consideraţiunĭ egoiste şi pasionate, şi de principiul mosaic: „Ochiŭ pentru ochiu, dinte pentru dinte“. Ş'apoĭ asemenea tendinţĭ şi principiĭ inmorale în timpul nostru sunt practicate tocmaĭ de catră unele dintre state, cari afişază în mod maı oratoric pe stindardele lor principiele religióse şi morale, şi cari pretind ca tot-déuna lucrézá în numele acestor principiĭ.... Dar. lăsând acésta la o parte,

noĭ observăm că popórele necivilisate singure de sine, în puterea óre-cum a legeĭ naturale, să supun înrîurireĭ popórĕlor civilisate şi până la un punct óre-care să pun la disposiţiunea lor. Prin acésta să explică faptul, pentru ce statele civilisate europene aŭ aşa de mare influinţă în părţile lumeĭ necivilisate, ca de pildă în Asia, Africa, America şi Australia de unde ele extrag folóse fórte însemnate. In timpul nostru cuceritoriĭ nu devastează ţĕrile supuse, nu reduc pe ceĭ învinşĭ la stare de sclavie şi nu rîpesc averile lor: din contra, să îngrijesc de cultura şi buna starea lor. [1]) Ast-fel de relaţiunĭ legale dintre învingĕtorĭ şi învinşĭ sunt de o potrivă avantajóse şi pentru uniĭ şi pentru alţiĭ. Ceĭ învinşĭ se bucură de un regim de traĭ demn şi umanitar; învingĕtoriĭ sunt preservaţĭ de demoralisarea, la care în timpurile vechĭ inevitabil eraŭ supuşĭ; ĭar statele în genere, conservându-şi drepturile şi interesele lor şi intrând de o potrivă în lupta pentru existenţă, îşĭ întaresc forţele lor, îşĭ desvolta capacităţile şi talentele lor şi 'şĭ îmbogăţesc activitatea lor, ceea ce le fereşte fórte mult de decadenţa morală şi fizică, către care în timpurile vechĭ aşa de uşor alunecaŭ statele cuceritóre.

Statele moderne să conduc de principiĭ umanitare nu numaĭ în timp de pace ci şi în timp de rĕsboĭ. Dupĕ cum din dreptul penal în timpul nostru s'au exclus pedepsele prea crude (ca de pildă executarea înceată a pedepseĭ cu mórte) saŭ neconforme cu natura omenéscă, saŭ care demoralisaza pe om (ca de pilda înferarea corpuluĭ criminalistului, în urma căreĭa el perde orĭ-ce demnitate umană),

[1]) Maĭ dăunazĭ am citit în ziare, că unul din cele maĭ civilisate state din Europa, la cucerirea unor teritorii în Africa, ş'a permis a face cele maĭ grozave dezastre în nevinovata armata adversară, distrugênd-o totalminte prin ajutorul uneĭ artileriĭ alimentate cu obuze de melinita! O asemenea nemaĭ audita barbarie, condemnată de legele rĕsboiuluĭ, nu putea nimene aştepta de la un stat, care tocmai el a inaugurat epoca de progres şi civilisaţiune a timpurilor contimpurane şi a luptat atât de mult pentru triumful principiilor creştine de umanitate, înfraţire şi egalitate între ómeni! Ne place a crede însa, ca acesta va rĕmânea un fenomen isolat, care în tot casul nu póte caracterisa resboiul din ḑilele nóstre.

așa și în dreptul militar internațional s'aŭ introdus legĭ, cari interdic orĭ-ce împilarĭ și asuprirĭ asupra prisonierilor și orĭ-ce violențĭ asupra locuitorilor pașnicĭ pe teritorul cărora s'a petrecut rĕsboiul. Dar în timpurile vechĭ și chĭar mediĭ, de ce ferocitățĭ și desastre nu era acompaniat rĕsboiul.

O a treĭa trăsătură caracteristică, ce denotă de asemenea progresul moral al timpuluĭ nostru, este vasta respândire a creștinismuluĭ, care pórtă în sine adevĕratele principiĭ morale. Și dacă, din diferite cause politice și sociale, creștinismul a început a fi amenințat în timpul din urmă în óre-care locurĭ, totușĭ nu-ĭ maĭ puțin adevĕrat, că el câștigă cu atât maĭ mult teren și prinde maĭ puternice rădăcinĭ în alte părțĭ. In timpul present el domnește în tótă Europa, stĕpânește o mare parte a Lumeĭ Nouă, și în curând, mulțumită activitățeĭ misionarilor creștinĭ, strălucitórele luĭ raze vor patrunde până în cele maĭ îndepărtate unghiurĭ ale pămêntuluĭ.

Pe de altă parte însa, timpul nostru, precum am maĭ spus, are și viciile sale; ba încă fórte multe. Dar dacă timpul nostru e timp vicios; dacă curentul vicisitudinilor și decadențeĭ morale s'a revărsat cu deosebire în dilele nóstre, apoĭ pentru resolvirea chestiuneĭ progresuluĭ moral, e fórte principal sa ne întrebam: Cum privește însușĭ timpul nostru asupra stăreĭ sale de decadență morala?— privește el cu indiferență, saŭ chĭar póte cu mulțumire; orĭ, din contra, este tulburat, nemulțumit și îngrijit de acéstă stare a sa? Cacĭ dacă s'ar constata, că timpul nostru e indeferent și chĭar mulțumit față cu starea sa de decadență morala, apoĭ acésta ar fi un simptom trist ce ar denota, că viciul e adânc încuĭbat în vĭața modernă, că e chĭar cu neputința de a fi vindecat; dacă însă, din contra, timpul nostru e nemulțumit și îngrijit de starea sa decaduta, apoĭ acésta fara îndoiala denota deșteptarea conștiințeĭ în societațile nóstre, dorința de corectare și reînoire morală, ceea ce ĭarășĭ e un semn îmbucurător de progres moral.

Am dis maĭ sus, că timpul în care traim noĭ e timpul decepțiunilor, disilusiunilor și nemulțumirilor generale de viața, și am aratat treĭ simptome principale din cari constatăm acésta. Aceste simptome sunt: Creațiunea filosofieĭ pesimiste moderne, creșterea progresivă din an în an a

numěruluĭ sinuciderilor și respândirea pe o scară întinsă a socialismuluĭ. Aceste treĭ fenomene bătătóre la ochĭ sunt, după opiniunea nóstră, lamentațiunea timpuluĭ nostru asupra călcareĭ în picióre și profanăreĭ adevěratuluĭ ideal moral. Tóte aceste fenomene pare-că ne-ar dice, ca de cât să ducem o viață grea și lipsita de plăcerĭ maĭ bine sa nu maĭ trăim. Fără îndoĭală, s'ar putea arăta diferite cause istorice, sociale, politice, economice și póte chĭar geografice a acestor fenomene; dar tóte aceste cause vor fi secundare și parțiale. Causa însă principală și generală a acestor fenomene este cea religióso-morală. Pâna când idealul creștin al abnegațiuneĭ de sine și al dragosteĭ era încă puternic însadit în societate, pănă atuncĭ ómeniĭ priveau asupra diferitelor neferi irĭ și necazurĭ de ale viețeĭ ca la niște mijlóce de exercițiĭ și educațiune morala, și de aceea le suportaŭ cu blândeță și răbdare, sperând la un viitor maĭ bun; neajunsul plăcerilor și al bunurilor materiale era óre-cum recompensat prin abundența legăturilor amicale și frățeștĭ dintre ómenĭ; prin urmare viața îșĭ conserva așa dicênd întregimea sa. Până când a fost în vigóre imperativul categoric a luĭ Kant, până atuncea viața s'a conservat valórea sa; cacĭ imperativul categoric a luĭ Kant indica o autoritate absolută, care cerea cu imperiositate de la om respect și venerațiune către datoria morală, și care, de și nu putea da omuluĭ un bun material óre-care, cel puțin îĭ acorda de o cam-dată o recompensa abstracta, dar supremă și absolută. Dar când locul acestor ideale (idealul dragosteĭ și al abnegațiuneĭ creștine și imperativul categoric al luĭ Kant) l'a ocupat idealul evdemonic (al fericireĭ materiale), idealul desfătărilor și plăcerilor sensuale, câștigate pe orĭ-ce preț ar fi, atuncĭ ce trebuea să devie societatea și viața omenéscă? Pe de o parte, masa poporuluĭ nu dispunea de mijlóce îndeajunse pentru a duce o viață confortabilă și fericită și așĭ procura placerĭ sensuale; și de aicĭ natural, a trebuit să se nască o ură către ceĭ bogațĭ o nemulțumire de sórta sa proprie, o disilusionare și chĭar plictisire de viață; pe de alta parte, pe lângă tóta abundența bunurilor și plăcerilor sensuale, spiritul omenesc rěmâne tot nesatisfăcut, căcĭ el cere hrană nu materială, ci spirituală,—cere libertate, corectitudine, întegritate, ĭubire, adevěr, dreptate, credință, patriotism, eroism, abnegațiune, sacrificiĭ etc.; dar tóte

aceste nu sa prea împacă cu tendinţele egoiste ale omuluĭ lipsit de ideal moral şi al căruĭ orisoń e mărginit exclusivamente numaĭ la viaţa acésta pămêntéscă.

Vedem deci că timpul nostru, abundent în defecte şi vicii morale, să critică, aşa dicênd, pe sine însuşĭ. Societăţile moderne trăesc în crisă. Dar dacă-ĭ aşa, apoĭ trebue să credem că epoca nóstră, plină de miseriĭ, erorĭ şi contrarietăţĭ amare în tóte sferile vieţeĭ, este o epocă transitorie, şi prin urmare într'un viitor maĭ mult saŭ maĭ puţin îndepărtat situaţiunea actuală a lucrurilor trebue să se schimbe. Dar aicĭ să întrébă: Cum are să se schimbe,— în spre bine orĭ în spre rĕŭ? Predicerĭ apriorice asupra viitoruluĭ ştiinţa caută a evita, ca ceva neştiinţific; de aceea şi noĭ, ne voind a părăsi terenul ştiinţeĭ, vom spune în acéstă privinţă numaĭ atât, cât putem cunóşte positiv din istoria trecută a omenireĭ şi din óre-care resultate ale experienţeĭ timpuluĭ nostru.

Intorcênd privirile nóstre asupra istorieĭ, observăm că omenirea tot-déuna a trăit, şi prin urmare va trăi şi de acuma înainte, cu idealurĭ, că ea nicĭ odată n'a rĕmas fără dênsele. Dupĕ cum ideile, dupĕ expresiunea unuĭ filosof al anticităţeĭ, constitue substanţa lucrurilor, dupĕ cum ele sunt principiul centralisător al întreguluĭ univers, producênd armonie în totul, tot aşa şi idealurile constituesc adevĕratul conţinut suprem al vieţeĭ omeneştĭ, comunicând tot-odată eĭ demnitate şi valóre. De şi aŭ fost în istorie epocĭ, când unele popóre ş'au perdut idealurile lor, dedându-se la o viaţa nedemnă, dar totuşĭ acele epocĭ aŭ trecut şi popórĕle ş'aŭ creat nouĭ idealurĭ, cu cari aŭ început o o nouă viaţă istorică. Renaşterea popórĕlor prin întroducerea de nouĭ idealurĭ în viaţa lor istorică s'a sĕvêrşit pe cale de reformă, ĭar nu pe cea de revoluţiune. De aceea dacă în dilele nóstre spiritul materialist şi ateist a surpat şi distrus idealurile supreme ale vieţeĭ moderne, apoĭ acésta e numaĭ o bólă a timpuluĭ, care maĭ curând saŭ maĭ târdiŭ vá trece, şi atuncĭ, pe calea reformelor chibzuite şi raţionale, să vor întroduce din noŭ în societate idealurile perdute, de la cari apoĭ viaţa şi activitatea omenéscă electrisindu-se, vor primi o nouă vigóre şi vor lua un nou avênt.

Ce-ĭ dreptul, şi în anticitatea păgînă popórĕle şi omeni-

rea aŭ avut idealurĭ, dar aceste idealurĭ eraŭ ne perfecte, şi de aceea aŭ trebuit neapărat să cadă şi să se schimbe. Numaĭ cu venirea creştinismuluĭ s'a întrodus în omenire adevĕratul ideal perfect şi neschimbabil,—de şi nu arare orĭ în istorie şi acest ideal a fost întunecat şi chĭar alterat. In tot casul însă, temeinicia acestuĭ ideal, şi în genere forţa creştinismuluĭ, în deajuns s'a manifestat şi constatat în statele europene, în decurs de maĭ multe decimĭ de veacurĭ. In timp ce monarhiele păgâne să ruinaŭ şi dispáreaŭ una dupĕ alta, statele creştine (chĭar dacă am considera formarea lor numaĭ de la Carol şi Alfred cel Mare) exist deja de maĭ bine de o mie de anĭ şi vor dura încă multă vreme, căcĭ aŭ într'ânsele în timpul de faţă fórte multe forţe vitale. Grecia şi imperiul Roman, cele maĭ puternice şi maĭ civilisate monarhiĭ păgâne, cetăţeniĭ cărora eraŭ tot atât de inteligenţi, tot atât de bărbătoşĭ, tot atât de patrioţĭ, tot atât de esteticĭ, în fine tot atât de politicĭ şi diplomaţĭ ca şi noĭ, şi cu tóte acestea dupĕ trecere de o mie de anĭ ele s'aŭ ruinat şi aŭ dispărut; pe când statele creştine, cari au avut şi aŭ a lupta în contra a tot atât de puternicĭ inimicĭ, ca şi monarhiele păgâne, dupĕ o viaţă de o mie de anĭ, ele să află încă în complectă înflorire. Prin urmare, în creştinism, care, dupĕ cuvintele luĭ Iisus Christos, va fi religiunea neclătită până la stârşitul lumeĭ, noĭ avem adevĕrata garanţie, că orĭ cât de adâncă ar fi decadenţa morală a genuluĭ omenesc în vre-o epocă a istorieĭ, cu tóte aceste, dupĕ trecerea óre-căruĭ timp, el ĭarăşĭ să va regenera şi va începe o nouă viaţă maĭ vigurósă şi maĭ strălucită.

Fórte tare să înşală aceĭ cari cred (şi asemenea ómenĭ sunt fórte mulţĭ în timpul nostru), că creştinismul e inimicul cultureĭ, şi de aceea caută a-l apasa şi chĭar înlătura, în interesul prosperăreĭ şi desvoltăreĭ maĭ răpezĭ a cultureĭ şi civilisaţiuneĭ în statele moderne. In fapt însă, creştinismul să află în cea maĭ strânsă legătură cu civilisaţiunea, şi luĭ cu deosebire datorim noĭ superioritatea stăreĭ nóstre culturale. Fără îndoĭală, s'ar putea scrie o istorie lungă şi instructivă a eliberăreĭ treptate prin forţa creştinismuluĭ a societăţilor şi statelor omeneştĭ de sub jugul barbarismuluĭ şi al sclavieĭ, precum şi a întrareĭ lor în imperiul lumineĭ şi al libertăţeĭ; dar ne vom mărgini

numaĭ cu câte-va exemple. Una din cuceririle culturale ale timpuluĭ nostru, de pildă, este şi buna organisare a vieţeĭ sociale. Dar ar fi fost posibilă óre o ast-fel de organizare, dacă creştinismul n'ar fi întrodus în relaţiunele dintre ómenĭ ideile de egalitate şi fraternitate, arătând că toţĭ ómeniĭ sunt fiĭ aĭ aceluĭaşĭ Părinte ;—dacă, pe lângă ideile de drept şi datorie, existente întru cât-va şi în anticitate, pe carĭ strict vorbind s'ar putea întemeĭa numaĭ o societate mecanică compusă din atomĭ, n'ar fi întrodus şi ideĭa de dragoste, care a transformat mecanismul social într'un organism viŭ şi liber:—dacă în fine n'ar fi purificat şi sfinţit căsătoria şi familia—aceste fundamente ale orĭ-căreĭ societăţĭ, ale orĭ-căruĭ stat? Ce-ĭ dreptul, idealul creştin, precum am spus maĭ sus, nu arare orĭ a fost întunecat şi chĭar alterat în istorie. Aşa, în decursul evuluĭ mediŭ şi o parte a celuĭ modern, papiĭ şi monarhiĭ apusenĭ, uĭtând preceptele evangelice, împilaŭ popórĕle în modul cel maĭ despotic şi speculaŭ sentimentul religios al ómenilor în interesul lor personal. Dar o asemenea stare de lucrurĭ n'a putut ţinea până în sfârşit, şi cu începutul epoceĭ contimporane şi isbucnirea revoluţiuneĭ franceze, principiele creştine de fraternitate, egalitate şi libertate ĭarăşĭ aŭ triumfat asupra tiranieĭ seculare exercitate de papiĭ şi monahiĭ apusenĭ. Atuncĭ ómeniĭ aŭ înţeles cuvintele Apostoluluĭ Pavel că unde domneşte Spiritul luĭ Dumneḑeŭ acolo trebue să existe şi libertate (Epistola a doŭa cătră Corintenĭ, III, 17). In genere vorbind, creştinismul, fiind „lumina“ şi „adevĕrul“, sileşte pe urmaşiĭ sĕĭ a merge pe calea lumineĭ şi a adevĕruluĭ. Câtă vitalitate şi variabilitate, cât spirit şi ideĭ, câtă măreţie şi splendóre nu s'aŭ întrodus de pildă în artele frumóse sub influinţa creştinismuluĭ? Cu tóte că şi anticitatea clasică a produs monumente de artă perfecte, totuşĭ perfecţiunea acésta era de o categorie inferióră,—ea constă maĭ cu sémă în perfecţiunea trăsurilor şi formelor exterióre; pe când arta creştină în aceste forme perfecte a întrodus şi ideĭ perfecte. Să intrăm de pildă în templul de marmoră a luĭ Teseŭ din Atena şi apoĭ să visităm şi templul Sânteĭ Sofiĭ din Constantinopol: ce deosebire mare vom observa în starea nóstră psihică, provocată de impresiunele stilelor arhietec-

tonice ale acestor temple? [1]) Saŭ nu să ştie din istorisirile misionarilor ce influinţa bine-făcĕtóre are religiunea creştină asupra întregeĭ vieţĭ a unuĭ popor noŭ convertit?

Aşa dar, repetăm, în creştinism noĭ avem adevĕrata garanţie, că societăţile omeneştĭ vor duce un traĭ demn şi moral în viitor. Nimene nu va putea nega, că în temelia civilisaţiuneĭ moderne stă pus idealul creştin, care, cu tóte vicisitudinile istorieĭ, nicĭ odată n'a dispărut totalminte, ci, după cum am maĭ spus, numaĭ a fost întunecat şi alterat din timp în timp. Şi dacă vom fi îndeajuns de atenţĭ, vom observa că chiar în ḑilele nóstre a început a să sĕvêrşi un fel de reacţiune contra spirituluĭ materialist şi ateist dominant până acuma: lumea timpuluĭ nostru pare óre cum că ar voi să ĭasă din atmosfera înăduşitóre a materialismuluĭ; ar voi să se îndrumeze pe o cale maĭ plăcută şi maĭ bună. Acésta să póte observa atât în proĭectele guvernelor şi întreprinderile societăţilor, cât şi în opiniunele, convincţiunele şi păsurele indiviḑilor. Sub influinţa puternicilor sguduirĭ sociale, a decepţiunilor şi nemulţumirilor ḑilnice, în spiritul omenesc a început a să deştepta conştiinţa şi a să forma convingerea, că negaţiunea lumeĭ spiritualo morale nu-l póte duce la resultatul dorit; că Dumneḑeŭ şi sufletul, libertatea şi responsabilitatea, conştiinţa şi datoria nu sunt numaĭ nişte creaţiunĭ de ale fantasieĭ órbe saŭ resturĭ de tradiţiunĭ grosolane, ci sunt forţe reale şi necesare.

Nu trebue însă să uĭtăm, că progresul moral să sĕvêrşeşte numaĭ în urma silinţeĭ şi activităţeĭ stăruitore din partea omuluĭ, ĭar nu în mod fatal. De aceea noĭ nu trebue să stăm nepăsătorĭ, aşteptând aceea ce ne va trimite sórta, ci trebue să lucrăm cu perseverenţă, căutând mijlócele necesare prin carĭ am putea scóte societatea din starea eĭ actuală de decadenţă morală şi a o râdica la o treaptă morală maĭ înaltă. Cu alte cuvinte trebue să căutăm mijlócele ce ar înlesni promovarea progresuluĭ moral. Dar aicĭ să întrébă: Care ar fi aceste mijlóce? Iată chestiunea ce ne-a maĭ rĕmas să deslegăm.

---

[1]) Asupra influenţeĭ creştinismuluĭ în artele frumóse sa se consulte *Chateaubriand*, Le génie du christianisme, 1879, Paris.

Maĭ întâĭ de tóte, nouĕ ni să pare că timpul actual şi cel viitor ar trebui să întórcă o maĭ mare atențiune asupra părțeĭ subiective a ființeĭ omeneştĭ. Idealul modern al omuluĭ civilisat constă în aşa numita formare a carriereĭ şi asigurarea posițiuneĭ sociale. Către acest ideal este ațintită tótă atențiunea sa, şi de la realisarea luĭ să aşteptă cele maĭ bine-făcĕtóre resultate asupra vieţeĭ, maĭ c'am putea dice—veacul de aur. Prin urmare, aprópe tóte privirile timpuluĭ nostru sunt concentrate asupra moralitățeĭ obiective, asupra sfereĭ activitățeĭ şi producțiunelor exteriore ale omuluĭ, pe când adevĕrata substanță morală a omuluĭ, care este voința, dispoziţiunea şi hotărîrea sa subiectivă, este lăsată cu totul la o parte şi uitată. Ş'apoĭ noĭ ştim, că tocmaĭ ultima jócă un rol maĭ principal în morală şi constitue aşa dicênd simburile şi esența moralitățeĭ, care nu este altă ceva de cât inclinațiunea lăuntrică a omuluĭ către bine. Acéstă direcțiune obiectivă a moralitățeĭ lumeĭ civilisate actuale să află în strânsă legătură cu óre-cari ideĭ şi tendințĭ filosofice de ale timpuluĭ nostru. Altă dată, asupra direcțiuneĭ obiective a moraleĭ influința panteismul, care considera omul în parte, cu ideile şi necesitățile, tendințele şi inclinațiunele sale subiective, ca un moment ce dispare fără urmă în substanța unică a spirituluĭ universal şi absolut al lumiĭ. De aceea, după Hegel, statul (asociațiunea la un loc a multor ómenĭ) este bunul suprem; în stat, după opinia luĭ, să realisază ideia morală în tótă întregimea eĭ, şi prin urmare, adevĕrata problemă morală a omuluĭ trebue să consteie în aceea, ca el să-şĭ consacre viața şi activitatea sa statuluĭ. Maĭ în urmă, panteismul a fost strâmtorat şi alungat de naturalismul materialist; dar direcțiunea obiectivă a moraleĭ prin acésta nu numaĭ că nu s'a schimbat, ci din contra maĭ vârtos încă s'a împuternicit. Actualminte omul nu maĭ e privit ca organ îndependent în marele organism al omenireĭ, dar numaĭ ca „o rótă în maşina universuluĭ". Mişcarea luĭ contribue simplu numaĭ la armonia universuluĭ. Prin urmare scopul cultureĭ nu este cultivarea şi fericirea individuluĭ, ci „formarea şi perfecționarea raseĭ". Căcĭ cu cât rasa va fi maĭ perfecționată, cu atâta invividiĭ, ce vor eşi din ea, îşĭ vor îndeplini maĭ bine rolul ce le este destinat. Dar direcțiunea obiectivă a moralitățeĭ, saŭ maĭ

bine ḑicênd a vieţeĭ omeneştĭ (căcĭ în casul de faţă, dupĕ opiniunea nóstră, nicĭ nu póte fi vorba de moralitate în sensul propriŭ al cuvêntuluĭ), a ajuns la extrem şi chĭar absurd în teoriĕle socialiste moderne, dupĕ cari societatea trebue să determine fie-care pas al individuluĭ, nimicindu-ĭ libertatea personală, lipsindu-l de tată şi mamă, de avere şi familie, de alegerea voluntară a ocupaţiuneĭ etc., prin cari mijlóce să speră că vor ajunge la restabilirea egalităţeĭ complecte între ómenĭ şi la nimicirea orĭ-căreĭ deosebirĭ individuale.

(Va urma)

Vespasian G. Erbiceanu.

# DESPRE BISERICĂ.

In timpul de astă-ḑī, când întâlnim atâtea neînțelegeri asupra Bisericeĭ și asupra raporturilor eĭ către societățile omeneștĭ saŭ către stat, cred că este necesar și la timp, să facem un mic studiu asupra eĭ.

Mulțĭ confundă Biserica cu societatea, mulțĭ věd în Biserică óre-cum un stat aparte saŭ cel puțin o parte a statuluĭ, care'șĭ are centrul sěŭ de activitate în cler. De aceea temêndu-sě, ca nu cum-va acéstă parte a statuluĭ— Biserica, să sě întăréscă pe socotéla altor părțĭ ale luĭ, și în detrimentul lor, îșĭ ḑic: Să ținem în loc Biserica și Clerul, să nu le dăm putința să sě desvolte, să crésca și să sě împuternicéscă, căcĭ numaĭ ast fel îĭ vom înăduși influența periculósă ce ar putea să aĭbă asupra statuluĭ. In susținerea acestor ideĭ, eĭ ne arată exemple la apus, cum acolo clerul a apucat în mânele sale drepturile și activitatea cuvenite autorităţeĭ civile.

In adevěr, Biserica este o societate, însě cu totul alt-fel, de cum societățile civile orĭ în genere societățile omeneștĭ. Ca să ne facem o ideie maĭ clară despre acéstă deosebire a Bisericeĭ de orĭ-ce alte societățı omeneștĭ, este de nevoe să ne transportăm cu mintea cam departe. Trebue să știm, că învěțătura Bisericeĭ stă într'o strânsă legătură cu tóte taĭnele cele marĭ ale descoperireĭ Dumneḑeeștĭ, care formézā partea cea maĭ esențială și maĭ grea în teologia dogmatică precum: taĭna Sânteĭ Treimĭ, taĭna creațiuneĭ lumeĭ, a cădereĭ și rescumpăreĭ neamuluĭ omenesc, a grațieĭ Divine și a vieţeĭ vecĭnice de dincolo de mormênt. Pentru a-

césta, maĭ înainte de a arăta trasurile de distincţiune dintre Biserică şi societăţile omeneştĭ, să facem o privire generală asupra taĭnelor menţionate, care va forma partea întâia a studiuluĭ de faţă, ĭar în partea a doŭa vom expune în scurt deosebirea ce există între Biserică şi societăţile omeneştĭ sau stat.

## PARTEA I.

Biserica represintă în sine adevĕratul centru de activitate Dumnedeéscă, îngeréscă şi omenéscă, pentru care motiv şi sânţiĭ pĕrinţĭ, învĕţătureĭ despre Biserică ĭ-aŭ dat loculŀ principal în simbolul credinţeĭ după Sânta Treime.

Taĭna Sânteĭ Treimĭ ne spune, că D-deŭ este unul, însă nu singur, viaţa Luĭ vecĭnic se află într'o vie şi neîntreruptă comunicaţiune a treĭ persóne: Tatăl, Fiĭul şi Sântul Duh. El a creat lumea numaĭ din ĭubirea sa cea fără marginĭ, a căruĭ însuşire este de a rĕspândi în jurul eĭ viaţă şi fericire. Din acéstă nemărginită ĭubire, D-deŭ a creat maĭ întâĭ de tóte lumea spirituală saŭ îngerească, pe urmă lumea vĕdută saŭ materială, în fine una şi alta să întrunesc în lumea mică—omul. Prin creaţiune darurile vieţeĭ sunt revĕrsate de prea milostivul şi înduratul D-deŭ, asupra tuturor creaturilor mâinilor sale; însă din tóte creaturile acestea, numaĭ îngeriĭ şi óameniĭ, ca fiinţe înţelegĕtóre şi libere, pot să profite maĭ mult de acéstă viaţă, de cât tóte cele-l-alte creaturĭ neînţelegĕtóre. Pentru acésta, ele să învoc prin misericordia Divină într'o deosebită împĕrăţie, în casa Domnuluĭ, la deosebită participare în darurile şi bunurile vieţeĭ Dumnedeeştĭ. Acésta este prima înţelegere a Bisericeĭ, care nemijlocit decurge din însaşĭ numirea eĭ de ἐκκλησία (adunare, convocare) şi Biserică (κυριακόν—casa Domnuluĭ). Inceputul Bisericeĭ, după acéstă înţelegere a eĭ, este contimpurană începutuluĭ lumeĭ.

Să ne oprim puţin asupra aceşteĭ înţelegerĭ a Bisericeĭ şi să'ĭ determinăm trasurile eĭ principale. Biserica este societatea fiinţelor înţelegătóre şi libere—a îngerilor şi a ómenilor, carĭ în virtutea înţelegereĭ şi a libertăţeĭ lor sunt chĭemate la participarea nu numaĭ a darurilor vieţeĭ Dumnedeeştĭ, ci şi a perfecţiunilor morale ale aceşteĭ vieţĭ, carĭ sunt: unitatea şi sânţenia. Căcĭ sânta Biserica în simbolul credinţeĭ dice: cred *întru una sântă* sobornicéscă şi

apostolească Biserică. In adevĕr, acestea sunt trasurile Bisericeĭ creştine, dară Christos n'a creat din noŭ pe ómenĭ, ci numaĭ ĭ-a recreat, saŭ maĭ bine ḑicênd, ĭ-a reînoit orĭ renăscut; şi de aceea aceste trasurĭ le putem considera, ca trasurĭ tipice ale Bisericeĭ, adecă aparţinătóre eĭ dupĕ însuşĭ fiinţa sa. Perfecţiunea vieţeĭ Dumneḑeeştĭ formézā unitatea în treĭ persóne. „*Treĭ sunt carĭ marturisesc în ceriŭ: Părintele, Cuvêntul şi Sântul Duh; şi aceştĭ treĭ sunt una* (1, Ioan V, 7). Şi în acea mulţime de îngerĭ şi ómenĭ, cari trebue să formeze o singură Biserică, trebue asemenea să se stabiléscă, dupĕ putinţă, o deplină unire morală, dupĕ cuvintele Mântuitoruluĭ, care ḑice: ca toţĭ una să fim *că eŭ sunt în Părintele meu, şi voĭ în mine şi eu în voĭ*... (Ioan 14, 21). Şi sânta Biserică cântă: *Să ĭubim unul pre altul ca într'un gând să mărturisim, pre Tatăl, pre Fiĭul şi pre Sântul Duh*. Acéstă ĭubire însĕ este cu putinţă, numaĭ prin libera întărire în adevĕr şi în bine. De aceea resultă a doŭa însuşire esenţială a Bisericeĭ—sânţenia. Sânţenia este unirea libertăţeĭ depline cu o desĕvêrşită ascultare şi supunere legeĭ, care la rândul sĕŭ, pentru a ajunge la sânţenie, să reduce la un singur cuvênt—ĭubire. *Fiţĭ sânţĭ, precum şi eŭ sânt sunt* (Levit. 19, 2). *Dumneḑeu este ĭubirea; şi cel ce rĕmâne în ĭubire, rĕmâne în Dumneḑeŭ, şi Dumneḑeŭ într'ânsul* (1 Ioan. 4, 16). Dupĕ mĕsura unireĭ în ĭubire şi în adevĕr, şi a confirmăreĭ în sânţenie, Biserica póte să fie părtaşă la însuşirile Dumneḑeireĭ, precum: omniscienţa, pretutindinitatea, eternitatea şi fericirea vecĭnică, care să promite fiilor sĕĭ în împĕrăţia cerurilor. Acéstă înălţare a membrilor Bisericeĭ pe calea asemănăreĭ lor cu Dumneḑeŭ, să sĕvêrşeşte: a) prin ajutorul Dumneḑeesc şi b) prin ajutorul lor reciproc unul altuĭa, de unde să vede şi importanţa cea mare în Biserică, a erarhieĭ bisericeştĭ, organisată dupĕ tipul erarhieĭ cereştĭ. Din acéstă primă înţelegere a Bisericeĭ să vede, cât de marĭ şi însemnate sunt scopurile eĭ, şi cât de înguste şi neînsemnate, pe lângă tótă dimensitatea şi întinderea lor universală, sunt interesele locale saŭ în genere numaĭ cele pămênteştĭ.

Când însĕ natura obrasnică, inimicul luĭ Dumneḑeŭ—diavolul s'a arătat distrugĕtorul acestuĭ prim şi mare plan al Bisericeĭ, atuncĭ s'a descoperit taĭna cea din veac ascunsă şi de îngerĭ neştiută a rescumpărăreĭ neamuluĭ ome-

nesc, şi împreună cu acésta s'a arătat un noŭ şi mult maĭ măreţ plan al Bisericeĭ, înaĭntea căreĭa se uĭmeşte mintea omenească şi chĭar cea îngerească. Trasurile esenţiale ale Bisericeĭ sunt aceleaşĭ — a fi una, sântă, sobornicéscă, apostoléscă; însĕ membrilor eĭ să dau puterĭ şi mijlóce extraordinare: Dumneḑeŭ– Fiĭul să face om, ca să stea în relaţiunile cele maĭ apropiate cu omul, ca cu un amic saŭ frate, şi a-l pune în aceeaşĭ relaţiune şi cu Dumneḑeŭ Părintele şi cu Dumneḑeŭ Sântul Duh. Şi Biserica de acuma nu maĭ este o societate de îngerĭ şi ómenĭ... ci după cuvintele Apostoluluĭ, *ea este corpul luĭ Christos* (Efes. 5, 23). Christos este Rescumpĕrătorul, Biserica este împlinirea opereĭ celeĭ marĭ a rescumpărăreĭ, mijlocul, prin care lucréză puterile Rescumpĕrătoruluĭ şi arma prin care El lucréză în lume.

Sufletul şi corpul sunt nedeslipite în organismul vital. Şi învĕţătura despre Biserică maĭ ales acuma să leagă cu învĕţătura despre rescumpărare.

Rescumpĕrarea, după prevederea Dumneḑeéscă era predestinată maĭ înainte de creaţiunea lumeĭ. Atuncĭ a fost preînchipuit şi planul Bisericeĭ şi tot după prevederea Dumneḑeéscă a fost predestinată şi sórta eĭ. Am ḑis maĭ sus, că începutul Bisericeĭ să râdică către începutul lumeĭ; acuma lumea rĕmâne în planul al doilea, în planul întâĭ şi în primul loc stă Biserica. Si maĭ mult încă, chĭar crearea lumeĭ póte să fie considerată ca o pregătire către zidirea Bisericeĭ, pentru că scopul, pentru care a fost organisat imperiul natureĭ, să găseşte în imperiul graţieĭ Divine.

Biserica să maĭ asémănă cu corabia-salvatóre a luĭ Noe, cu cortul mărturieĭ; şi cu cât ne apropiem maĭ mult de timpurile luĭ Moisi, cu atâta maĭ clare sa descriŭ trasurile Bisericeĭ, şi de acuma nu în simbóle, ci în proorocíĭ lămurite şi precise.

Proorocíĭ o numesc: casa Domnuluĭ, cort râdicat de Dumneḑeŭ, vale înflorităre, grădină, vie, mireasă a luĭ Christos, mamă a credincĭoşilor.... Prin tóte aceste prorocíĭ trece aprópe un singur curent, şi să aude simţul neobicĭnuiteĭ bucuriĭ spirituale; căcĭ duhul proorocilor transportat către înălţimele cele neajunsibile minţeĭ omeneştĭ, şi trecênd peste limitele Bisericeĭ visibile, nu a putut să nu se pătrundă de simţul bucurieĭ şi al mulţumireĭ spirituale către Dumneḑeŭ, cel minunat în lucrurile sale.

Făcênd câte-va reflecsiunĭ relativ de planul Bisericeĭ, să trecem acuma la organisaţiunea eĭ.

In mântuirea neamuluĭ omenesc, după învĕţătura S-teĭ Scripturĭ, ĭa parte întrégă Sânta Treime. Şi tocmaĭ acéstă participare a prea Sânteĭ Treimĭ în salvarea neamuluĭ omenesc forméză istoria organisaţiuneĭ Bisericeĭ.

Dumnedeŭ Părintele dispune de sórta Bisericeĭ şi Luĭ i se atribue: a) voinţa de a mântui pe ómenĭ, b) atracţiunea lor cătră Biserică, şi c) ficsarea limiteĭ saŭ timpuluĭ adunăreĭ ómenilor în ea. Prima activitate Dumnedeéscă forméză taĭna sfatuluĭ celuĭ maĭ 'nainte de vecĭ: *Iată vin să fac voĭa ta, o Dumnedeule* (Evr. 10, 5—8. Ps. 39, 7—9), dice Fiĭul Părinteluĭ. Ultima forméḑă taina vieţeĭ viitóre: *Iar diua aceea şi de óra aceea nimenea nu ştie, nicĭ îngeriĭ cari sunt în ceriŭ, nicĭ Fiĭul, ci numaĭ Părintele* (Marc. 13, 32). Ce se atinge de atracţiunea ómenilor cătră Biserică, acésta s'a preînsemnat de Pronia D-deéscă în istorie popórelor. Căcĭ istoria ne spune, că tóte întêmplările din lume tind spre ajungerea scopurilor Bisericeĭ. Şi în adevĕr, mişcările cele marĭ ale popórele antice, ridicarea şi căderea celor maĭ puternice monarhiĭ: ca a asirienilor, babilonenilor, perşilor, greco-macedonenilor, când unirea strictă şi când risipirea poporuluĭ evreŭ pe tótă suprafaţa pămêntuluĭ, alianţa atâtor popóre sub scutul de fier al Romeĭ înainte de venirea luĭ Christos.... tóte aceste evenimente istorice îşĭ găsesc explicarea lor în organisarea Bisericeĭ, căcĭ, ele lămurit eraŭ deja predise de demult prin prorocĭ.

Fiĭul luĭ Dumnedeŭ este Rĕscumpărătorul nostru, şi Capul şi Intemeetorul Bisericeĭ. In sĕvêrşirea acestuĭ mare act, are mare însemnătate tótă viaţa pămêntéscă a luĭ Christos, dar maĭ cu sémă timpul de servirea Luĭ comună, şi în special cele treĭ óre de mórte pe cruce. Aducêndu-se pe sine jertfă de bună voe pentru toţĭ ómeniĭ, Christos, *Arhiereul bunurilor viitóre,* după cuvintele apostoluluĭ *a trecut prin un cort maĭ mare şi maĭ desevêrşit, nefăcut de mână, adecă nu al aceşteĭ făpturĭ; nicĭ cu sânge de capre şi de viţeĭ, ci cu sângele sĕŭ, a întrat odată în cele sânte, şi câştigând eterna rĕscumpărare pentru noĭ* (Evr. 9, 11—12). *Prin acéstă voinţă suntem sânţiţĭ prin sacrificarea corpuluĭ luĭ Iisus Christos odată... ĭar acesta după ce a adus un singur sacrificiŭ pentru pĕcate, s'a aşedat de-a drépta luĭ Dumnedeŭ* (10, 10—12). Atuncĭ a obţinut El cea maĭ

mare biruință morală asupra șarpelui celui vechiŭ, a sfărămat puterile ĭadului și a eliberat pe ceĭ legațĭ de demult. De aceea timpul crucificăreĭ Mântuitoruluĭ, timpul de treĭ ore a morțeĭ Luĭ pe cruce, era, dacă putem ḑice așa, momentul decisiv de chĭemare al ómenilor către Biserica Domnuluĭ și stabilirea pe vecie a existențeĭ eĭ, făcêndu-se pe sine, după cuvintele Scriptureĭ: *Pĭatra unghiulară a Bisériceĭ* (Efes. 2, 20). El a nimicit păretele cel din mijloc al vrajbeĭ, a împĕcat drépta judecată a celor ce păcatuise și păcătuesc, distrugênd împreună cu acésta tóte urele dintre eĭ, unind în Biserica sa pe elin și pe ĭudeŭ, pe cel sclav și pe cel liber, pe sĕrac și pe cel bogat, secsul masculin și pe cel femenim... Reconciliând cu un cuvênt pe toțĭ în Biserica sa pe care în proprietatea sa vecĭnică a câștigat'o cu scump sângele sĕŭ. Făcêndu-se pe sine pĭatră unghiulară a Bisericeĭ, Mântuitorul maĭ întâĭ prin mergerea sa triumfală în ĭad și eliberarea drepților de acolo, în mod solemn a unit către Biserica sa a Nouluĭ Așeḑĕmênt, Biserica vechiuluĭ Așeḑĕmênt, care s'a găsit scopul și realisarea sa în cea a Nouluĭ Așeḑĕmênt, ca umbra saŭ imaginea în corp; și al doilea, după învierea și prea mărita înălțare a Sa la ceriŭ, a fost unită Biserica Sa cea pămêntéscă cu cea ceréscă sau îngeréscă.

Dumneḑeŭ Sântul Duh fineşte lucrul, început de Domnul nostru Iisus Christos. Repausându-se vecĭnic în Fiiul, El în Dênsul și prin Dênsul revarsa cu îmbelșugare darurile sale asupra Bisericeĭ, și sĕvêrșește o nouă creațiune în neamul omenesc, după modelul Mântuitoruluĭ. In persóna celor 12 apostolĭ, asupra cărora El s'a pogorît în ḑiŭa a Cincĭ-ḑecea, a fost pregătit de Iisus Christos începutul Bisericeĭ, care cu puterea cea dătătóre de viață a Sântuluĭ Duh, momentan ca cum ar fi înviat, s'a întărit, cu o putere neînvincibilă, în contra tuturor pericolelor și prigonirilor, și a crescut cu o ĭuțala ne maĭ pomenită într'un singur organism, bine-format, puternic și măreț. Sântul Duh în Biserică își manifesteaḑa activitatea sa, și în tot-déuna-o va apăra și va fi într'ênsa pană la finele veacurilor.

Acuma învĕțătura despre Biserică se pune într'o legatură strânsă și fórte apropiată cu învĕțătura despre grația Divina. Prin grația Divina în sensul special teologic al acestuĭ cuvênt sa înțelege totalitatea darurilór Dumneḑeeștĭ, hărăsite nouĕ, prin meritele Mântuitoruluĭ, de Sântul Duh,

membrilor Bisericeĭ pentru ajungerea scopurilor eĭ celor înalte—unirea lor cu Dumnedeŭ în adevĕr și în ĭubire și conservarea lor pentru fericirea vecĭnică. Grația Divină își manifestéḍă activitatea sa: a) în cuvêntul Dumnedeesc, b) în sântele taĭne și c) în așa numita bisericitate, precum și prin alte mijlóce neajunsibile de mĭntea nóstra, însĕ negreșit numaĭ în Biserică și prin Biserică.

Cuvêntul Dumnedeesc predicat de Biserică este *sĕmînța*, adecă începutul vieţeĭ celeĭ nouĭ, viĭ, lucrătóre în vecĭĭ vecilor (1. Petr. 1, 23. Ioan. 1, 18; Efes. 4, 18....) Acéstă sĕmînță de viață, să desvoltă, să împuternicește, să cóce și aduce fructe multe prin puterea, care este ascunsa în taĭne, și cari sunt ca niște acte special creatóre sĕvêrșite asupra omuluĭ, care vine către Biserică și vieţuește în ea. Prin taĭna Botezuluĭ omul să reînoește, în taĭna ungereĭ cu s-tul Mir, se luminézā și să împuternicește în darurile Sântuluĭ Duh.... Cea maĭ însemnată însĕ din tóte taĭnele, este taĭna Sânteĭ Impártășiriĭ; într'ênsa ne este dat mijlocul pentru altoirea neîntreruptă a membrilor Bisericeĭ în Christos Iisus—Capul eĭ, întocmaĭ așa, precum ramura să altoește în maslinul roditor și împrumuta de la el sucurile necesare spre a se nutri și trăi. Bisericitate să numește tóte regulele bisericeștĭ, precum: vecerniile, ortrinile, sĕrbătorile, posturile, eșirea cu sânta Cruce.... în fine tóte ceremoniile bisericeștĭ, cari însoțesc pe om de la naștere și până la mormênt, formézā óre-cum atmosfera—aerul necesar pentru creșterea sĕmințeĭ ascunse în sufletul nostru, saŭ pentru aprinderea scânteeĭ Dumnedeeștĭ, cădute în natura nóstră, care aprindêndu-se în flacară, să ardă acolo, în adêncul inimeĭ nóstre, tótă necurățenia și pĕcatul. Pentru viața plantelor este necesar nu numaĭ aerul, ci și mișcarea luĭ. Ca un fel de mișcare a atmosfereĭ bisericeștĭ presinta și aranjamentul serviciuluĭ bisericesc—dilnic, sĕptamânal și anual. Cu privire la aceste acțiunĭ mântuitóre ale Grațieĭ Divine Biserica este ca un mijloc saŭ centru bine-făcĕtor al celor ce să mântuesc, sau muma gingașă și delicată, care primește cu multa bucurie în brațele sale pe copilașul de abĭa venit în lume, și în tóte împrejurarile vieţeĭ, îĭ procură tot, ce a agonisit Christos pentru noĭ și tóte darurile, ce sa revarsă de sus de la Duhul Sânt.

Insĕ Grația Divină nu lucrézā în contra libertățeĭ nóstre... Să cere ca în sufletul nostru sa se găsécă simțimêntul,

în puterea căruia să ne decidem la primirea darurilor revĕrsate de sus cu îmbelşugare. Acest simţimênt este credinţa. A fost în viaţa Mântuitoruluĭ o ḑi fórte însemnată: El s'a ascuns de popor, s'a departat de discipoliĭ sĕĭ pentru a se ruga; după aceea ĭ-a chiemat apróре de sine şi le-a propus acéstă întrebare: *Cine'mĭ ḑic ómeniĭ, că sunt Eu, Fiĭul omuluĭ? Ḑis-au eĭ: uniea ḑic, că eştĭ Ioan Botezătorul; alţiĭ, Ilie; ĭar alţiĭ, Ieremia saŭ unul din profeţĭ* (Math. 16, 13—14). Rĕspunsul lor a fost întristător. Oameniĭ nu cunoşteaŭ pe Invĕţatorul şi Mântuitorul lor. Atuncĭ Christos adresându-se direct catra discipuliĭ sĕĭ le ḑice: *Iar voĭ, cine-mĭ ḑiceţĭ că sunt?* Moment fatal. De la el depindea sórta neamuluĭ omenesc. Toţi discipuliĭ credeaŭ cu fermitate, ca Iisus Christos este Fiĭul luĭ D ḑeŭ, însĕ Petru dupĕ vioĭciunea şi nerabdarea ce'l caracterisa a respuns el cel întâĭ: *Tu eştĭ Christosul, Fiĭul luĭ Dumneḑeu celuĭ viu.* De câtă bucurie nu sunt pline, şi cât de frumos rĕsuna cuvintele Mântuitoruluĭ adresate luĭ Petru în persóna tuturor apostolilor sĕĭ: *Fericit eştĭ Simone, fiĭul luĭ Ionă! Că trup şi sânge nu a descoperit ţie, ci Părintele meu cel din ceriurĭ. Şi eŭ îţĭ ḑic ţie, că tu eştĭ Petru, şi pe acéstă pĭatră*, adecă pe pĭatra aceşteĭ viĭ şi cordiale credinţe, *voĭu zidi Biserica mea, şi porţile ĭaduluĭ nu o vor birui* (Math. 16, 16—18). Şi ceea ce a fagăduit luĭ Petru, a fagăduit în persóna luĭ tuturor apostolilor, acestor a doua basa a Bisericeĭ luĭ Christos şi primelor eĭ erarhĭ.

Şi ce este credinţa în Christos, Fiĭul luĭ Dumneḑeŭ celuĭ viu, pe care El a găsit'o în adêncul sufletuluĭ omenesc? Acéstă este cea maĭ vie, şi cea maĭ liberă atracţiune a omuluĭ cătră Mântuitorul seŭ, ca primind ajutor şi putere de la El, sa se rîdice din pĕcat şi să ajungă pe cât posibil la unirea cu Dumneḑeŭ, să'şĭ însuşasca, ĭarăşĭ pe cât posibil, trasurile scumpe şi placute ale vieţeĭ Luĭ, să fie cu un cuvênt, tot-déuna şi în tóte imitatorul vieţeĭ luĭ Christos. Şi tocmaĭ la întâlnirea aceşteĭ viĭ şi cordiale credinţe, merge Graţia Divină cu darurile sale cele nesecabile. In acéstă vie şi sinceră tendinţă a credinţeĭ inimeĭ nóstre cătră Dumneḑeŭ, de la sine intră şi trasurile de ĭubire cătră Dênsul, şi prin El cătră toţĭ ómeniĭ. Aicea învĕţătura despre Biserica, să pune într'o legătura neîntreruptă, cu tótă partea cea vastă a învĕţatureĭ despre credinţă. Biserica să arata aicea învĕţătórea şi instructórea credinţeĭ, manuducĕtórea

cătra iubire, săditóre temereĭ de Dumnedeŭ în inimile nóstre, precum şi a deprinderilor celor bune în familie şi în întregul popor, conservătórea tradiţiunilor sânte, tălmăcitórea sântelor scripturĭ, în genere, după cum dice Apostolul: *Stâlp şi întărirea adevěruluĭ* (Tim. 3, 15).

In fine învěţatura despre Biserica, are cea maı strânsă legatură cu învěţătura privitóre la sórta viitóre a omuluı. Viitorul aparţine eĭ. Sórta cea de pe urmă a omuluĭ sĭ represintă în ultima carte a sânteĭ Scripturı—în Apocalips. Vedeniile proroceştĭ descrise aicea sunt misteriόse, însě sensul lor comun este clar pană la evidenţă, şi de şi mulţime de pericule şi uragane cad şi vor cădea asupra Bisericeĭ, cu tóte acestea triumful final va fi al eı. Vědětorul de taĭne arată şi mărimea eı exteriórá, care merge în ordınea progresivá şi armoniósă: întaĭ 24 de bětrânĭ, adunaţĭ în jurul tronuluĭ Dumnedeesc (Apoc. 4 , după aceea să arată 144,000 sigilaţı cu pecetea luĭ Dumnedeŭ celuĭ viŭ (cap. 6), în fine el vede *o mulţime mare* (de ómenĭ), *pre care nimenea nu putea a o numěra, din tóte naţiunile şi seminţiile, popórěle şi limbele, stând înaintea tronuluĭ* şi *înaintea Mieluluĭ, îmbrăcaţĭ în vestminte* albe, *şi cu stâlparĭ în mânele lor* (cap. 7). După acésta vědětoruluĭ de taĭne ĭ-a fost descoperită marimea interiόră a Bisericeĭ în persóna *femeeĭ îmbrăcată în sóre*, adeca în adevěrul şi virtutea luĭ Iisus Christos, care este *lumina lumeĭ* (Ioan. 8, 12), împodobită *cu cununa din două-spre-dece stele*, adeca cu cunoştinţă de Dumnedeŭ apostolească *şi avênd luna sub picĭórele eĭ*, adecă înţělepcĭunea naturală a omuluĭ (Apoc. cap. 12). Inaintea descoperireĭ vecĭniceĭ împěrăţiı a luĭ Christos, Biserica să presinta ca o *femee îmbrăcată în in subţire, căcĭ inul subţire este dreptatea sânţilor* (cap. 19) şi se numeşte *statura sânţilor* şi *oraşul cel prea ĭubit.* In fine Apostolul, conform prorocieĭ luĭ Christos, a vědut că cerul şi pămêntul de maı înainte, adecă acel pămênt, pe care noĭ trăim, şi acee ceriŭ, pe care noĭ îl vedem asupra nóstra, deja trecuse, dar Biserica strălucea în tótă splendórea eĭ, ca o mireasă împodobită şi înfrumuseţată pentru mirele eĭ. *Şi am audit vóce tare din ceriŭ, dicênd: ĭată cortul luĭ Dumnedeu cu ómeniĭ, şi vor locui cu eĭ, şi eĭ vor fi popor al luĭ; şi însuşĭ Dumnedeŭ va fi cu eĭ, şi va fi Dumnedeŭ al lor* (cap. 21, 3). Aicea Biserica ni se presintă ca protectóre în viaţa nóstră viitóre, rugătóre neîncetată pentru

pacea şi liniştea sufletelor nóstre, stăruitórea pentru noï la judecata viitóre, şi acel, care se va face demn de viaţa fericită, va trăi vecînic în cortul şi sub acoperemêntul saŭ protecţiunea eï.

Făcênd o privire generală asupra învĕţătureï Bisericeï atât de strâns şi neîntrerupt legată cu întrégа doctrină creştină, dogmatică şi morală, vom putea acuma cu maï multă uşurinţă arăta trasurile de asemănare şi de deosebire dintre Biserică şi societăţile omeneştï saŭ statul. Să ne ocupăm dar, cu desvoltarea pe scurt a acesteï chestiunï.

## PARTEA II.

Biserica este totalitatea credincîoşilor, setoşï de adevĕr şi de îndreptare înaintea luï Dumnedeŭ, legaţï între sine prin îubire, salvaţï în mijlocul furtunilor şi tulburarîlor lumei aceşteîa de misericordia divină, prin concursul erarhieï, şi prin ajutorul reciproc unul altuîa. Considerând ast-fel Biserica, ea are asemănare cu orï-ce societate civila saŭ umana, pentru că şi în ea, ca şi în acéstă ultimă, găsim ca are corpul sĕŭ vĕdut, îşï are istoria şi chîar statistica sa. Şi cu tóte ca, acéstă difiniţiune a Bisericeï este destul de vasta, totuşï simţim la fie-care pas, că limitele eï sunt prea restrânse şi înguste. Căcï, ce în·émna aceste cuvinte —societatea credincîoşilor? Cine póte şti totalitatea lor? Numaï unul *Dumnedeŭ cunóşte pe ceï ce sunt aï Luï* (2, Tim. 2—19). Şi cine sunt şi aceştï, carï sunt aı luï D-deŭ? Póte drept-credincıoşiï; dar Christos nu a venit să chîeme pe ceï dreptï, ci pe ceï pĕcătoşï la pocăinţă.... Biserica prin urmare este o ast fel de societate, căreîa cu greŭ îï putem gasi limitele hotărîtóre de difiniţiune Şi Sânta Scriptura, nicăirea nu ne dă o difiniţiune clară a Bisericeï— prin cuvinte, ci ne-o represinta numaï simbolic, numind'o: Casa Domnuluï, mireasă, corpul luı Christos, stâlpul adevĕruluï, femee îmbracată în sóre... etc.; tóte acestea însĕ sunt numaï nişte simbóle, şi nicï cum difiniţiunï. Aşa dar, trasurile de asemănare între Biserică şi societăţile omeneştï, sunt prea slabe şi pot sa dispara la prima cugetare maï aprofundată. Cu mult maï clare şi maï pipăite sunt trasurile de deosebire dintre Biserica şi societăţile omeneştï.

Deosebîrea consistă maï întâï în aceea, că Biserica ca societate este maï vechîe, ca orï-ce altă societate, şi este

instituită de însuşi Dumnedeŭ. Căcĭ nu eraŭ nicĭ îngeriĭ, nicĭ ómeniĭ, şi Biserica era deja preînchipuită în taĭna sfatuluĭ celuĭ mare. Acésta să vede din următórele cuvinte ale Apostoluluĭ: Dumnedeŭ *ne-a ales pre noĭ într' ânsul (în Christos) maĭ înainte de întemeerea lumeĭ* (Efes. 1, 4); ĭar Mântuitorul dice: *Voĭu zidi Biserica mea şi porţile ĭaduluĭ nu o vor birui.* In genere vorbind, fie-care societate este întemeĭata de Dumnedeŭ în sensul, ca El a însădit în sufletul omuluĭ tendinţa spre comunitate, aşa că omul nu este în stare să trăĭască şi să muncéscă cu succes afară de societate, fiind în pendinţă în tótă viaţa luĭ de un altul şi avênd nevoe unul de altul, întocmaĭ aşa, precum furnica saŭ albina nu póte să trăĭască afară de acea comunitate, cătră care le atrage instinctul lor. Şi dacă de fie-care societate putem dice, că ea este de la Dumnedeŭ, fiind-că El a însădit în om simţimêntul saŭ instinctul de comunitate, apoĭ cu cât maĭ mult putem dice noĭ acésta de Biserică, care este întemeĭata de însuşĭ Domnul nostru Iisus Christos. Pentru acésta, Biserica ca societate, este şi trebue să fie óre-cum modelul saŭ tipul pentru tóte societăţile omeneştı. Şi poporul şi statul sunt instituţiune Dumnedeésca, *căcĭ nu este autoritate, de cât numaĭ de la Dumnedeŭ* (Rom. 13, 1). Dar ca ĭvite în urmă Bisericeĭ, ele trebue, ca în existenţa şi organisarea lor să-şı aĭbă basa lor morală numaĭ în Biserica. Familia este maĭ vechĭe de cât statul, maı vechıe şi de cât poporul, în organisaţiunea eĭ însĕ noĭ vedem deja tipul Bisericeĭ. Bărbaţiĭ, dupĕ cuvintele Apostoluluĭ, trebue să ĭubéscă pe femeile lor, ca şi Christos Biserica. Femeea să se supuna bărbatuluĭ, ca şi Biserica luĭ Christos. In adevĕr, aceste cuvinte sa raportéză la taĭna nunţeĭ creştine, însĕ legea nunţeĭ s'a pronunţat încă de Adam în Raiŭ. Christos a confirmat acéstă lege, ĭar apostolii aŭ tălmăcit'o. Ast fel este legătura interióră şi tot-odata cea maĭ profunda a Bisericeı cu statul, poporul şi chĭar cu sĕmînţa primitiva a poporuluĭ—cu familia.

Organisaţiunea Bisericeĭ, ca a societaţeĭ, în adevĕr este model pentru tóte societăţile omeneştĭ, este, aşa dicênd, o societate ideala. Aceea ce este pentru stat armata, care'l apără de tóte pericolele, ce 'l-ar ameninţa de afară, aceea este în Biserică forţa eĭ interióră: ascultarea şi supunerea credinţeĭ. Autoritatea în Biserică să propune în cea maı adâncă smerenie: *Cine voeşte să fie maĭ mare, acela să fiĕ*

*slugă tuturor*. Şi precum membriĭ corpuluĭ nostru, sunt într'o legătură vie, activă şi fermă între sine, aşa sunt şi membriĭ corpuluĭ bisericesc. Fie care membru în ea, ca şi în corpul uman, este necesar şi scump fie-care la locul sĕŭ, şi anume acolo, unde deja el este pus. Femeea de ex. trebue să se îngrijască de ale caseĭ, cu creşterea şi educarea copiilor, cu îngrijirea celor slabĭ şi neputincioşi, şi nu i se permite, de Sânta Scriptură, să predice în Biserică. Ce póte fi apoĭ maĭ gingaş şi maĭ debil, ca micul copilaş de abia venit în lume, şi cu tóte aceste el îşĭ are rolul sĕŭ cel maĭ important în Biserica, el este învĕţătorul inocenţei şi al smerenieĭ chiar şi pentru Apostolĭ.... Tóte cestiunile sociale, cari în diferite timpurĭ aŭ tulburat societatea şi statul s'aŭ gasit, şi'şĭ gasesc esplicarea lor numai în Biserică. Maĭ mult înca de cât atât, tot ce gasim în Biserică, este şi trebue să fie instructor pentru orĭ-ce societate. Renumitul roman—Prob, promiţênd funcţionaruluĭ sĕŭ (în urma renumitul arhiepiscop Ambrosie) să ocupe postul de prefect de oraş, i-a dis aceste cuvinte: Administréză nu ca un judecător, ci ca un episcop. Ce póte fi mai plăcut şi maĭ frumos de cât acest sfat. Inchipuiţi-vĕ contrariul, ca ar dice cine-va episcopului: Administréză nu ca episcop, ci ca guvernator. Nimic nu ar fi maĭ réú, maĭ nenatural şi maĭ impios de cât acest sfat. Cacĭ nu Biserica la stat, ci statul la Biserică trebue să recurgă, ca să înveţe ordinea şi regulele necesare luĭ. Ar fi, prin urmare, în contra ideĭ despre Biserică, ca să egalăm Biserica cu statul şi s'o organisăm dupĕ modul luĭ.

Dacă comparam organisaţiunea Bisericei cu organisaţiunile politice ale statului, putem să numim acéstă organisaţiune bisericésca—democratică, însĕ într'un sens cu totul altul, de cum am înţelege democraţia politică.

Semnul organisaţiuneĭ politice democratice, este maĭ întâĭ de tóte egalitatea tuturor membrilor seĭ înaintea legeĭ, adecă fie-care membru să bucura de aceleaşĭ drepturĭ, de care să bucură toţĭ, şi ori-ce drepturĭ şi privilegiĭ particulare, nu aŭ nicĭ o valóre. Aşa dar, în societatea politică drepturile membrilor eĭ sunt în prima linie. Societatea creştina însĕ, înţelege egalitatea membrilor sĕĭ cu totul alt-fel. Biserica maĭ întaiu recunóşte, că toţĭ suntem supuşĭ greşalelor, toţĭ suntem vinovaţĭ înaintea Creatoruluĭ, şi nimenea din noĭ nu póte sa se mântuéscă prin propriile

sale fapte, de unde şi decurge egalitatea necesitaţeĭ de rescumpărare. Viaţa Bisericeĭ apoĭ să fundează pe ïubire, şi unde domneşte ïubirea, acolo nimenea nu gândeşte la drepturile sale asupra aprópeluĭ, ci numaĭ la obligaţiunile ce are către el.

Prin urmare, pe când democraţia politică baseaza existenţa sa pe egalitatea drépturilor membrilor sĕĭ, democraţia bisericéscа sau spirituală—pe egalitatea obligaţiunilor lor; devisa democraţieĭ politice este asigurarea personalitaţeĭ, ïar a celeĭ bisericeşti abnegaţiunea de sine.

Un alt semn al organisaţiuneĭ democratice este fraternitatea.

Acéstă fraternitate însĕ, precum ne-a probat istoria, în democraţia politică este, cele de maĭ multe orĭ, o idee abstractă şi vană, fără nicĭ o aplicaţiune reala în viaţă; în Biserică însĕ, fie-care membru al eĭ, fie-care creştin, în adevĕr este frate deja pentru aceea, că Christos a murit pentru toţĭ pe cruce. Sclavul şi cel liber, bogatul şi săracul, cel mare şi cel mic, toţĭ sunt fraţĭ întru Christos, fiind-că toţĭ sunt rescumpăraţi prin scump sângele Sĕu. De aicea resulta pentru fie-care creştin obligaţiunea de a ïubi şi a se îngriji de aprópele sĕŭ maĭ mult de cât de sine, să fie gata a'şĭ sacrifica interesele sale pentru fericirea aprópeluĭ, precum Christos s'a sacrificat pentru mântuirea tuturor. Şi daca dĭn slăbiciunea omenéscă creştiniĭ ḑilnic pacatuesc în contra idealuluĭ lor, cu tóte acestea adevĕratul simţimênt fraternel să realisaḑă cu mult maĭ mult în Biserica, de cât în societatea democratica politică; şi cu cât este maĭ sus nivelul Bisericeĭ într'o localitate óre-care, cu atâta maĭ mult este desvoltat şi simţimêntul fraternităţeĭ în membriĭ sĕĭ, şi prin urmare şi în membrii societăţeĭ politice.

In fine, al treilea semn—este libertatea. Insĕ pe când în societatea politică acest cuvênt să înţelege în sens de libertate, adecă de neconstrângere de a se folosi fie-care de tóte drepturile sale: de către Biserică acest cuvênt se înţelege într'un sens maĭ înalt, ca eliberare de la regulele legeĭ, adecă ca împlinire libera a tuturor obligaţiunilor sale. Creştinul trebue să-şĭ împlinéscă obligaţiunile sale faţă de aprópele sĕŭ, nu pentru că acésta o cere legea, ci pentru că o cere simţimêntul interior înăscut în sufletul luĭ, o cere ïubirea creştină. Aicea pe lângă tótă asemănarea exterióră, găsim o deosebire fundamentală colosală,

de o parte libertatea drepturilor, de alta—libertatea obligaţiunilor. Acest început de libertate înerent Bisericeĭ să exprimă nu numaĭ în relaţiunile membrilor eĭ către aprópele, dar şi în însuşĭ faptul aparţinereĭ omuluĭ Bisericeĭ—în sensul libertăţeĭ determinacĭuneĭ de sine. Pentru ca necesitatea de a trăi în societate, ca şi în familie, este un ce instinctiv, este o cerinţă înăscută în noĭ, pe când ca să fim părtaşĭ la viaţa societăţeĭ spirituale, să póte numaĭ urma hotărâreĭ de sine liberă, în urma convingereĭ spirituale. Omul póte să renunţe la viaţa spirituală, póte să înăduşe şi chĭar să nimicéscă în sine tóte tendinţele morale, în căderea sa el póte în fine sa ajunga până aprópe şi la starea dobitocéscă; să renunţe însĕ la viaţa obştéscă civilă şi să traéscă afară de societate el nu póte. In adevĕr, tendinţa generală istorică a orĭ-căreĭ societăţĭ lumeştĭ, este spre determinacĭunea liberă în împlinirea obligaţiunilor. Dar pe când aicea împlinirea obligaţiunilor se întâmplă numaĭ în urma desvoltareĭ posibile culturale ale acestor societăţĭ, în Biserică din contra, acésta este punctul eĭ de purcedere, pentru că Biserica singură în sine este o manifestaţiune a ideeĭ superióre de comunitate saŭ sociabilitate. In Biserica, începutul determinăcĭuneĭ libere este condiţiunea neapărat inerenta eĭ, fiind ca fără libertatea spirituală nu póte fi nicĭ viaţa sufletéscă sănătósă, nicĭ moralitate superióră, nicĭ adevĕrata alianţă vitala. Unitatea Bisericeĭ produce şi consacra ideĭa unireĭ întregeĭ omenirĭ, însĕ realisarea aceşteĭ unitaţĭ este cu putinţă numaĭ în urma libereĭ determinăcĭunĭ a membrilor eĭ.

Deosebirea Bisericeĭ, ca a societaţeĭ de orĭ-ce alta societate umana, nu póte fi o deosebire exterióră pipaibilă, ci o deosebire interióră, spirituală. Cacĭ ce póte fi maĭ misterios şi maĭ nepriceput pentru noĭ, de cât acţiunile Graţieĭ Divine, maĭ liber şi maĭ vital de cât credinţa, care forméḑă basa fundamentala în religie.

Biserica, ca societate spirituală, să deosebeşte de altă societate în sensul, în care omul cel noŭ să deosebeşte de cel vechiŭ. Dupĕ exterior nu putem să'ĭ distingem, pentru că cum este unul aşa este şi cel-alt, cum a fost omul odinióră, aşa a rĕmas şi este şi acuma, cu tótă schimbarea interióră ce a primit, pe care Christos a numit'o renaştere, ĭar pe omul, în lăuntrul căruĭa s'a produs acéstă schimbare om noŭ saŭ renăscut; cu un cuvânt deosebirea e atât de

colosala, în cât omul renăscut devine cu desĕvêrşire alt om. Tót acelaşi să întâmplă şi când comparăm Biserica cu orĭ-ce societate umană. Dupĕ aparenţa exterióră s'ar crede, că nu se deosebesc între sine. Căcĭ, atât într'una, cât şi într'alta ómeniĭ să întrunesc împreună avênd în vedere óre-care scopurĭ, óre-cari tendinţe comune, spre realisarea cărora fac diferite regule, să daŭ diferite ordine de administrare şi să ĭaŭ diferite mĕsurĭ necesare spre împlinirea lor. Disposiţiunea însĕ înterióră şi viaţa spirituală a aceşteĭ societăţĭ bisericeştĭ sunt atât de deosebite, că asemenea omuluĭ celuĭ noŭ, putem s'o numim *societate renăscută*, şi precum omul cel noŭ să deosebeşte de cel vechiŭ, aşa şi societatea nouă, adecă Biserica sa deosebeşte de orĭ-ce altă societate veche.

Cu tot caracterul eĭ spiritual, societatea bisericéscă nu numaĭ că nu este un obstacol pentru existenţa societăţilor civile, dar are o înrîurire fórte mare şi folositóre asupra lor. Ea stărueşte sa le pătrundă cu duhul eĭ cel bine-făcĕtor, să le redea viaţă, cu un cuvênt sa le rîdice la tipul sĕŭ. Ea inspira celor supuşĭ, să fie cu respect şi sinceritate către maĭ mariĭ lor şi catră autoritaţĭ, şi autoritaţilor le dice, ca să înveţe pe supuşiĭ şi inferioriĭ lor să se supună şi sĭ asculte nu numaĭ din frică, ci din conştiinţă, inspiră tuturor membrilor societăţeĭ duhul păceĭ, al ĭubireĭ, al smerenieĭ, al răbdareĭ, temereĭ de Dumnedeŭ; pe ceĭ bogaţĭ şi însemnaţĭ îĭ îndeamna să se îngrijească de fraţiĭ lor maĭ micĭ în Christos, şi celor sĕracĭ le inspiră să supórte cu rabdare tóte greutaţile dilnice, aşteptând mângâere de sus... Şi numaĭ acel stat ar fi în adevĕr ideal, care ar şti aşa sa se organisede şi să se conducă, în cât sa nu se facă nicĭ cea maĭ mică deosebire între ceea ce este al sĕŭ, şi între ceea ce este Bisericesc; şi în tóte exerciţiile sale—în instrucţiune, judecată, administraţiune, ar lucra conform duhuluĭ Bisericeĭ. Căcĭ, îndata ce Biserica ar sta de oparte, şi ar râdica pretenţiunĭ asupra autorităţeĭ civile, cum este în apus, saŭ statul s'ar îndepărta de sub înrîurirea bine-făcĕtóre a Bisericeĭ, atuncĭ negreşit, că ar fi un ce nenormal, Biserica şi statul nu ar fi aceea ce trebue să fie.

In fine, Biserica sa deosebeşte de societăţile civile prin întinderea şi eternitatea fiinţăreĭ sale. In adevĕr, orĭ-ce societate civila are limitele sale determinate. Societatea însĕ creştină—Biserica, nu are limite: ea cuprinde tótă viaţa

omuluĭ, să întinde asupra întreguluĭ univers, cuprinde lumea vĕḑută şi cea nevĕḑută pe ceĭ morţĭ şi pe ceĭ viĭ. Afara de acésta, societăţile civile aŭ existenţa lor temporală, pe când Biserica—vecĭnică. Şi ce este maĭ mult, societăţile civile întru atât pot să şĭ dureḑe existenţa şi rostul lor, întru cât ele sunt pătrunse de duhul Bisericeĭ. Pe cât timp ele sunt credincĭóse şi în armonie cu Biserica, incontinuŭ cresc, se desvoltă şi se împuternicesc; îndată ce însĕ să clatină acéstă credinţă, încep a arăta semne de decadenţă şi de mórte. Darurile Graţieĭ Divine încep să nu se maĭ reverse, încetéḑă de a maĭ lucra asupra omuluĭ puterea cea dătătóre de viaţă a Rescumpărătoruluĭ, ómeniĭ rĕmân singuri fara niciĭ un ajutor şi fără niciĭ o protecţiune din partea îngerilor şi sânţilor, rĕmân pe pamênt fără de un conducĕtor sigur şi puternic, rĕmân în pĕcat, în mânia luĭ Dumneḑeŭ... Acolo, unde ómeniĭ să îndepărtéḑă de sub înrîurirea bine-făcĕtóre a Bisericeĭ; adevĕrata viaţă lânceḑeşte, cele maĭ tarĭ legaturĭ familiare să rup ca o aţă putreda, şi egoismul şi corupţiunea îşĭ iau avêntul lor, şi de aicea vin uciderile, sinuciderile, furtul etc. şi viclеanul vrăjmaş—şarpele cel vechiŭ de ḑile, în mod vĕḑut îşĭ râdică capul cel sdrobit prin crucea Mântuitoruluĭ, cautând pe cine să ademenéscă şi sa înghiţă.

Şi astă-ḑi, când din causa îndepărtăreĭ nóstre de sub protecţiunea bine-facĕtóre a Bisericeĭ, simţim pe alocurea resultătele desastróse ale aceste‌ĭ îndepărtărĭ, să nu fim nesimţitorĭ, indeferenţĭ şi zăbavnicĭ, ci sa ne întórcem cât maĭ curând sub scutul şi acoperemêntul scumpeĭ nóstre mume—Biserica; cacĭ puterea cea mare a Rĕscumparătoruluĭ, ca şi sufletul în corp, lucréḑă numaĭ în Biserică, şi noĭ numaĭ în ea ne putem gasi limanul de scapare. Să ne grăbim, timpul cainţeĭ pentru nimenea nu a trecut. Dumneḑeŭ păna acuma încă rabdă greşalele nóstre şi vĕḑut ne chĭama spre pocăinţa şi îndreptare.

*Dimitrie N. Nicolescu.*